

Birinci Teşrin 1934

82596

255.07.02.02.01.06.41232
DERGI A/052-10
Türk Dili

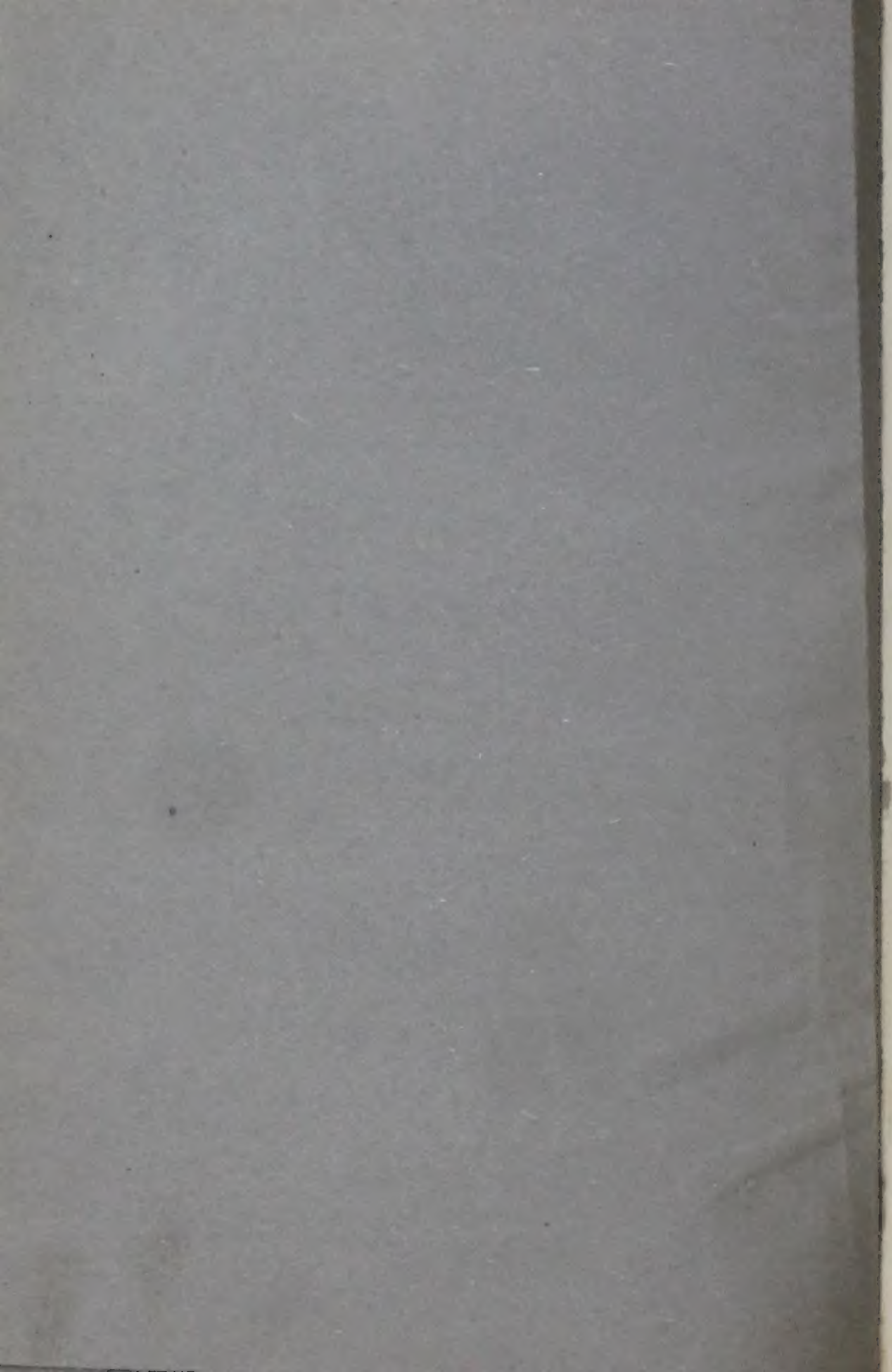
Türk Dili

— Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni —

DİL BAYRAMI SAYISI

1934

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

TÜRK DİLİ

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni

DİL BAYRAMI SAYISI

Uluğ Önderimizin**Dil Bayramında****Kamuyu kutlulaması**

*Birinci Türk Dili Kurultayının ilk toplandığı 26 Eylül Dil Bayramı günü T. D. T. C. ini kuran ve koruyan Uluğ Önderimiz **GAZİ MUSTAFA KEMAL HAZRETLERİ** nin kamuyu kutlulamasını bildiren Anadolu Ajansı tebliği şudur:*

Ankara, 27 (a. a.) .— Riyaseticümhur Umumî Kâtipliğinden gönderilmiştir:

“Dil bayramımızdan ötürü Türk Dili Araştırma Kurumu Genelözeğinden, Ulusal kurumlarından, türlü orunlardan birçok kutunbitikler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlularım.

Gazi M. Kemal

B. M. M. Reisi K. Alpkâzım Pş. Hz. nin Telyazıları

Beşiktaş, 27 — Türk Dili Bayramını kutlularım. Sizin değerli Başkanlığınız altında Türk Dili Araştırma Kurumunun verimli çalışmaları ile dilimizin hızla yükseleceğine inanır ve sevgilerimi sunarım.

B. M. M. Reisi
Alpkâzım

Başvekil İsmet Pş. Hz. nin Tel ve Elyazıları

Ankara, 30 — İnce duygularınıza teşekkür eder, Dil Bayramını kutlular ve geniş başarımlar dilerim Efendim.

Başvekil
İsmet

Başkan Saffet Beyefendiye

Kutunbitiğinizi sevgilerle okudum. Kurumunuz ülkeye sayısız asığlarını şimdiden ve göze çarptırarak yaymağa başladı. Başbuğumuzun en vuruşlu tutuşlarından biri dil kültürünü sizin temiz ve güçlü ellerinize vermektir. Ulusal yaşayışımızın temel taşı olan bir işin engin alanında size yardımcı olabilesek bizim için ne mutlu. 29-9-1934

İsmet

Maarif Vekili Bf. nin Telyazıları

Ankara, 26 — Dil Bayramı dolayısıyla gönderdiğiniz telyazınıza çok teşekkür ederim. Vekâletin elinden gelen yardımı yapmağı bir borç bileceğimi arz ile çalışmanızdan iyi verimler almanızı diler, saygılarımı sunarım Efendim.

Maarif Vekili
Abidin

C. H. F. Umumî Kâtibi Recep Bf. nin Telyazıları

İstanbul, 26 — İleri dil çalışmaları yurdun bugünkü en sıcak duygularını kucaklayan bir iş olmuştur. Fırka ve onun kültür çalışma kolları olan Halkevi, bu ileri çalışmada yüksek kurumunuza en yakın yardımcı

olmakla kıvanır. Dil bayramı gününü sevinçli duygular içinde Fırka Umumî İdare Heyeti adına da olarak kutlularken yücelikler dilerim.

Cumhuriyet Halk Fırkası

Umumî Kâtibi

Recep

T. T. T. C. nin Telyazısı

Beşiktaş, 27 — T.T.T.C., Öz kardeşi Dil Cemiyetine Türk budununun olgun bir anlayış, coşkun bir duygu ve sarsılmaz bir inanış ve irdemle giriştiği öz dil açma savaşı bayramını yürekten kutlular.

T. T. T. C. Reisi

Akçura Yusuf

T. D. T. C. nin Telyazıları

Dil Bayramı günü İstanbulda bulunan T. D. T. C. Başkanı; Uluğ Önderimizle B. M. M. Reisi ve Başvekil Pş. Hz, lerine, Ml. Vekili ve C. H. F. Umumî Kâtibi Bf. lere telyazılarını sunmuştur:

Gazi Mustafa Kemal Hz.

Türkiye Reiscümhuru

ANKARA

Yüce buyruğunuzla kurulmuş olan Türk dili araştıma kurumunun bu uğurlu bayram günü de, benzerleri gibi, Ulusumuz için kıvanç, onur, ağış kaynağı oldu. Bu mutlu günü, siz Ulu Başbuğumuz önünde yükünerek, kutlar; yürekten saygılarımızı, çözülmez bağlarımızı ötürürüz Büyük önder.

T. D. T. C. Başkanı

Saffet Ziya

K. Alpkâzım Paşa Hazretleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

DOLMABAĞÇE

İki kurultayını da Başkanlığınızla onurlandırdığınız Türk dili araştırma kurumunun bu günkü mutlu bayramını, Türklüğün her yönden ilerleme-

sini yasalarla öndeyen Büyük Ulus kurultayının Siz yüce Başkanına kutlar, en derin saygılarımız sunarız.

T. D. T. C. Başkanı
Saffet Zıya

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri

ANKARA

Yüce korumanızla erklenen Türk dili araştırma kurumunun bu mutlu bayram gününü önderin en yakın dilek, yol, iş arkadaşı olan Siz büyüğümüze kutlar, en derin saygılarımızı sunarız.

T. D. T. C. Başkanı
Saffet Zıya

Abidin Beyefendi Maarif Vekili

ANKARA

Bugün kıvanç içinde geçirmekte olduğumuz bayramın size de, değerli bilgi arkadaşlarınıza da kutlu olması dileğini ötünürken çalışmalarımızda bize çok gerekli yardımlarınızın bundan sonra da eksik olmıyacağı inaniyle saygılarımızı sunarız.

T. D. T. C. Başkanı
Saffet Zıya

Recek Beyefendi C. H. F. Umumî Kâtibi

İSTANBUL

Bugün Türk dili bayramını sevinç içinde yaparken başında bulunduğunuz yüksek kurumun; onun gençliği kucağına toplayan kültür evlerinin bu ülküdeki yüksek yardımlarını kıvançla anıyoruz. Bu duygularla size bu mutlu bayramı kutlar, yürekten gelen saygılarımızı sunarız.

T. D. T. C. Başkanı
Saffet Zıya

T. D. T. C. NİN TEŞEKKÜRLERİ

Dil bayramı için gelen kutlulamalara T. D. T. C. şu karşılıkları göndermiştir:

T. T. T. C. Başkanlığına

DOLMABAĞÇE

Saygıdeğer Efendim,

Dil bayramının sevinçli gününde öz kardeşimiz T. T. T. Cemiyetinin de yürekten taşan duygularımızı kardeşçe paylaştığını gösteren yüksek değerli tel yazınızı büyük bir sevgi ile aldık. Dil üzerindeki çalışmaların en büyük kaynaklarından biri de Türk Tarihi üzerindeki yüksek buluşlardır. Büyük Önderin açtığı verimli yol üzerinde iki öz kardeş kurumun da gün geçtikçe daha çok yol alacakları inanile yüksek saygılarımı sunarım, Efendim.

T. D. T. C.
Umumî Kâtibi
İbrahim Necmi

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Kâtipliğine

Saygıdeğer Efendim,

Dil Bayramını kutlulamak üzere Başkanlığa telyazıları göndermiş olan Adapazarı, Bitlis, Boyabat, Giresun, Konya, Samsun, Sungurlu, Tirebolu, Halkevlerine karşılık bitikleri gönderilmiştir. Gerek bunlara, gerek dil bayramında, dil işlerinde çalışan bütün Halkevlerine ve fırka teşkilâtına derin teşekkürlerimizin yüksek örününüzce de bildirilmesini diler, içten saygılarımı sunarım Efendim.

T. D. T. C.
Umumî Kâtibi
İbrahim Necmi

Halkevi Reisliklerine [1]

Saygıdeğer Efendim,

Dil bayramını kutlulamak üzere Yüksek Başkanlığa gönderdiğiniz tel yazılarını büyük bir sevinçle aldık. Bütün ulusun öz bayramı demek olan dil gününde bildirmek inceliğini gösterdiğiniz yüksek duygularınızı büyük sevgiler, derin saygılarımla karşıladığımızı ötünür, böyle nice nice bayramları kutlamanızı dilerim Efendim.

T. D. T. C.
Umumî Kâtibi
İbrahim Necmi

Matbuat Umum Müdürlüğüne

ANKARA

Saygıder Efendim,

Dil Bayramı günü Matbuat, Ajans, ve radyolar tarafından gösterilen büyük ve içten çalışmadan dolayı, bu işi benimsiyerek candan uğraşan Yüksek Makamınızla bütün gazetelere, Anadolu Ajansına, Ankara ve İstanbul radyolarına karşı duyduğumuz teşekkürlerin iblağını diler, saygılarımı sunarım, Efendim.

T. D. T. C.
Umumî Kâtibi
Ibrahim Necmi

[1] Adapazarı, Bitlis, Boyabat, Giresun, Konya, Samsun, Sungurlu, Tirebolu ve başka kutunbitik gönderen Halkevlerine

DİL BAYRAMINDA

T. D. T. C. BAŞKANININ SÖZLERİ

*Dil Bayramı günü İstanbulda bulunan T. D. T. C. Başkanı Erzin-
can Mebusu Saffet Bey, Ankara ve İstanbul radyoları birleşmiş mer-
kezinden bütün yurda şu sözleri söylemiştir:*

Hanımlar, Beyler,

Bugün, Büyük Önderimiz Ata Türkün, budunumuza armağan ettiği bayramlardan birini yaşıyoruz: dil bayramını...

Kutlu olsun yurttaşlar!

Başbuğ, on beş yıl önce, yatları yurdun dokunulmaz arıklığında boğacağını budumuza adadı, onu gür sesi ile bütün acuna haykırdı. O günkü bu engin düşüncenin budunumuzu hangi amaçlara ulaştırmak istediğini, geçen yıllar içinde, birer, birer gördük; türlü yatlar ana yurttan boğuldu; yurdu kemiren yabanlar koğuldu; Türklüğün benliğini saran paslı ağlar koparıldı; Buduna yıkılmaz bir temel olarak lâyük Türk Cümhuriyeti kuruldu.

Okuma yazmadan uzak bırakılmış ulusumuz, yeni alfabeye kavuştu.

Bu güzeyde, ulusun kafasını yaltırmak kolaylaştı; ulusluk türesi daha iyi anlaşıldı, bütün ülkeye yayıldı.

Budunumuzun öz benliğini bilmesi için en güvenli açar, bilirsiniz, gerçek ulus tarihidir. Bu en değerli gömüç, özlüğünden uzaklaşmış, gerçeğe karşı gözleri kepenklenmiş kişilerin yat bitiklerden topladıkları dipsiz, değersiz yalanlarla doldurulmuştu.

Ulusluk gömücümüzü bu değersiz düzmelerden ayıklamak, onu gerçek bilgilerle doldurmak gerekti.

Bunun için düşünüldü, çalışıldı, arandı, tarandı. Gerçek, doğru yol bulundu, acunun bilgi gözü önüne serildi.

Bu Türk ulus tarih tezi artık bütün dirikliğiyle, Türk kültürünün bütün acun ulusları kültürlerine yaltırık saçmış olduğunu, bütün açıklığıyla, bütün gerçekliğiyle bilgi alanına koymuştur.

Tarihçiler, beşiği Ortaasyada olan Türk kültürünün çok erkenden üneldiğini, yayıldığını; ulaştığı yerlerdeki kültür izlerinden en aşağı yedi bin yıllık özelliğini söylüyorlar. Türklerin yüksek kültürleriyle, bu kültüre uygun dilleriyle Ortaasyadan Çine, Hinde; Sümer, Elam, Eti illerine;

bütün Akdeniz kıyılarına, adalarına; bir koldan da Okan denizine değin Avrupa içlerine; türlü yollarla Amerikanın Meksika, Peru gibi batı yakalarına göçtüklerini de öğrenmiş bulunuyoruz.

Yalçın taş, türlü maden, ekim çağlarını ilkin açan; at, öküz, koyun, geyik gibi türlü yaratıkları ilkin elciltten ilk kültür ısları, bütün bu yaratıkları türlü kültür alanlarında gerekli olan terimleri, deyimleri, besbelli ki, öz dillerinden koymuşlardır.

Daha bu kültür izine varmamış bulunan soylar, besbelli ki, bütün bu kültürel, soysal söz deyimlerini, terimlerini, içlerine giren Türk kültür ısları dilinden almışlardır.

Bunları size anlatışım, bizim Türk dili araştırma türemizin dayandığı sağlam temeli göstermek içindir.

Bir kez, bu dediğim diltüre, tarih yaltırığı ile aydınlanınca Önder bu işe de özlü sarılmak gerekliliğini ortaya koydu.

12 Temmuz 1932 de Türk dili Araştırma Kurumu kuruldu.

26 Eylül 1932 de birinci Kurultayını yapmış olan Kurumumuz, geçen Ağustos ayında ikinci Kurultayını da topladı.

Hanımlar, Beyler,

Dil çalışmamızın çok dallı, geniş işlerini bir araya getirerek kısaca söyleyebiliriz ki irdeğimiz:

Türk dilini her yönden anarak, zenginleştirerek acun dilleri kıtında seçkin kılmaktır.

Bunun için: dilimize girmiş yabancı sözleri atacağız; unutulmuş Türk söz köklerini, kurallarını arayıp bulacağız; başka dillere geçmiş, türlü biçime sokulmuş Türk söz köklerini de bulup alacağız. Bütün bu gerekli nesnelere üzerinde çalışacağız; böylece dilimize yeni bir diriklik, yeni bir eriklik vereceğiz.

Bugün bir düşünüşü, bir özdeği, hangi bir varlığı anlatmak için yabancı dillerden söz, deyim, terim almak ezimi altında bulunmak ne acıklıdır? Bu acıdan birgün üzel kurtulmak, budunumuz için yalnız bir bun işi değil, bir onur işidir de!

Bu işin çok değerli olduğu gibi pek te güç olduğu ortadadır. Bu geniş yükümün altından kalkmak için tutulacak tek yol: bütün ulusun baş başa vererek emekle çalışmasıdır. Büyük Önderimizin de Cumurumuzdan irdemi budur. Onun bütün buyruklarının ulus için nedenlü asığlı olduğunu kamumuz biliriz; onun içindir ki, bütün bu ulus işlerinde olduğu gibi, bu dil işinde de Önderimizin gösterdiği yolda geniş, çabuk adımlarla yürüyeceğiz. Kısa bir uzda amacımıza ulaşacağız.

Kurultayın seçtiği biz (Dil kurumu Genelözeği)nin buna inancı bayıktır.

BAŞKANIN ORTAYA ATTIĞI ÖZ TÜRKÇE SÖZLER

Başkan Saffet Beyin bu sözleri içinde ortaya atılan bir takım öz Türkçe sözler vardır. Bunlar, bir deneme olarak, en seçimli karşılıklar arasından alınmış bulunuyor. Bu öz Türkçe sözleri, ne demeye geldiklerini de yanlarında göstererek aşağıya yazıyoruz:

1 — Önder - Lider	47 — Onur - şeref
2 — Budun - millet	19 — Alan - saha, meydan
3 — Armağan - hediye	20 — Ünelmek - neşvünema bulmak
4 — Yat - yabancı, ecnebi	21 — Üzel - evvel; üzellik - evvelik; kıdem
5 — Arıklık - ismet; dokunulmaz
Arıklık - harimi ismet	22 — Okan - azamet sahibi, azimüş-
şan manasına mabut adıdır ki
buradan (Okyanus) sözü
alınmıştır. Bahrı Muhiti Atlası
6 — Acun - cihan, dünya	23 — Batı - garp
7 — Amaç - hedef	24 — Yalçın - cilâlı
8 — Ulus - millet, halk	25 — Yaratık - mahlûk
9 — Güzey - saye	26 — Elciltmek - ehlileştirme
10 — Yatırmak - parlatmak, ziyadar
etmek	27 — İs - sahip, malik
11 — Ulusluk - milliyet	28 — Terim - istilâh, tabir
12 — Türe - prensip	29 — Deyim - ifade
13 — Güvenli - emin	30 — Soy - kavm
14 — Açar - miftah, anahtar	31 — Soysal - medenî, içtimai
15 — Gömüç - define, hazine	32 — Kez - kerre, defa
16 — Bitik - kitap	33 — Diltüre - dil prensipi
17 — Gerek — lâzım	34 — Kurum - cemiyet, teşekkül
18 — Yaltırık - nur, zıya, şua	48 — Yüküm - vazife(yüklenilen şey)
35 — İrdek - matlap; irdemek -
talep etmek	49 — Emek — gayret
36 — Yön - veçhe, cephe	50 — Cumur - topluluk, cümle
37 — Onarmak - ıslah etmek	51 — İrdem - istek, irade
38 — Kıtında - yanında, huzurunda	52 — Ne denlu - ne kadar
39 — Seçkin - mümtaz, güzide	53 — Asıgılı - faydalı
40 — Kural - kaide	54 — Kamumuz - hepimiz
41 — Gerekli nesnelere - malzeme	55 — Uz - müdd-t, zaman (uza-
mak - imtidat etmek)
42 — Diriklik - ciyadet, zindelik	56 — Genel - umumî
43 — Eriklik - kemal	57 — Özek - merkez
44 — Özdek - asıl, madde	58 — İnanç - iman
45 — Ezim - mecburiyet	59 — Bayık - kat'î, muhakkak.
46 — Bun - ihtiyaç, zaruret (bu-
nalmak bundan gelir)	

DİL BAYRAMINDA

Besim Atalay Beyin sözleri

Ankara Halkevinde Uluğ Önderimiz Gazi Hazretleri ile Başvekili-miz İsmet Paşa Hazretlerinin de bulunmalarıyla onurlanan toplantıda, Cemiyet Muhasebecisi Aksaray Mebusu Besim Atalay Bey arkadaşımız da şu sözleri söylemiştir:

Hanımlar, Beyler,

Bugün Dil bayramı olması dolayısıyla, ben dilimin döndüğü denli birkaç söz söylemek isterim.

Soze başlamadan önce şuraya parmak basmak dilerim ki, dilimden kaçacak olan yabancılara sözler için beni bağışlayınız.

Kamunuz biliyoruz ki, derin bir değişim yaşayışı yaşamaktayız.

Değişme, yalnız ulus işlerinde olmaz. Bizde eskidenberi değişme denince yalnız ulus çevrim işlerindeki değişme anlaşılırdı.

Değişme yalnız ulus işlerinde kalırsa yarım olur, eksik sayılır.

Değişme dünkü bütün yörelerinde, bütün yönlerinde olmalıdır ki derin, köklü olabilsin.

Boyu, badunu, soyu, sosu benimsemiye bir değişmeye değişme denmez. Bunları unutarak başka alanlarda iş yapar gibi görünen değişim çürüktür.

Bize bütün yükseliş, bütün kurtuluş yollarını gösteren Büyük Önder yendeşme işinde de kılavuzluk ettiler. Türk budununun gözü önündeki alanları genişlettiler.

Haâfetin kaldırılması; saltanatın yokedilmesi; kültürel, soysal, sosyal nomların yeniden iş alanına konulması; yeniden Türk erkliginin ulusa geçmesi; kadınların yaşayış işlerine karışması; şapka giyilmesi; yeni alfabenin konulması; bu saydıklarım gibi daha birçok yerinde, gerekli değişmelerden sonra dil değişmesi de geldi.

Dilde yapılacak olan değişme, şimdiye değin yapılmış olan değişmelerin en derini, en büyüğü olacaktır.

Dil olmasa dil kişinin ne değeri olurdu? «Dil kişinin tükel özüdür.» sözü ne doğru sözdür.

Dil nedir?

Dil duygularımızı, düşüncelerimizi, anıklarımızı, en son anlayışlarımızı söz ile kışımızdakilere anlatan deyimlerdir.

Kişi düşüncelerini, dileklerini, duygularını yalnız sözle bildirmez, başka yollar da vardır. Ancak bu yolların en açığı, en güzeli dil yoludur.

“Yavrucugum.. diye çocuğunu bağına basan bir annenin sesindeki sevgiyi dilden başka hangi nesne bildirir, hangi duruş anlatır.

İşte bu denli büyük olan dili saltanat denilen böhürleme devri kuru bir güdülden, uydurma bir takım boş söz yığınından yapma bir kılığa sokmamış mıydı?

Onlara göre dil, eski gelin alaylarının önünde götürülen ağaca benzerdi. Bal mumundan bir ağaç yapılır, üzerine türlü türlü çiçekler asılır, şekerlemeler takılır, teller örülür, sonra gelin odasına konurdu.

Hani yıl başında çam dalı üzerine takılan oyuncaklar gibi bir nesne olurdu.

Dili de gelin ağacına döndürdüler. O güzelim Türk dilinin üzerine “süs.. diye “bezenmiş deyim.. diye en çetin arapça, farsça sözleri yığıldılar. Dallarına oyuncaklar taktılar.

Düzme, gülünç bir dil ortaya çıkardı'lar.

Yılbaşı gecesi çocukları gibi bu soytarı ağacın karşısına geçtiler. «Ne güzel dil, ne bulunmaz deyim» diye kendilerini aldattılar.

İş bununla kalsaydı, kötülük böylece kapansaydı, yıkımı az olacaktı. Onlar çocuklar gibi kendi kendilerini avuturken ötede Türk budununu unuttular.

Bu iş sarayın işine geliyordu. Ulustan büsbütün ayrılan saray, öz Türkçeyi ne işitmek, ne de anlamak istiyordu.

Sırmalı gösterişlerle, türlü türlü atlar, alaylarla, buduna bambaşka bir varlıkla görünmek isteyen sultanlarla o çağın ileri sayılan ozanları yaldızlı, yalazlı sözlerle dili gülünç tevüplü bir kılığa sokuyorlardı.

Beş on kişinin, birkaç düşüncesinin yaptığı bu dil, budunun bucağına giremiyordu. Eşikten içeri ayak atamıyordu.

Öbür yanda, budun öz dileğini öz diliyle söylüyordu.

Bu çağlarda Türk gibi yüzüstü bırakılan Türk dili de Cumurluk çağında canlanacaktı, kalkınacaktı.

Cumurluk bu yurttaki neyi unutulmuş bulmadı ki ona yeniden bir değer vermesin, neyi yarı ölü bulmadı ki onu diriltmeğe çalışmasın.

Bilirsiniz ki bütün çevrimlerin kendine göre para işlerinde, kültür işlerinde, dilde, yaşayışta bir takım siyasaları vardır.

Cumhuriyetin dil siyasası da budunculuktur, Türk budununun diline değer vermektir.

Gelelim öz işe:

Yukarda «dil şudur» derken «duyguları, düşünceleri söz yoluyla bildirir.» demiştim.

Uk, us gibi an gömücünün çok değerli izi olan dilin de, bağlı olduğu kaynak gibi, doğması ölmesi dahi vardır.

Diler nasıl doğar? Uzun uzadıya burada bunu söylemeğe kalkışacak değilim. Yalnız şunu diyeyim ki dil önce göstermelerle başlayarak yavaş yavaş sesler, sözler ortaya çıkmıştır.

Yeni düşünceler, yeni duygular, yeni buluşlar yeni yeni sözlerin doğmasını ister.

Yeni sözler ise dilin öz kökünden gelen bir hızla dilden çıkar. Yeni sözler ancak dilin ana kaynağından doğarsa yaşayabilir.

Bu, yaradılışa uyan bir yoldur.

Yeni sözleri dilimizin öz kökünden almak gerek iken onlar bunu yapmamışlar. Yabancı dillerden yüzlerce söz alarak gelişi güzel dil ağacının şurasına burasına takıvermişler.

Bir dil nice yükselir?

Biz gene vermiş olduğumuz ağaç örneğine gelelim.

Bir ağaç nasıl yükselir? Kökünden gelen erkle, berkle yeni yeni dallar, budaklar, yapraklar, yemişler ortaya çıkar.

Ağaca birtakım yaban sarmaşıkla:ı sarar da onun özünü emerse ağaç büyür mü?

İşte dil de böyledir. Yeni düşüncelere, yeni duygulara, yeni çıkan nesnelere dilin kendi kökünden söz çıkararak kullanmazsak, yabancı dillerden olduğu gibi söz alır kullanırsak dilimiz yükselir mi?

Bir dil nice ölür?

Ya bir ulus başka bir ulusun içine gelir; onu erkliği altına almak, baylığını tanıtmak istediği ulus üzerinde buyuklarını yaptırabilmek için o ulusun konuşma dilini benimser, öz dilini unuttur.

Kendi dilini siyasa amacına değiştirir. Çokça Türk boylarının gidişleri böyle olmuştur. Bunu çok görmemek gerektir. Acundakilere önderlik edebilmek için bu özden geççeligi o çağlar için uygun görmelidir.

Ya, erkli bir ulus, eli altında bulunan bir ulusu ezerek dilini unutturur.

Ya da, bir ulusun başında bulunanlar kuru bir ad için yabancılaşırlar, dillerini yabancılaştırırlar, böylelikle diller yavaş yavaş söner, çöker, çekilir.

Türk azlık olaydı, eski medrese, eski mektep köylere değin gireydi, aradan da birkaç yüz yıl geçseydi Türk dili de aralıkta kaynar giderdi.

Kuru bir hilâfet ungunu için Türkün dilini değiştirmek isteyenler görülmedi mi?

Daha düne değin «Türkçe» diye bir okuma yoktu. Öbür yandan arapçaya, farsçaya çok geniş uğurlar verilmişti.

Çocukluğumuzda okuduğumuz arapçayı düşündükçe gözüm kararıyor, başım dönüyor.

«İlem» sözüne (ey hitaba salâhiyeti olan talibi ragıp, senin malûmun olsun, sen bil) diye bir sürü söz yığını takıştırırlardı.

Farsça bellemek için (Tuhfei vehbi) yi ezberlerdik

Çok kez okuyan değil okutan da anlamazdı. Onlara göre okumak demek anlamak, düşünmek demek değildi. Gelişi güzel ezberlemek, gözü yumuk okumaktı. Bu uydurma dili yazan da anlamazdı.

Dil, basma bir görünüş almıştı. Edebiyat denilen oyuncak ta bu kâlipleri yanyana dizebilmekten başka bir nesne değildi.

Kim yeni bir sözü arapça lûgat kitaplarından bulur da onu bir yazısında kullanırsa daha bilgili, daha yüksek sayılırdı.

Sözü çok uzatmamak için dil değişmesinin amaçlarını da kısaca bildireyim.

Bunda başlıca üç amaç vardır. Birincisi güzel dilimizi yabancı sözlerden kurtarmak, dile kendi benliğini kazandırmaktır.

İkincisi, dilin öz kökünden, kendi varlığından yeni sözler çıkararak dili işletmektir, Türke öyle bir dil vermektir ki o dil ile bütün düşüncelerini, bütün duygularını söyleyebilsin. Artık söz söylemek için yabancı dillerden söz aramağa kalkışmasın.

Üçüncüsü, bilgi acununa Türk soyu gibi Türk dilinin de büyüklüğünü göstermektir.

Bütün işleimizde büyük görüşlerinden, yüksek düşünüşlerinden erk aldığımız Yüce Önderin üzerimizde sevgisi, önümüzde yol göstericiliği buldukça biz bu işi görmeğe çalışacağız. «Bitirmeğe» demiyorum: yapılacak işler çoktur, biz varabildiğimiz yere dek gideceğiz.

Ondan ötesini Önder çocukları yapacaktır.

Son söz olarak eski dille yeni dil arasında bir karşılaştırma yapmak istiyorum. Humayunname adındaki bitikten bir parça alıyorum, dinleyin.

«Bir âbgiri bînazir var idi ki şariden dûr ve didei taarruzu ebnaüs-sebilden mahfî ve mestur, âbî sûf:ler itikadı gibi safi, lemaşayı safası teşnegâni abıhayata kâfi, bu gadiri deryamisalin bir âbî revana ittisali var idi.»

Bir de mektup parçası okuyayım, (Münşeati aziziye) adındaki kitaptan: «Seciyei behiyei hıdivanelerine mevdu ve hamiri mayei fitratı daveranelerinde mütetabiülvuku olan şimei kerimei af ve simah muktezasinca . . .»

Haydi eskileri bırakıyorum. Anlamamışlardı, bilmiyorlardı. Birçokları günümüze değin yaşamış bulunan yazıcılara ne demeli?

Bunlar, dil demek, ulus demek ne olduğunu batı bitiklerinde okumuş olmalıydılar.

Bu çağın ulusluk çağı olduğunu pek iyi biliyorlardı. Başka yerlerde bu yolda neler yapıldığını bilmez değillerdi. Nedense bir türlü eski alış-tıklarını bırakmak istemiyorlardı.

Bunlar arasında gençliğe söylevde bulunanları bile o karışık dilde konuşuyordu. Söz gelimi

*Ferda senin, senin bu teceddüt, bu inkılâp
Her şey senin değil mi ki zaten? Sen, ey şebap,
Ey çehrei behici umit işte makesin
Karşında bir semayı seher, safü bisehap.*

Kime söylüyor, niçin söylüyor; ne söylüyor? Bu sözleri anlamak için yıllarca arapça, farsça okumak gerektir. Başka neye yarar? Bunlar günümüzün işi midir?

Bir budunun uyuşturulması için ancak yaptırılacak işler bunlardır.

Düşünmeden söylemişler, düşünmeden yazmışlar, içerisinde yaşadıkları budunu unutmuşlar. Budun da onları unutmuş.

Birkaç yüz kişinin bu yapma dili bilmesinin, anlamasının ne değeri olur, budun bilmedikten kerî.

Onlar hep kendileri için yazmışlar, hep kendileri için söylemişler, onun içindir ki sözleri de yazıları da kendileriyle birlikte aramızdan çekilip gitmişlerdir. Ne yazık!

Bunlardan birtakımları da yazıları gibi, sözleri gibi daha sağlıklarında iken unutulmuşlardır.

İşte: yaratılışa uymıyan, ulusluk türesini tanımayan, yanlış yollarda yürüyen, yalancı amaçlara tapınmış olan kişilerin sonu.

Acınır onlara ki bilgileri, içinde yaşadıkları ulusu bile tanımaya yetmeye.

Acınır onlara ki yazıları bir yalaz denlû olsun parlamadan sönüp gide..

Acınır onlara ki buldukları çağın yaşayış türelerini sezmiş olmıyalar.

Neyse. Olan oldu. Geçen geçti. Eden ettiğini buldu. İş de olacağına vardı.

DİL BAYRAMINDA GAZETELER

Her yerde Bayram öz türkçe yazılar, içten kopup gelen coşkun sevinçler içinde kutlulandı

Dil Bayramı bütün yurt içinde canlı, içten, coşkun bir sevinçle karşılandı. Halkevlerinde yapılan türlü bayram görünüşlerinden ileride ayrıca söz açacağız. Burada gazetelerimizin yazdıklarından parçalar alıyoruz.

İstanbul gazeteleri, İkinci Türk Dili Kurultayının kapanması ayında kutlulanan bu bayrama, geniş ölçüde ortaklık gösterdiler. Bunların bir takımlarını aşağıya yazıyoruz:

Milliyet:

Milliyet gazetesi Dil bayramı gününü altı yıllık dil akışına kısa, geniş, özlü bir bakış yaptı. Cemiyet Umumî Kâtibi İbrahim Necmi Beyin bir yazısını başyazı olarak koydu. Kendi yazarları da öz dil için öz dille yazılar yazdılar. Behçet Kemal Beyin Londradan gönderdiği bir şiir de bunları süsledi.

ALTI YILLIK DİL DEĞİŞİMİNE BİR BAKIŞ

Türk dilinin bu ulu bayram gününde bir de gözümüzü geriye çevirmek, bu işi başlangıcındanberi bugüne dek süzmek istedik. Bu geriye bakış, ilenisi için bize daha çok umut verecek diye umuyoruz.

İşe çok eskiden başlayacak değiliz. Dilimizi özleştirmek, temizlemek dileği, yeni değildir. Ancak, bu işin özünden tutularak yapı yerine çıkarılması yenidir, yepyenidir.

Türklerin Uluğ Önderi Büyük Gazinin dil işine el koymasından önceki yıllarda böyle dilekle yazılmış, çizilmiş, üstlerinde türlü düşünceler ileri sürülmüş, ancak birinin yaptığı öteki bozarak elde hiçbir nesne kalmamıştır.

Bu da dil işinin her yazarca kendine göre görülmesinden ileri gelmiştir.

Bir budunun dili üzerine yapılacak çalışmalarda senlik, benlik kaygusu olmamalıdır. Olursa o iş ilkinden bozuk demektir. Büyük Öndere gelinceyedek hep böyle senlik, benlik kaygusuyla yazılar yazıldığından bir iş görülememiştir.

İşte bundan dolayı biz burada dil savaşına Gazinin kutlu elini bu işe koyduğu günden başlayacağız. Bu da altı buçuk yıllık bir geçmiş demektir.

Altı buçuk yılda ne olur, demeyin! Gazi gibi bir aydınlık kaynağının elinde altı buçuk yıl, en şaşılacak yenilikleri yaratmağa yetecek bir uzdur.

Altı buçuk yılda ne olduğunu anlamak isterseniz 1927 de çıkan bir gazetenin yazılarıyla bugünküleri karşılaştırın. Özlediğimiz dile daha varmadıksa da gene arada yüz yıllar geçmişçesine benzemezlik göreceksiniz.

Biraz ileride böyle bir karşılaştırmayı da gözünüzün önüne koyuyoruz.

Dil savaşının başlangıcı

Dil savaşının ilk başlayışı, sayıların yazılışını değiştirmekle kendini göstermiştir. 1928 yılı başlarında Reşit Saffet Beyle birkaç arkadaşının ileri sürdükleri bu değişim, ancak bir başlangıçtı. Denebilir ki, bir ileri karakol deneme ateşiydi. Sayı yazılarının değişmesi, ortalığı birdenbire uyandırdı. Başta "Milliyet," olmak üzere, yazının da değişmesi üzerine yazılar yazılmağa başladı.

"Milliyet," te — şimdi T. D. T. C. nin Umumi Kâtipliğini yapmakta olan — İbrahim Necmi; "Vakit," te — gene o Cemiyetin en göze çarpar çalışıcılarından olan - Ahmet Cevat Beyler, yeni Türk yazısını ileri sürerek ateşli yazılar yazdılar.

Bu işi beğenmeyenler, alışkanlığa uyarak oluruna bağlamak isteyenler çoktu. Bunların birtakımı seslerini de yükseltmekten geri durmadılar. Ancak artık bunların geçmişten yankılar getiren gürültülerine kulak verilmiyordu.

Sayı yazıları değiştirilirken o günün Maarif Vekili olan Yarlıganmış Necati Bey, bir sorguya karşı, yazıyı değiştirme işini düşünmek üzere bir kurum kurulduğunu söyledi. Bu sözler, işin artık yapı yoluna girdiğini gösteriyordu.

Yeni yazıyı dileyenler bundan güç aldılar; yazılarını daha ileri götürdüler.

Birkaç ay süren bu didişmeler 9 Ağustos 1928 te Büyük Gazinin Topkapı parkında söylediği sözlerle bağlandı. Bütün Türklüğün candan sevdiği Önder yeni yazıyı ileri sürünce, bunu öğrenmek, bununla yazmak, bununla okumak her Türkün içinden kopan bir dilek oldu.

Bu işi istemiyenler bile, milyonlarca Türkün kalkınması önünde boyunlarını eğdiler. Yeni Türk yazısı, şimşek gibi bir parıltı ile ortaya çıktı, yayıldı, sevildi, yazıldı, öğrenildi.

11 Ağustos 1928 de Dolmabahçe sarayında yeni yazı öğretilmeleri başladı. Bütün ülkeye bir örnek olarak yapılan bu işi Önder, "Milliyet"te yeni yazı için ileri atılan İbrahim Necmi Beye gördürdü.

Yıkılmağa yüz tutmuş imparatorluğun yalancı bir parıltı göstermek için Beşiktaş kıyılarında kurduğu Dolmabahçe sarayının duvarları, o gündek benzerini göremedikleri bu bilgi kaynaşmaları önünde şaşalamış gibiydiler.

Gazinin parktaki sözlerinden 20 gün sonra, 29 ağustos 1928 de gene Dolmabahçe sarayında bütün ileri gelirlerin önünde yapılan danışmalarla yeni yazı, Türklüğün yazısı olarak benimsenildi.

İşte dil işinin başlangıcı böyle oldu.

İlk dil kurumları

Yazımızı değiştirmek ne yolla olabileceğini araştırmak üzere ilk kurulan kurumda bulunanlar şunlardı:

1 — Mehmet Emin Bey: O zaman M. T. T. H. reisi. Eski Maarif müsteşarı.

2 — İhsan Bey: O zaman M. T. T. H. azasından, şimdi reis.

3 — Ruşen Eşref Bey: O zaman Afyon Mebusu, şimdi Tiran elçisi.

4 — Falih Rifki Bey: Bolu mebusu.

5 — Yakup Kadri Bey: O zaman Mardin, şimdi Manisa Mebusu.

6 — Fâzıl Ahmet Bey: O zaman muallim, şimdi Elâziz Mebusu.

7 — İbrahim Osman Bey: Hariciye memurlarından.

8 — Ahmet Cevat Bey: O zaman muharrir, şimdi Çanakkale Mebusu

9 — Ragıp Hulûsi Bey: Üniversite profesörlerinden.

Bu kurum ilk çalışmaları yapmış, bir alfabe raporu, bir gramer raporu, bir devlet alfabesi yazmıştı.

İstanbulda yeni yazı benimsendiği günlerde bu kuruma şunlar da katıldı:

10 — İbrahim Necmi Bey: O zaman muallim, şimdi T. D. T. C. Umumi Kâtibi.

11 — Celâl Sahir Bey: O zaman muharrir, şimdi Zonguldak Mebusu.

12 — İsmail Hikmet Bey: O zaman muallim, şimdi Maarif müfettişi.

13 — Baha Bey: Muallim ve lûgatçı.

14 — Ahmet Rasim Bey: O zaman İstanbul Mebusu, şimdi ölmüştür.

Yeni yazı benimsendikten, yasaya da bağlandıktan sonra dil işleri üzerine çalışmak için yeni bir kurum yapıldı. Yukarıda adları yazılanların hepsi de bu kuruma alındı. Bunlardan başka Velet Çelebi, Besim Atalay, Hâmit Zübeyir, İshak Refet, İbrahim Alâttin, Reşat Nuri, Hasan Fehmi

Maarif ve Şerhiyat Dairesi'nde mazeretle çalışmakta olan Ma-
arif Müdürü Mustafa İsmail'in başını almasına kararlandı. Her biri
Münevver İsmail'in önderliğinde kurulmuş bir komisyon tarafından
Münevver İsmail'in çalışmaları incelendi. İsmail'in çalışmaları
Münevver İsmail'in çalışmalarıyla ilgili olarak Münevver İsmail'in
olarak anılmaya değer.

Bu komisyonun raporuna göre Münevver İsmail'in dil üzerinde çalıştıkları
1931 yazında ortadan kalkmıştır.

Yazı değişiminden sonra dil çalışmaları

Yazı değişiminden sonra dil çalışmaları sonraki çalışmalar şu er-
keler üzerinde toplanmıştır.

1 — Her Türkçe sözün (kelime) yapmak.

2 — Fransızca Larousse'un verselerindeki sözleri Türkçeye çevirmek.

3 — Terimleri türkçeleştirmek.

Bu büyük bir sorun çözümlenir arasında bu iş için türlü yollar
girilmiş ancak hiçbirisi başarılı olmamıştır.

Bu işi yapmak için, o güne değin türlü yolların denen-
miş olanlarına gelinmeye çalışılmış. Ancak başlıyan bütün sözler bütün
gizli bir şekilde her türlü yollarla gireceği için beklenmişti.

Fransızca Larousse'un büyük parçaları yazarlara dağıtılarak Türkçeye
çevrilmesi düşünüldü. Ancak başlıyan kısmın çevrimleri gözden de geçirilmemiştir.

Bunların üzerine üzerine büyük sözler toplanmış, bunlardan en çok
bakılarak dil üzerinde çalışılarak gene Larousse'ta bulunan bazı söze-
rinden a, b, c ve başlıyanların karşılıkları da konulmuştur.

Bu büyük bir iş için çalışmanın değeri verimleri göze görünmedi. Bu
iş için bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun görevi o günlerde kurumun görüşü
şeydi. O zaman bir komisyon kurulmadan önce, işin bütünü -- taslak halinde
buna bir komisyon kurulması. En küçük bir eksiklik -- yüzde vaimi da
vaimi bir komisyon kurulması istiyen bu komisyonun uzaktan değil,
yakından bakarak da bu iş yapılabilir diyeceğini uyarlıyordu.

İşle ilgili bir komisyon kuruldu ve bu komisyonun başkanı Mustafa İsmail'in iş-
kurumun kurulumu verimliliği, en sonunda bu işten çıkarılmasına, ka-
parasına ve işi 1931 yazında dil parası kaldırıldı. Dil kurumu da
çok uzun bir süre için çalıştırılmayı bırakmış verim, bir yıl kadar Maarif
kurumuna kaldı. Sonra verim kurumu T. D. T. C.'ne verildi.

T. D. T. C. nin kuruluğu

Bu sırada taraflar işin sonuna gelmişti. Uygı Önder Türk tarhinin
aslında bir komisyonun başkanı uğraşacak yeni bir kurum kurmuştu. T. T.

1. C. adını alan bu kurulan, Avropaya, Amerika ve en son genç Türklerin bulunduğu Ortaya gelecekti, yeni Türklerin terakki hayatları. Bu terakki, yerli (Çerkez), yabancı (Ahtacı, Çingiz), dildeki (İslam, Hırvat) gibi kurulan ve sonradan yaygın olarak yaygın kurulan ana kurulan Ortaya, en büyük ve en büyük yaygın kurulan Türk terakki hayatları Ortaya koydu. Avropaya, Amerika, Amerika kıtasına, Hind, Çin, Suudi, İran, İki dünya yaygın yaygın kurulan Ortaya, her terakkiyi gördü arladı.

Türklerin en büyük terakki hayatları bu de dilimdir. Türklerin kurulan hayatları, Türk dilinin hayatları ne denli büyük terakki hayatları Ortaya koydu. Bu terakki hayatları ve terakki hayatları, Türk dilinin hayatları terakki hayatları içinde değil, terakki hayatları terakki hayatları — deyişirilmek gerektiği kendini gösterdi.

İşte bu terakki hayatları Türklerin Uyg Kurulanı, yerli dilim terakki hayatları. 12 Temmuz 1922 de yeni bir kurulan vardı. T. T. T. C. ne de terakki hayatları, T. D. T. C. adı verdi.

Bu kurulan hayatları günün en büyük dilim dilim hayatları. Sami Rifat Bey vardı. Rıza Rifat, Cemal Sait, Yakup Kadri Beylerle birlikte T. D. T. C. ne kük verdi. O vez hayatları, Yabancı, İslamda terakki hayatları vardı. 20 Eylül 1922 de Kurulan Türk Dil Kurulayı Dolmabahçe de toplandı. Uzun terakki hayatları terakki hayatları terakki hayatları **eri bu Kurultayda birleşti.**

Ermeni Türk Dil Kurulayı, 10 gün süren terakki hayatları terakki hayatları, bir U. M. H. reği. Bu kurulan hayatları vardı.

- Bey Sami Rifat Bey Çaroklu Mebusu
- Ulusal Kurulan Rıza Rifat Bey Alay Mebusu
- Muharrem Bey Alay Bey Akar Mebusu
- Terakki - İslam Kurulan Rıza Rifat Bey Mebusu
- Terakki - İslam Kurulan Harun Ali Bey Mebusu
- Terakki - İslam Kurulan Ahmet Cevat Bey
- Terakki - İslam Kurulan Cemal Sait Bey Zonguldak Mebusu
- Terakki - İslam Kurulan Fırat Halil Bey
- Terakki - İslam Kurulan İbrahim Nuri Bey

Yeni U. M. H. ilk adım olarak, bu terakki hayatları terakki hayatları terakki hayatları. Daha terakki hayatları terakki hayatları terakki hayatları kurulan hayatları — o sırada Maarif Vekili olan — terakki hayatları Rıza Rifat Bey ele aldı. İkinci Kurultaya değin, Sami Rifat Beyin yerine kimse seçilmedi. İslam hayatları Maarif Vekili olarak bu terakki hayatları terakki hayatları terakki hayatları.

- 1 — Reşit Galip Bey
- 2 — Doktor Refik Bey Sıhhiye Vekili (vekil olarak)
- 3 — Hikmet Bey: Manisa Mebusu
- 4 — Abidin Bey: Şimdiki Maarif Vekili.

Birinci çalışma yılı sonunda Umumî Kâtip Ruşen Eşref Bey başka, daha ileri bir yüküm alarak çekildi. Ragıp Hulûsi Bey de Üniversiteye geçti. Umumî Kâtipliğe İbrahim Necmi, Derleme Kolbaşılığına Konya Mebusu Naim Hâzim, Neşriyat Kolbaşılığına da Yakup Kadri Beyler seçildiler. İkinci yılda bu kurum işlerini çevirerek İkinci Türk Dili Kurultayınadək getirdi. 18 Ağustos 1934 te açılan İkinci Türk Dili Kurultayı da yeni U. M. H. yini şöyle seçti:

- Başkan: Saffet Bey. Erzincan Mebusu
Umumî Kâtip: İbrahim Necmi Bey.
Muhasebeci: Besim Atalay Bey. Aksaray Mebusu.
Lengüistik Kolbaşısı: Ahmet Cevat Bey. Çanakkale Mebusu.
Filoloji Kolbaşısı: Ali Canip Bey. Ordu Mebusu.
Etimoloji Kolbaşısı: Hasan Reşit Bey. Muş Mebusu.
Gramer - Sentaks Kolbaşısı: Yakup Kadri Bey. Manisa Mebusu.
Lûgat Kolbaşısı: Celâl Sahir Bey. Zonguldak Mebusu.
İstilah Kolbaşısı: Refet Bey. Urfa Mebusu.
Derleme Kolbaşısı: Naim Hâzim Bey. Konya Mebusu.
Neşriyat Kolbaşısı: İzzet Ulvi Bey. Afyon Mebusu.

T. D. T. C. nin çalışmaları

1932 yılının onuncu ayı sonlarında işe el koyan T. D. T. C. Birinci Kurultayın çizdiği çalışma programı üzerinde sıkı, duraksız, sürekli bir çalışmaya kendini vermiştir. 1934 yılının yedinci ayı sonuna kadar 21 ay süren bu çalışmanın verimlerini, İkinci Kurultayda İbrahim Necmi Beyin okuduğu rapor birer birer göstermiştir.

Bunları, kısaca, şöyle gösterebiliriz:

- 1 — Ülke içinde söz derleme işi 130 bin fiş getirmiştir.
- 2 — 7000 den artık yabancı söze karşılık olabilecek 30,000 e yakın türkçe söz taranmış, 1300 sahifelik bir (Tarama Dergisi) çıkarılmıştır.
- 3 — 32,000 den çok terim listelere geçirilerek basılmış, karşılık bulmak üzere bilim erlerine dağıtılmıştır.
- 4 — 7 tane bülten basılmış, iki gramer anketi kitabı çıkarılmış, ayrıca birçok kitaplar anıklanarak kimi baskıya verilmiş, kimi de gözden geçirilmekte bulunmuştur.

İkinci Türk Dili Kurultayı, Birinci Kurultayın verdiği program üzerindeki bu çalışmalarını beğenmiş, yeni U. M. H. de işin daha ilerisine geçmek üzere işe başlamıştır.

Şimdi yapılmasına, girişilen işlerin başlıcaları şunlardır:

- 1 — Söz derlemenin verimini bir Derleme Dergisinde toplayıp basmak.
- 2 — Türkçede söz yaratma yollarını gösterir bir Ekler Dergisi yapmak.
- 3 — Tarama Dergisinin eksiklerini, yanlışlarını düzeltir bir Ulama çıkarmak.

4 — Yazı dilimizdeki yabancı sözlerin öz türkçe karşılıklarını seçerek bir Karşılıklar Kılavuzu yapmak.

5 — Yeryüzü dil biliminin ana yazılarını dilimize çevirmek.

Görülüyor ki, altı yıl içinde dilimizin aldığı ileri görünüş çok geniş, çok büyük, çok yüksek bir iş olmuştur. Öyle ki dil işine el konduğu sıralarda, bundan iki yıl önce:

— Dil işinde kişi gücünün e ki yoktur. İş olacağına varır.

diyenler, daha bugünden alınan yola bakarak, utançlarından yüzlerini örtseler yeridir!

Dil bayramı

Bugün Dil Bayramıdır; Türk dilinin kurtuluş bayramıdır. Dil Bayramı, Türklüğe bütün varlığını yeniden duyuran en büyük Türkün, Türke dilini de özleştirmek yolunu açtığı gündür.

Bundan iki yıl önce bugün Büyük Gazinin yüksek önünde Dolmabahçe sarayında Birinci Türk Dili Kurultayı toplanmıştı. O Kurultay, bugünü bütün dilcilerin bayramı olarak seçti, kutladı.

Büyük Gazinin yüksek önünde: evet! Türklüğü, ölüm uçurumuna düşmek üzere olduğu günde, kolundan tutup çeken, kurtaran o Büyük Türk, Türk dilini de içine düştüğü karışıklıktan kurtardı. Koca bir ülke işini çeviren sevgili başının içinde Türk diline, Türk tarihine, Türkün kültür varlığına da geniş bir düşünme, çalışma, bulma, sevme yeri ayırdı.

İşte böyle bir alp yiğitin, böyle bir öz kurtarıcının, böyle bir doğru yol göstericinin gözlerinden saçılan can verici, umut artırıcı ışıklardan güç alarak, dilimiz üzerine çalışmaya başladık.

Dolmabahçe sarayında: evet! Kuruluşundanberi yalnız eğlence sesleriyle çınlayan o duvarların içinde, Gazinin kutlu eli, bir dokunuşla, bir bilgi kaynağı, bir duygu ocağı yarattı; o duvarlarda yeni bir yankı belirtti: Orası, Alfabe değişiminin de, dil özleşmesinin de kaynağı kesildi.

Birinci Türk Dili Kurultayında, yurdun dört yanından gelmiş bine yakın dil eri vardı. Bunların hep birden çıkan gür sesleri, bir ağızdan «Öz Dil! Öz Türkçe!» diye yükseliyordu. Bu ses o kadar güçlü, o kadar yankılı idi ki arada falso yapan birkaç haykırış bile bunun akışlı gürlemesi arasında eridi, gitti.

İşte bugün kutladığımız bayram, o günün angısıdır: Gazinin dil işini eline alışının, Dolmabahçe sarayının bir bilgi yuvası oluşunun, bine yakın Türk biliminin öz Türkçe için kalkınışının angısı...

O günden bugünedek geceyi gündüze katarak çalışan Türk dilcileri iki yılın içinde neler yaptılar? Bu kutlu bayram gününde kısaca bunu anlatmak isterim.

En önce yapılacak iş, nereye varılacağını iyice belirtmek, buraya doğru gidilecek en kısa yolu bulmaktır. İşe buradan başlandı.

Türk dilinin öz varlıklarını aramak, bulmak ilk amaçtı. Bu varlık, iki gömüçte gizli duruyordu: Bunların biri, okuma yazma bilmiyenlerin konuşma dili, öteki de eskiden kalma yazılardır. O varlığı yeniden gizlendiği bu kaynakların içinde arayıp bulmak, ortaya koymak gerekti.

Önce ülkemizin kendi dil varlığını araştırmakla işe girişildi, ağızlarda yaşayıp duran yazı dilinden uzak kalmış öz Türkçe sözler derlendi.

Hep biliriz: Rumelinin, Anadolunun türlü türlü sözleri, deyişleri vardır. İstanbul içinde bile yer yer söyleyişler değişir. Birçok öz Türk sözü vardır ki arap ve fars kaynaklarından beslenen yazı dili onları yadırgamış, içine almamıştır.

Bu sözleri birer birer derlemek nekadar güç bir iş olduğunu uzun uzadıya anlatmak gerekli midir, bilmem? İlk güçlük bu sözleri bulmadan başlar. Şunun için ki bu sözleri kullananlar, onların ne değerli bir dil varlığı olduğunu bilmeden kullanır. Eski Osmanlı okur yazarı onların diliyle o kadar alay etmiş, ona o kadar gülmüştür ki bu dilden utanır bile. Eski İmparatorluk öyle gözünü korkutmuştur ki bir söz aranırken bundan bir vergi mi çıkacak diye ürkmekten kendini alamaz. Bu çekinmeyi yenmekle de iş bitmez. Duyulan sözün ne demeye geldiğini iyice ölçüp biçerek belirtmek gerektir.

İşte bütün bu güçlüklerin önünde kalan derleyicilerimiz hiç yılmadan kendilerini bu ağır dil çalışmasına attılar. Duydukları, bildikleri sözleri, araya söz katmadan, bir araştırma yapıldığını belli etmeden anlamağa çalıştılar, fişlere geçirdiler. Bu fişler, kazalarda, sonra vilâyetlerde birer elekten geçirildi. Biribirine benzerleri ayrılarak süzüldü.

İşte böyle süzüle süzüle gelen fişlerin sayısı 130 bini aşmıştır!

İkinci öz dil kaynağı olan eski yazıların en ileri gelirlerinden 150 tanesi birer birer tarandı. İçlerinde bulunan öz Türkçe sözler alındı.

Bütün bu derlemelerden, taramalardan yazı dilimizde kullanılıp duran yabancı sözlerin hangilerine öz Türkçe karşılık bulabileceğimizi gösterir bir (Tarama Dergisi) çıkarıldı. Bu dergide yazılı yabancı sözlerin sayısı 7000 den artıktır. Bunlara karşılık olarak derleme ve taramadan alınan öz Türkçe sözler de 30.000 e yakındır.

Dilimizin öz kaynaklarını araştırma işi bunlarla bitmiş sayılamaz. Yeni çalışmalara başlarken, bir yandan derleme işini, halk bilgisiyle birlikte, daha geniş ölçüde ileri götürmek, öbür yandan da yazılarımızı bir daha, daha geniş bir ölçüde, her sözün yaşama, değişme, ölme çağlarını da belli edecek yolda, kullanılış örnekleriyle birlikte taramak işlerine el konmuştur.

Bu ana akış, bize dilimizin türlü kaynakların derinliklerinde gizli varlıklarını verecek, bizi yeni Türk sözlüğüne götürecektir.

Derleme ve Tarama yollarıyla bulunan ve bulunacak olan sözler, Türk dilinin ne zengin, ne yaman bir ana kaynak olduğunu bir kere daha gösterecektir.

İlk adım olan Tarama Dergisi bu yolda ve gelecek emeklerin ne değerli karşılıklarla ödeneceğini göstermiştir. Dergideki sözler, öz dilimizin hem zenginliğini, hem de başka dillere kaynaklığını gösterecek değerdedir.

Bir örnek verelim: Bugün herkesin söylediği «psikoloji» sözünün kökü aranacak olursa bunun «psikoz» dan çıktığı görülür. Etimoloji kitapları bunu da «nefes» diye anlatırlar. Yaşamamanın nefes almakla bir olduğunu düşünen eskilerin «nefes» le «ruh» u bir tutmaları kolay anlaşılır bir iştir.

Şimdi Dergide «nefes» sözüne bakarsanız «Pis» diye bir söz görürsünüz ki «psikoz» sözünün de, «nefes» lakırdısının da hep bu ana kaynaktan kaynamış olduğunu anlamak pek kolay olur.

Bir başka örnek daha: «Tünel» sözünü frenkçeden aldığımızı bilmiyen yoktur. Bu sözü Fransızlar nereden almış diye araştırmak isterseniz (Fransız Dilinin Etimoloji Lûgatı) diye iki yıl önce basılmış kitap size şöyle der:

«Bu söz ilk önce 1830 senesinde İngilizceden alınarak Fransızcaya girmiştir. İngilizcede söylenişi «Tunnel» dir ki bunun da kaynağı karanlıktır. Lâtincedeki söylenişlerinin de etimolojisi belli değildir.»

Görüyorsunuz ki Avrupa bu sözün ana kaynağını bulamamıştır. Şimdi Dergiyi açınız: «Tün» sözünün «gece, karanlık» demeye geldiğini görürsünüz. Buna «Kural, kaval, çakal, sakal, güzel...» sözlerinin sonunda

görülen «al-el» ekini katarsanız «Tünel»in «karanlık yer» demeye gelen öz Türkçe bir söz olduğu ortaya çıkar.

Daha böyle yüzlerce örnek bugün gözümüzün önündedir. Dergi bize yalnız Osmanlıcada kullanılan yabancı sözlerin karşılıklarını vermekle kalmıyor. Dilimizin ne geniş, ne yaygın bir varlık sahibi olduğunu da gösteriyor.

Dergiden sonra gene bu yolda çıkacak kitaplar anıklanmaktadır. Bir yandan dilimizin derlenmiş öz varlıklarını içinde gizliyen 130 bin fiş bir (Derleme Dergisi)nde toplanacak, öbür yandan da yeni taramalar yapılarak dilimizin yazılarda saklanan eski varlıkları belirtilecektir. Yeniden yeniye ortaya dökülecek dil zenginlikleri bakalım, göz erimimizi daha ne kadar genişletecek!

Türk dili, Türklerin kendi varlıklarını başka düşünceler içinde eriteyerek unuttukları nice yüz yıllardanberi işlenmemiştir. Bu yüzden düşünceler genişledikçe teknik ilerledikçe yeniden yeniye doğan kültür düşüncülerini karşılayacak sözler doğmamıştır. Buna karşı koymak için dilimizde bir söz yaratma, dil işletme saldırışı açmamız gerektir.

Korkmadan diyebilirim ki Türkçe kadar bol ve güzel söz yaratmağa yararlı bir dil yoktur.

Dilimizde sayısız ekler vardır. Bu ekler birer köke bağlanarak o kökten yeni yeni sözler doğurtur. Hem de Türk ekleri köke tek tek bağlanmak zorluğunda da değildir. Bir söze birçok ek takabiliriz. Bütün bu ekler dilin yapıştırıcı gücüyle birbirine kaynar, bir tek söz gibi görünür.

Dilimizdeki eklerle bir kökten yüzlerce söz çıkarmak yolu önümüzde açıktır. Bu yolu daha iyi belirtmek için, şimdi bir de (Ekler Dergisi) yapılmağa başlanmıştır.

Türkçede söz yaratma kolaylığı yalnız bu ekleme yoluyla de kalmaz; bir de söz birleştirme yolumuz vardır. Hanımeli, kuşkonmaz, başörtü, ağaçkakan... gibi türlü birleşik sözlerimiz vardır ki dilimize bu yönden de büyük bir zenginlik verebilir.

Dilimizin bu söz yaratma gücünü de örnekleriyle ortaya koyduğumuz gün, Türk yazarları önlerinde uçsuz bucaksız bir dil varlığının açıldığını göreceklerdir.

Ekler, söz birleştirmeler üzerine yapılacak araştırmalar da bizi Ana Türk Gramerine götürecektir.

Dilimizin güzel ve zengin kaynaklarına varmak isteğiyle açılan yarış, bizim için yalnız bir moda uymak işi değildir. Dil demek, budunun öz varlığı demektir. Bütün bilgi, duygu, kültür varlığımızı ancak dilimiz gösterecektir.

Bunun için dil işlerine, yalnız dil bilimiyle uğraşan bilirler değil, bütün Türkler candan, yakından bağ duymalıdır ve duyuyor.

İşte bu geniş ve büyük isteğe doğru ilk adım atıldığı gün olduğundandır ki, 26 Eylül, Dil Bayramı sayılmıştır.

Bütün bu ileri atılışları, Büyük Gazinin, inanılmaz büyük değişmeleri en kısa bir uzada gerçekleştiren o eşsiz Önderin karanlıkları yaran görüşlerine, buluşlarına borçluyuz. O Büyük Yol Güstericinin çizdiği ışıklı yol üzerinde yürüyen biz, dil emekçileri, bu bayramda da onun yüksek adıyla seviniyor ve övünüyoruz.

İBRAHİM NECMİ

DİL BAYRAMI

*İçimde «inan» vardır, «ülkü» vardır, «hız» vardır;
Amma anlatamadım, kekeledim yıllardır:
«Canan» diye seslendim Türk kızı sevgilime,
«İyman» bir sarık gibi dolanmıştı dilime;
«Yalazlı inanımı» nasıl anlatsam, kime?
Bir «mefkûre» çakılı takılır kalemime,
Gönlümdeki, süzölmüş duyguyu dökemezdim!
Kaç kere yazgacımı ayak altında ezdim...
Kaç vahye benzer duygu içimi sardı, deşti,
Kötü sözler yüzünden öyle manzumeleşti...
Çetrefil dil yüzünden attı sazı, deyişi:
Kaç «kodat kobilik» i yazacak kaç bin kişi!
Yoksa destanlariyle, ünleriyle bu Budun
Beslerdi beşyüzünü birden Dede Korkudun...
Tek eksiği dilinin gitgide bozulması;
Bin Hügoluk sanı var, bin Şekispirlik yası!..*

* * *

*Bütün dikenlerinden sıyrılan bir gül gibi,
Yüksek öz duygularla dolan bir gönül gibi,
Türk dili, açılıyor, gelişiyor, eriyor...
Söz - söz, demek ki, tüy - tüy, kendisini veriyor
Türkün duygularına türkçenin kanatları!
Şu sanat göklerinin sonu gelmez katları
Açılsın! Yerimizi almaya varacağız...
Sanatta da bir yeni «Ankara» kuracağız!*

BEHÇET KEMAL

Dil bayramında:

Mustafa Kemal çocuklarına:

*Gazi gününden önce,
Eller bizim değildi!
Yurdu yıktık dönünce,
Seller bizim değildi.*

*Ölüydük, yaşamazdık,
Gezemez, koşamazdık,
Korkusuz aşamazdık,
Yollar bizim değildi!*

*Ağaç bizim, dikilmez,
Toprak bizim, ekilmez,
Deniz bizim, sökülmez,
Sallar bizim değildi!*

*Yurda hiç bakamazdık,
Tek çivi çakamazdık,
Davranıp kalkmazdık,
Beller bizim değildi!*

*El üzüm yer, biz koruk,
Yabancı baş, biz kuyruk,
Dağ yoluk, çiçek soluk,
Güller bizim değildi!*

*Ökse vardı kondukça,
Soyunurduk dondukça,
Düşerdik tutundukça,
Dallar bizim değildi!*

*Türkü koruyan yoktu,
Bize bir uyan yoktu,
Söyledik, duyan yoktu,
Diller bizim değildi.*

M. Salahaddin

Dil bayramı .

Bugün bütün Türkiye, içinden gelen bir ateş ve coşkunluk ile dil bayramını kutluluyor. Eskiden yok yere tepemizin üstüne çıkardığımız acemce ve arapçadan yüz çevirip öz dilimize, tatlı türkçemize tekrar kavuşmak için yapılan bu büyük ilerlemenin yıldönümünde hepimizin düşüneceği iş, dilimizi büyük bir hızla kullanmağa alışmak, yaymağa çalışmaktır.

Bilirsiniz ki, dil değişikliği bir günün işi değildir. Bunu yıllar yapar. Ama biz dilimizi kökünden değiştirmiyoruz, onun köklerine dönüyoruz. Dilmizi o kökler üstüne yeniden kurmak istiyoruz. Başlanılan iş büyüktür ve bu büyüklük kadar kolaydır. Hepimiz bu toprağın adamıyız. Bu toprağın bize verdikleri ile beslendik. Bu toprak üstünde duyduğumuz sözlerle kafalarımızı doldurduk. Lakırdı konuşurken, yazı yazarken artık bize aykırı, bize yabancı sözler kullanmak gerek mi?

Neden bütün bir Asya parçasının, milyonlarca Türkün, kullandığı

sözler öz Türk toprağı üstünde işitilmesin, neden arapça ve acemcenin boyunduruğı altında kalalım?

Türk toprağı üzerinde bugünlere gelinceyedek, iki ve hatta üç dil vardı. Biri köylü, ikincisi kasabalı, üçüncüsü de İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük yerlerin türkçesi idi. Bunlardan birinin söylediğini öteki anlamıyordu. Bu dil ayrılığı Türkiyeyi biribiriyle hiç bir ilişigi olmıyan parçalara ayırıyordu. Bugün ise yeni dil değişikliği, daha doğru bir sözle, tek dile, öz dile doğru ilerleme yüzünden bu toprak evlatları arasındaki uçurumlar ortadan kaldırılmış, bütün Türkiyede bir «birlik» yapılmıştır.

Yaşayış biçimimizi, baştan aşağı yeni bir düzene bağlayacak olan bu öz dil savaşı en yüce bir değişikliktir. Bunu hepimiz ateşle ve inanla karşılamalıyız. Ve öz dilimizi elimizin erdiği, gücümüzün yettiği kadar yaymağa çalışmalıyız.

Ama bunu yaparken gözümüzü dört açmalı, dilimizi bir karışıklığa, bir anlaşılmasızlığa götürmemeliyiz. Birçok yazıcı arkadaşlara, dün baktım, öz dil ile yazmak için çırpınıyorlar, ve birçok sözlerin öz türkçede karşılığını araştırıyorlardı.

Bu arkadaşların bulamadıkları sözleri okuyucularımız nasıl anlasınlar? Bizim aradığımız, kullanılan sözleri köylünün konuştuğu lâfları okur yazarlarımız arasında da yaymaktır. Öz türkçe sözleri bulup çıkarmaktır. Yeni bir buluş yapmak değildir. Ve bu sözleri de birer birer çıkarıp yurdumuzda yaşayanların içinde yaymak, bunları onlara öğretmektir; sözlerin köklerini, başlarını bulmaktır. Buna birçok örnekler gösterebiliriz. Bugün hepimizin artık ezbere bildiğimiz ve seve seve kullandığımız birçok sözler vardır. Bu sözler böyle birer ikişer ortaya atıldığı için dilimizde yeni baştan yer tutmuştur. Bundan sonrası için de böyle çalışmamız gerektir. Böylelikle her büyük iş gibi bu işi de başarabiliriz.

Mümtaz Faik

Benim düşüncelerim...

İyi yazan, temiz yazan arkadaşlara bakıyorum. Öz türkçe yazmak için kendilerini çok zorluyorlar. Eskiden biz de (edebiyat) yapacağız diye ıkınır, sıkınır, arapça, acemce dolu yazılar yazardık.

Herkesin okuyup anlayacağı bir yazıyı yabancı, işitilmemiş ve kullanılmamış kelimelerle doldurup altına bir de lûgatçe eklemekten ne çıkar?

Türk dili yeni harflerden sonra adamakıllı ayıklanmağa başladı. Bakın, eskiden dilimize çok işleyen bir kitap adını yazayım:

— Hıfzıssıhha.

Bunu yazarken nekadar zorluk çekiyorduk, değil mi? Zorluk çektiğimiz için de yazmıyoruz, evirip çevirip türkçeleştiriyoruz. Bana kalırsa günlük yazılar için böyle kendini zorlamak hiç doğru değil.

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin arayıp bulduğu türkçe kelimeler arasında hemen bugün işimize yarayacakları pek çoktur. Bunlara alışveriş yaptık. Yazı şivemize uygun geldi. Kulağımıza batmadan, kalemimize takılmadan kullanıyoruz. Fakat öyle kelimeler de var ki ilk söylenişte kulağımızı tırmalıyor. Bunlardan iki tanesini alalım:

— Gömüç ve Türe.

Gömüç gömmekten gömülü, yani define demek. Fakat ilk ağız dile güç ve yabancı geliyor. Halbuki prensip, temelli usul manasına gelen (türe) de bu hamlık yok. Dile ve kaleme daha yatkın.

Bundan ötürü, ben diyorum ki, elimize geçen öz türkçe kelimeleri ille topunu birden kullanacağız diye okuyanları da ürkütmiyelim. Bu öz türkçe kelimeleri birer ikişer, sindire sindire, yerlerini, manalarını kendi kendiliğine belli ettire ettire yazalım ki okuyanlar da yeni gördükleri kelimelere yabancılık duymıyarak ısına ısına alışsınlar.

Bunu kendimize türe yapalım. Bu yolda sistemle yürüyelim. Yazı dili konuşma diliyle kaynaşsın. Derler ki hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşılır. Bu yolu tutturursak öz türkçe yeni kelimeler suya atılmış zeytinyağı gibi yayılır.

Bunu yapmaz da öğrendiğimiz her yeni türkçe kelimeye yazımızda yer bulacağız diye kendimizi zorlarsak hem kendi style'imizi bozarız, hem de okuyanları ürkütürüz.

Cenap Şahabettin rahmetli işitilmemiş arapça ve acemce kelime kullanmakta usta idi. Gençlikte onu okurken elimizden lûgat düşmezdi. Böle yazılar altın kafeste şakır şakır öten kanarya gibidir. Bir şakırtıdır gider. Fakat kim ne anlar.

Üstat Halit Ziya Beyin (Mavi ve Siyah) ında romanın adından başka anlaşılır ve zevk alınır bir köşe bulmak güççedir.

Öz türkçe kelimeleri bol bulduk diye har vurup harman savurmıyalım. Yerinde, taşı gediğine koyar gibi, işleye işleye, sindire sindire bir kuyumcu ustalığı ile onları yerli yerine yerleştirelim. Bilmem, yanlış mı düşünüyorum?

Seçilmişle seçilmemiş...

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, iki arkadaş varmış. Bunlar dört yıl bir arada, bir mecliste azalık etmişler... Aralarında hiç bir düşünce aykırılığı, hiç bir varış farkı yokmuş. Her ikisi de aynı şeye el kaldırır, aynı işi alkışlarmış... Ehl Her şeyin olduğu gibi, azalıkların da bir sonu vardır. Dört yıl bitmiş. Yeni aza seçimi gelmiş çatmış... Bunların her ikisi de seçileceklerini ummuşlar. "İki kat namzet arasına elbette gireriz," diye düşünmüşler. Lâkin bunlardan birinin bu umudu boşa çıkmış. Çünkü gazetelerde çıkan listede adı yokmuş. Lâkin arkadaşının ki varmış... Geçi bu listeye girmek dört yıl için mümkünse girmek değildir amma yüzde elli bir kazanacağını umduğu için seçilen de sevinmiş. Ne de olsa yılda bin liralık gelirin tazelenmesi yarın yana sağa bağlanmış...

Adların gazetelerde çıktığı gün bu iki arkadaş birbirlerine raslamışlar. Seçilmeyen, dudaklarında yarı zeklenir, yarı dargın gülümseme ilişik olarak seçilene söylemiş:

— Oğurlu kademli olsun, listede varsınız...

Öteki suç yapmış gibi sıkılarak:

— Evet! Hiç haberim yoktu. Ben de gazetelerde okudum. Lâkin sizin adınızı göremedim.

— Evet! Ben istemedim. Vaktim de yok, kardeş! Çekilir şey mi? İşlerime bakamıyorum. Üstelik bir de vebali var... Şehrin bütün işlerini aşağı yukarı bize soruyorlar.

— Ben de istemedim amma, seçilmişim!... Daha da ne olacağımız belli değil ya! Belki son seçmede kazanamam!

— Olabilir. Lâkin anlayamadığım bir şey var. Kuzum birader, şu Karcıgar Bey nasıl listeye girmiş?

— Neden?

-- Aman birader, o, şu Esnaf bankası işinde ağzına geleni söyledi, hatta raporu o yazmıştı. Nasıl oldu da adı gene listeye girdi?...

— Evet! Şaşılacak şey! Sonra "Adalar Sahilinde," şarkısını besteleyen Talûk Bey de belediye müdürüne o kadar karşı gibi görünürken o da listeye girmiş... Ya ona ne dersiniz?

— Dahası var, kardeşim.

— Müdüre karşı takrirler veren, nutuklar söyleyen, ateşler püsküren Sabire Hanım da seçilmiş...

— Yal yal hayret. Sonra müdürün canciğer kuzu sarması arkadaşlarından Nihat Bey de listede yok... Ona ne diyelim?

İkisi de derin derin düşündüler... O sırada önünden geçtikleri bir gramofoncu dükkânında:

*"Bir sarışın yaramaz..
Beni terketti bu yaz..
Sevgide karar olmaz..
İşte kumralı geldi,,*

Şarkısı plâktan sokağa fıskınıyordu...

FELEK

Not — Şu yazı düz türkçedir. İçinde türkçeleşmiş şev, şehir gibi bir iki sözden başka yabancı lâf ta yok. Ve ben de bunu hiç sıkıntı çekmeden yazdım. *F.*

6 BUÇUK YILADA DİL DEĞİŞİMİ

**27 Mart 1927 de yazılan bir yazı bugün yazılacak
olsa ne yolda yazılır?**

Dilimizin altı buçuk yıl içinde özlüğe doğru ne geniş bir yol aldığını göstermek için, bir örnek olarak aşağıya "Milliyet,, in 27 mart 1927 de yazdığı bir yazıyı alıyor, onu da bugünkü dile çeviriyoruz.

Yazı, Çin ordularının "Şanghay,, ı almaları üzerine yazılmıştır. Biz bunun bir parçasını alıyoruz:

27 Mart 1927 de "Milliyet,, te çıkan bir yazıdan:

"İngiliz adamlarını, muharrir ve mütefekkirlerini en ziyade düşündüren mesele, bunun Asyada tevlit edeceği haleti ruhiyeden ibarettir. Onlar İngiltere noktai nazarından vaziyeti şüphe ve meçhulât ile malâmal görüyorlar. Zaten Hindistan Nezaretinin ve bu Nezaretle alâkadar olan mahafilin Çin mesailinde şiddet taraftarı olmalarının bir sebebi de budur. Binaenaleyh İngilterede şiddet taraftarının Rusyadan intikam almak ve Aksayı Şarkta kaybettikleri nüfuz ve hâkimiyeti Rus komünizmine bir darbe indirmek gibi mukabil bir teşebbüsle ödetmek istemeleri, pek muhtemeldir.

"Bu tedbir istikbale ait tehlikeleri bertaraf edebilir mi? Milletlerde her gün tezahüratını gördüğümüz milli galeyan ve heyecanlara mâni bir siper olabilecek mi? Milliyet ve istiklâl aşkı gibi kadir kuvvetleri itfaya kâfi gelecek mi? Bu nokta bizim için tamamen meşkûk bir mahiyet arz etmektedir.

“İşte İngiliz endişelerinin de membaı budur. Çünkü fikir kuvveti, ideal aşkı, en kuvvetli topların bile yıkamıyacağı müstahkem kalelere benzer.”

26 Eylül 1934 de “Milliyet,” bu yazıyı nice yazar?

“İngilizleri, İngiliz yazarlarını, İngiliz düşünürlerini en çok düşündüren iş, bunun Asyada doğuracağı yeni duyuş ve görüştür. Bunlar, İngiltere bakımından bugünü korku ile, belirsizlikle dopdolu görüyorlar. Hindistan nazırlığının, bu nazırlıkla ilişiğı olanların Çin işlerinde sertlik yolunu istemeleri de işte bu yüzdendir. Bunun için İngilterede sertlik yolunu isteyelerin Rusyadan oç almak, uzak doğuda elden kaçırdıkları erkliğı (ıktidar) Rus komünistliğine bir yumruk indirmeğe kalkışarak ödetmek istemeleri pek olabilir bir iştir.

“Böyle bir davranış, gelecekte saklı korkuları ortadan kaldırabilir mi? Budunlarda (Millet) her gün görünüp duran budunluk kaynaşmaları, kabarmaları durdurabilecek bir engel olabilecek mi? Budun ve başına buyrukluk sevgisi gibi erkli duyguları söndürmeğe yetecek mi? Burası bizim için büsbütün belirsiz bir yüz göstermektedir.

“İşte İngiliz kuşkuşanmalarının kaynağı da budur. İngilizler pek iyi bilirler ki düşünce gücü, ülkü sevgisi, en korkunç topların bile yıkamıyacağı sarp orlara (istihkâm) benzer.”

Cümburiyet:

Cumhuriyet gazetesi de Dil Bayramını derin ve içten bir coşkunlukla kutlamıştır. Yunus Nadi Bey kendisi bir başyazı yazmış, Cemiyet U. M. H. azasından Ahmet Cevat Beyin bir yazısı ile Ercüment Ekrem, Halil Nimetullah Beylerin yazıları da bu sayıya girmiştir. Gazetenin kendi dilinden yazdığı sözlerden başlayarak, bunları da aşağıya alıyoruz.

Dil Bayramımız

Millî Hükümet kurulalıdanberi yapılan her inkılâp için bir kutlulama günü ayırsaydık buna bütün bir yıl yetişmezdi. Fakat öyle inkılâplarımız var ki millî hayat üzerinde kökleşmek gibi seyri daha ziyade yarına uzanan cepheleri kuvvetlidir. Özdil savaşının işte böyle tez elden halka götürülmesi gerektiğı için, ilk Kurultayda 26 eylülün «Dil Bayramı» ilânına karar verilmişti. Bu bayram ilk defa olarak bu sene ve bugün yapıyor. Toplantının programını aşağıda okuyacaksınız. Ayrıca Dil Cemiyeti Başkanı Saffet B. de temiz bir dil kullanarak hazırladığı nutkunu

Radyoda okuyacaktır. İç sahifelerimizde, Cemiyetin ortaya koyduğu kelimelerle işlenmiş yazılar bulacaksınız. Sadece bu birkaç yazı bile türkçemizin enginliğini ve zenginliğini anlatmağa kâfidir. Bazı sözleri, belki yadırgar gibi olacağız. Bu, geçici bir duygudur. Çünkü o sözler Türkün öz sözleridir. Ne çare iki yıllarca, asırlarca kullanılmadığı için yatlaşmıştır. Bu sebeple belki onları tanımakta zorluk çeker gibi olacağız. Bu, çok kısa sürecek.. Birkaç defa kullandıktan sonra anlayacağız ki onlar bizim şivemize, konuşuşumuza ve dilimizin tatlı ahengine çok uyan sevgili unsurlardır, bizim kelimelerimizdir.

Yeni kelimeleri kullandıkça alışacağız ve daha yenilerini bularak bugünkü pasaklı ve yamalı bohça gibi dilden büsbütün uzaklaşacağız. Dilimiz bir, kitabımız bir, konuşmamız bir, içimiz dışımız bir olacak... Ulu Önderin izlerinde yürüdüğümüz ülkü bize parlak yarınlar muştuluyor. Türk dili hars dili olacak ve sırf arapça ve farsça mahlûtu lisan yüzünden halka yayamadığımız ilim ve irfanı konuşma kadar umumileştireceğiz.

Özdilimizi temelleştirmek savaşında en büyük vazife milletin, bilhassa gençlerindir. Bir kelime ile vaziyeti tarif etmek lâzımgelirse diyeceğiz ki: Bizim on binlerce sene evvelden kalma bir madenimiz vardı. Ona hor baktık, kullanmadık, paslandı, küflendi. Lâkin bağrımızdan doğan Büyük Güneş, bir gün geldi, ona da nurlarını yolladı, meydana çıkardı ve kullanın, diye elimize verdi. Onu ne kadar kullanırsak o kadar parlayacak, o parladıkça biz yükseleceğiz.

Bayramınız kutlu olsun, vatandaşlar.

Millî kültüre dönüş hareketi

Bugün memleket ilk Dil Kurultayının ikinci yıldönümünü kutlulamağa hazırlanmıştır. Türkiyede Cümhuriyet rejiminin kuvvetli farikalarını teşkil eden siyasî ve içtimaî büyük inkılâplardan sonra Büyük Gazinin gözleri Türk tarihinin enginlerine çevrilmişti. Bu çevrilişin yakın ve âcil sebebi şu idi:

İmparatorluk zamanında Türk tarihi, sanki Osmanlı tarihinden ibaretmiş gibi, gülünç denilecek kadar dar bir çerçeveye irca olunmuş ve bu tarih te altı yüz hane halklık bir aşiretten başlatılmıştı. Kuruluşunun ilk senelerinde Tuna boylarına çıkan yeni bir devletin yalnız altı yüz hane halklık bir aşiretten doğmuş olmayacağı bedahetle muhakkak bir keyfiyet olduğu gibi Türklerin o zaman Rumeli yakasına bir salla geçmiş olacakları da kocaman bir masaldan başka bir şey değildir. Osmanlı saltanatı burada başlamadan evvel Anadoluda hükürman olan Türk hükûmetlerini unut-

mak mümkün olamaz, ve Osmanlı saltanatını Şarkî Romaya halef yapan Türklerin ötedenberi buralarda yerleşmiş Türkler olduğunu anlamakta bir an bile tereddüt edilemez. Bu suretle her şeyden evvel Osmanlı imparatorluğunun altı asır evveline ait altı yüz hane halklık bir aşirete ircaı efsanesi ortadan kalkarak birdenbire ufuk hayliden hayliye genişlemiş olur.

Hayli ama nekadar? Türklerin bu havalideki hayatlarını hatta Selçukiler devriyle, yani nihayet bin sene ile tahdide imkân var mıdır? İşte bir sual ki Anadolu Türkünün bu topraklara binler ve binlerce sene yapışmış gibi olan hüviyetini izah edebilmek için bizi çok düşündürmeğe ve pek ciddi ve derin araştırmalarla sevketmeğe kâfidir. Bu düşünme ve araştırmaların daha ilk adımlarında karşılaştığımız hakikatler şunlardır: Türklerin Altaylardan dünyaya dağılmaları her istikamette binler ve binlerce sene evvel vaki olmuş, cenupta Sümerler medeniyet kurdukları gibi muahharen Kafkas şimalinden geçen Türkler bütün Avrupaya yayılmışlar ve bu meyanda Tuna şimalinden cenuba doğru sarmışlardır. Denebilir ki Türkler Anadoludan evvel ve hiç olmazsa Anadolu ile beraber Balkanlarda da mekân tutmuşlardır. Hatta Türklerin Anadoluya ilk olarak şarktan değil garbı şimalîden, yani Balkanlar istikametinde Avrupadan inmiş oldukları rivayeti oldukça kuvvetli bir iddiadır.

Görüyoruz ki bu suretle önümüzdeki ufuk şimdi daha çok fazla, adeta alabildiğine genişlemiştir. Tanhin dehlizlerinde bu suretle ilerlenirken dünya kadar eski ve büyük böyle bir milletin medeniyeti ve o meyanda diliyle de bittabi meşgul olunacaktı. Herhalde Türkün dili şimdiki arap ve fars halitası uydurma bir dil olmadığında şüphe yoktu. İşte iki yıl evvel kurulan ilk Dil Kurultayının yıldönümü, bugün kutlulanan Dil Bayramı, Büyük Gazinin Türk tarihiyle muvazi olarak Türk dili üzerindeki tetkiklerinin iki sene evvel bugün kurulan Kurultayla filiyata geçmiş olması hadisesinden ibarettir. Biz Sakarya ve Dumlupınarda yalnız istiklâl ve istikbalimizi kurtaran bir zafer kazanmakla kalmadık; belki oralarda süngüle imiz büyük tarihimizi örten asırların tozlu perdesini de yırttı.

Devlet teşkil eden millet, medeniyet kurmuş bir varlık demektir, ve o her şeyden evvel kendi diline malıktır. Yalnız bir devlet değil, devletler ve yalnız bir medeniyet değil, medeniyetler kurmuş olan büyük Türk milletinin elbet dili vardı ve vardır. İşte bu yeni inkılâp merhalesinde kendi varlığımıza ve hakikî millî kültürümüze dönen büyük bir uyanma hareketiyle irkiliyoruz ve ayaklanıyoruz. Dikkat olursa en büyük inkılâbımızın asıl bu inkılâp olduğunu anlamakta asla zorluk çekmeyiz. Çünkü biz bu inkılâpla kendimize geliyoruz ve tekrar öz varlığımıza kavuşmak yoluna dökülmüş bulunuyoruz.

Kendini bilmek marifetlerin en büyüğüdür diyen hakimin hakkı vardır. Kendi anadiline sahip olmıyan insanın nihayet bir papağandan ne farkı olur? İnsan diliyle temayüz eder olunca bir milletin varlığında dilin ne büyük bir mevki tutacağını izah ıktıza etmez. Her millet bu merhaleden geçmiş ve kendi dilini öz malı olarak tespit eylemiştir. Millî camiayı devlet mer tebesine yükselten amillerin içinde millî dilin yeri hiç şüphesiz en üstündür. Her hareket ve her hakikat ancak onunla ifade olunabilir de onun için.

Büyük Türk budunu kendi millî diline tekrar sahip olmakla bütünle- şecektir. Bakılırsa budun ve bütün kelimeleri arasında bile kuvvetli bir alâka bedaheten göze çarpar. Millî dil birliği bizi kendi varlığımızda en olgun bir bütünlüğe götürmekte olan harekettir.

YUNUS NADI

Dil değişimi yanlış anlaşılmalıdır

Dil işleri akımı (hareketi), inkılâbımızın başka büyük kılışlarından (icra- atından) ayrı olarak, konak konak ilerliyor, basamak basamak yükseliyor. Dil işlerine tezlikle düzen ve türe verilememesini anlamak güç değildir: Dil bütün elgünün (halk)ın malıdır; dil denilen sesli imler (işaretler) sistemini herkişi kullanır; dilin en başlı rolü, varlık eypi (hikmeti vücudü) anlaşılır olmaktır; dil bu özlemligini (hassasını) yitirdiği (kaybettiği) gibi dillikten çıkar. Kullanılan yabancı sözlerin çokluğu da tez değistirilmelerine büyük bir engeldir. Düşünüşün ve anlatışın akıcı, kesiksiz (bilâfasıla) bir tezlikte olması gerekligi de çokrak (ekseriya) bulunabilecek karşılıkların kullanıl- rasına yol vermiyor. En büyük özeni yazıda gösterebiliyoruz, ancak günü gününe, şöyle denilebilirse, öyünü öyününe yazılarını yetiştirmeli olanlar verebilecekleri emegin en küçüğüne bile elleri değmiyor... ve daha birçok tutaylar (sebepler) ki bunların en büyüğü, bence, inansızlıktır. Bu inan- sızlığın nazariyesini bile kuranlar var: (Dil işlerinde halka inmek yanlış bir prensiptir, asıl prensip halkı kendimize yükseltmek olmalıdır» diyorlar ve hemen hemen meşrutiyetçilerin oylanışına (zihniyetine) sapıyorlar. İşte en korkulu düşman bu yanlış ve yerleşmiş oylanıştır.

Bu düşünüşe düşenler dil ile kültürü karıştırıyorlar, birinci aldanişları bundan ilerigeliyor. En yüksek kültürü en büyük tezlikle edinebilmek, budunca (milletçe) Türklüğün baş ülküsüdür; kültür edinişinde alçak, yüksek kalmamak ülkünün öbür yüzüdür. Kültür bölümleni ve bölüşülür, ancak bölüklerinde alçaklık yükseklik ayırtısı yoktur; bu sağıncıla (mülâ- hazayla) biz « halkı kendimize yükseltmeliyiz » deyimini aksak ve eksik buluyoruz. Ükü: Türk ulusunu (milletini) en doğru yoldan, öz yaratı- lışına en uygun yoldan, yüksek kültür edinişine yaklaştırılmaktır; bunun

da en doğru yolu, yaratılışımıza en uygun yolu Türk dilini kültürleştirmektedir. Tek kişiler ana dilinden ayrı dille kültür edinebilir, ancak bir ulusa (millete) öz dilinden başka bir dille kültür verilemez.

Tek kişilerin yabancı bir dille kültürleşmesi budun içinde yüksek ve alçak tabakalar yaratır. Türkçe kültürleşmedikçe Türk budunu yüksek ve alçak tabakalara ayrılmaktan kurtulamaz, bu yol da Osmanlıların Orta Çağda, üstünden yürüdükleri yoldur: o çağlarda kültürü ayrıcalık (imtiyazlı) bir ökünün (zümrenin) elinde kalması isteniliyordu; çünkü ulus yoktu, «reaya ve beraya» vardı; ökütenler (idare edenler) ile ökütülenler vardı; çobanla sürü vardı. Yirminci yüzyılda artık bu yoldan gidilemez: Çünkü bugün kendi kendini öküten, güçlü erkli Türk budunu vardır; Uluğ Önder Kemal Atatürkün içinden çıktığı Türk budunu!

Bugün, çiftçiliğin her kolu, erdenin (teknigin) her dalı kültürle ilişkilidir; adamlığın kurmak üzere olduğu yeni öğreğe (cemiyete) dokunan her iş bölümü kültürle durur (kaimdir); ve bu kültürün, yirminci yüzyıl kültürünün, osmanlıca ile anlatılabilen Orta Çağ kültürüne hiçbir benzer uyar ye.i yoktur. Yukarda söz açtığımız sakat düşünüşe düşenlerin ikinci aldanişı da osmanlıca'yı bir kültür dili sanmalarındır. Doğunun Orta Çağ kültürünü anlatabilen osmanlıca, Batının geliştirdiği yeni kültürün dili olamaz. Bu dil bugünedeki yaşayabilmiş tek bir eser yetiştirmemiş, klâsik bir tek eserin türkçeye çevrilmesine yol vermemiştir; böyle bir dile bir budunun kültür dili, diye bakması ve geleceğini ona bağlaması olabilir mi?

Doğunun ölen kültürüne Batının dipdiri kültürü arasındaki uçurum gözönündedir: Bu ayrılık yeldeğirmenile Diezel makineleri, tatar postasıyla radyo arasındaki ayrılık kadar büyüktür; onları anlatan diller de o ölçüde birbirinden ayrı olmalıdır; bunu görmeyip, bir avuç okumuşun elinde bir ayrıcalık (imtiyaz) gibi duran osmanlıca'ya yapışmaya sağlam düşünüş denilebilir mi?

Şunu açıkça ve yüksekte söylemeliyiz ki: Osmanlıcılar, daha saltanat günlerinde, bütün özeniş ve emeklenişleriyle beraber, Arap sözlüğü ve Arap dilbilgisi taban «base» olmak üzere yirminci yüzyıl medeniyetine uygun bir kültür dili yaratamamışlardı; artık bu sanıyı (hayali) eserlerden (zihinlerden) söküp atmalıdır; bundan başka yol kalmamıştır.

Şeriatçılar nasıl ki çoktan devleti fetvalarla ökütmek savlamından (iddiasından) vazgeçmişlerse; saltanatçılar nasıl ki eski istibdat prensiplerile yurdu korumak yolunun artık çıkmadığını utanç ile söylemekten başka yol bulmadılarsa; osmanlıcılar kalıntısı da o eskimiş, aksak ve eksik anlatış sistemile Türk budununu yirminci yüzyıl kültürüne yaklaştırabilmek savlamından elçekmelidirler.

Şüphesiz her kùltür dil elgünün (balkın) gündelik konuşum dilinden ayırır, ve anadolı taban (base) olmak üzere son ikiyüz yılda bir kùltür dilini geliştirmiş olan budunların okuşluları (intellectüels) elgünü kùltür dilini yükseltmesten söz açabilirler; ancak osmanlıca için böyle bir savlanma (kritik) olmaz (Osmanlılar, budundan ayrı bir kast gibi yaşıyan ayrıca-
 lış kùltürün (zümrenin) di.yle, Türklüğe hiçbir andaç (bergüzar) bırakma-
 maydır. Kasar için Puşkin, Dostoyevskinin, Tolstoyun... yazılarını sak-
 lıyan da bir katar dildir ve bu dile yirminci yüzyıl eidenini (fennini,
 tennini) katıyacak bir anlatırlık verebilmiştir. Almandada Götenin,
 Njperin, Kantın, Hegelin, Einnştenin... düşüncelerine dilmaç olabilen bir
 dilin fransızca Corneillerin, Voltairelerin, Hugoların, Paskalların eser-
 lerinin bir gomüldür; ingilizce bunlardan da daha zengin değerler
 sağlar. Fakat Türk Farabilerin, İbni Sinaların, Nizamilerin, Mevlânaların
 gazeteleri türkçe de değil arapça ve farsçadır. Osmanlıların da ve
 reşadî deyiş ve deyiş örgütleri (eserleri), Leylâ ve Mecuunlar, Yusuf
 ve Zehra, Hasnûayşlar, Makberler... Arapça ve faasça kadar budunun
 tımar (mülk) yabancı bir dile yazılmıştır, ve bu dile ne bir felsefe,
 ne bir fık, ne bir sosyoloji veya lojik kitabı yazılabilmiştir. Artık «had-
 ki kendimize yükselmeliyiz» sözünü kim ve ne hakla söyleyebiliriz?

Dil işinin bugün almak üzere olduğu inkılâpçı benize karşı edilen
 başka kınama (terkiler, itirazlar) vardır: «Kùltür dilindeki terim
 (sözcük) ve deyimlerin (tabirlerin) türkçeleştirilmesini anlarız, ancak bü-
 tan milletinin kınamağı en alışma sözleri de, yabancıdır diye değiştirme-
 ge kâğıt neder?» diyorlar. Dil işlerine tez ve inkılâpçı bir akış ver-
 mek istenmesinin eypni (hakmetini - raison) anlamak güç değildir: Önce
 şunu gözden uzaklaştırmamalı ki, en ziyansız gibi görünen bir sözün
 yabancılığı (base) kullanılmaz, Arap ve Fars dilbirliğince aldığı türlü
 kınama da kınadır. İşte millet sözü bunların yüzlercesi arasında bir-
 dir; taan millet bu sözü bilse de, «Milli milliyet, beynelmilel» gibi türe-
 me ve tercis şekilleri ancak Osmanlı grammerinde arapça ve farsça sarf
 (sözcük) ve söz takımı (terkip) kınalarını okuduktan, bunlar üzerinde uzun
 uzun deriştikten (examine yaptktan) sonra benimsenebilir. Bununla
 beraber millet sözünün ve yüzlerce benzerlerinin yalnız yalınları kullanıl-
 sayın bile türkçeleştirilmesi gerekliliği kalkmazdı; çünkü bir milletin di-
 linde millet sözünün bulunmaması o milletin ünlü adına dokunmaz mı?
 Ya türkçede budun, ulus gibi millete karşılık sözler varken onları kul-
 lanmayıp başka dillerin borçlanmak yakışır mı? Bundan başka az yukar-
 da getirdiğimiz «millet, milliyet, beynelmilel» gibi yabancı sarf şekillerinin
 dilinden kalkmasına ancak bunlara taban olan sözün yerine türkçe bir söz
 getirip koymakla yol bulunabilir.

Dilde bulunduğu ve yabancı herhangi bir söze karşılık olabildiği anlaşılan her türkçe sözü kullanmağa çalışmak pek yerindedir. Bunlardan beğenilecek olanlar tutunur, yadırganacak olanlar, atılır; bugünkü biçümümüz osmanlıcanın andaç bıraktığı yabancı sözlere birer birer, ikişer ikişer oruntak (remplaçant) bulmaktır. Bu sözden dilde karışıklık olur, sözüne de kulak asmamalıdır, çünkü bu karışıklık günleri ardınca türe ve düzen yılları gelecektir. «Sular bulanmadan durulmaz!»

Arapçadan alınıp alışılmış sözlere türkçenin eklerini vermek yolunu gösterenler de vardır. Bunların içinde bu kullanışın «şimdilik, türkçe eklerine ağızları ve kulakları alıştırmaya değin, olmasını istedikle ini soyliyerek kolay uyarlıklarını «oppertunisme» saklamağa çalışanlar vardır. Bize göre bunların saptıkları yol hepsinden de uygunsuz ve korkuludur. Çünkü bunlar dili melezleştiriyorlar. Osmanlıcadaki yabancı sözlerden en benimsenmiş olanlar türkçenin türüm (teşekkül) kurallarını alanlardır: hayırsız, berektli, tehlikeli, terbiyesiz, selâmlaşmak, hiddetlenmek... gibi melez «hybride» sözlerin dilde tuttuğu büyük yeri bir düşününüz! Bunlar, yazın davalarının şurasına burasına yapışan ve etlerine karışarak göze görünmez olan kenelerdir. İşte «şimdilik» maskesile arapçalara türkçe kılıklar vermek isteyenlerin de gösterdiği yoldan bu dil asalaklarını (tufeylâtını) çoğaltmaktan başka bir uca varılamaz. Bize göre melez sözler kullanmaktansa, temiz türkçesini buluncuya değin, arapçasını olduğu gibi saklamak daha iyidir.

Tadına varmaksızın, anlatırlığını duymaksızın, öne gelen türkçe sözleri kullanmak ta dile iyilikten artık yamanlık eder. Yeni bir söz, yeni bir deyim kullanmağa başlamadan, kullanılmış olduğu çağ ve coğrafya alanı (sahası) üzerine bir bilgi edinmelidir; bir de alışmış olduğumuz türkçe sözler ve deyimler arasında kendisile birleşecek ve bağdaşacak kümeler bulunmalıdır. Şurası da var ki yadırganan sözler arasında, azçok tatkıma uygun, gönlümüze yakın gidenler de vardır: Küçüklerin çetrefil, peltek peltek söyledikleri sözlerin hoşluğunu andıran birşey! Yazıcılarımızda ve okuyucularımızda böyle bir yeni estetik duyuşun uyanması çok istenilir. Eskiden Servetifünun edipleri Kamuslarda, Okyanuslarda, bu gibi yadırgılığında anlatılmaz güzellikler tadılan arapçaların dalgıçlığını ederler, ele geçirdikleri kara midyelerden çıkan çakılcıkları inci yollu dizerlerdi. Şimdi de, Türk budununun hep birlikte çalışarak yarattığı Dergi, bugünün yazıcıları ve dizgicileri (nâzımları) için, tükenmez bir sedef denizi olabilir. Onun da derinliklerinden anı sili Türk incileri dermek, ve parıltılarıyla erden emresi (san'at âşığı) gözleri kamaştırmak kulakları büyülemek güç olmayacaktır.

Dil inkılabına sarılmaz inan gerek: bütünü usumuz ve bütün gönümüzde inanıyoruz ki, inkılabımızın bütünü ulu akımlarında olduğu gibi a. efendide de, en doğru yol Uluğ Önderin açtığı yoldur: Onun üzerinden yürüyoruz, yürüyeceğiz de.

Çanakkale Mebusu
Ahmet Cevat

Dilimin bayramı

Yol tükendi, konak görünüyor, kutlu olsun!

Bütün Türk elinde bayram var. Güzel ve temiz dilimizin bayramı. Ulu «Başbağ», Yüce «Gazi» nin, Türk ulusunun başına buyrukluğunu kurtardıktan sonra, ona bağışladığı sayısız gününlerden belki en edgüsü önce öfk, ardınca da dil dönenmesi olmuştur,

Öyle yal Başbaşına, bir varlığı kocaman, tunga, bir budun ötküncü, eskiden eski, an vermiş bir soysallığı olan Türk ulusu okumak, yazmak hem de konuşmak için Arabin üçüğünü yabanın dilini ne diye kullansın?

Yüce Gazi buyurdu: Bilgiç erleri dernek kurdular. Geceye gündüzü katarak, öz dilimizin yillanmış yosunlar altında yitikleşmiş kaynaklarını ortaya çıkardılar. Bu kaynaklardan, arık su gibi tertemiz dilimizin özü beirdi.

Bu dil, önce yok muydu? Yoktu demek, Türklüğün budun ötküncü- ca, soysallığını, varlığını bile büktelmek olur.

Türkün, kend. olduğu gibi, pürüzsüz, katıksız, oflaz dili de vardı. Cengiz, Avrupaya Türk soysallığını, Türk kültürünü ileten ordularına bu dile buyurdu. Can Anadolu, yüzde seksen bu dili söyler. Onu bozan, peç eden, Osmanlı uçarunun çalık hem de alavuz yazıcıları oldu. Kendi atın değer varı dururken, komşudan dilenen bu ussuz adamlar, böylece yapının kuluguna boyun uzattıklarının yetiğine varmadılar; vardılarsa da aldırmadılar. Azkaldı diimiz, özünü itiriyazdı; araplaşıyor, acemleşiyor, köle dili olup çıkıyordu.

Efendige alışkan Türk, köleliğe katlanır mı? Gazinin gözünün içine baktı: «Beni kurtar!» d.yerek. Yüce Kurtarıcı da, buyurdu: «Ulusumun yitikleşen dilini araştırın, bulun, koyun ortaya. Yılmayın; başınızda ben varım!»

Yılmadılar, çalıştılar, çabaladılar, dört yandan, dilimizin erdeniden değerli sözlerini derlediler. Daha da iş sonuna varmadı. Ancak varacağına inanç etmelidir. Çünkü bugüne bugün başarıldığı kadar, bize bu işin çoğu g. l. p. azı kaldığını gösteriyor. Ondan ötürü seviniyor, bayram ediyoruz.

Kutlu olsun!

Ercüment Ekrem

Ülküye doğru

Türkçe yaşamak!

Bugün, kendi kendini buluşma sevinci içindeyiz.

Biliyoruz ki acunda her varlığın en büyük dileği onun durumu, onun yaşamasıdır. Acunda hiçbir varlık yoktur ki, ölümden kaçmasın dirime koşmasın. Çünkü ölüm yokluğa, dirim ise varlığa götürür ve her duran kendi varlığını yürütmek ve gittikçe daha iyi, daha olgun bir kılıkta varlığını yaşatmak için dirime yoksuldu. Bundan dolayı her varlık için en büyük dilek dirimdir, yaşamadır.

Kişi varlığına gelince, acundaki varlıkların en olgunu, kendini bilen, kendinden salığı olanı kişilik olduğuna göre, bu her duranın uyduğu tureye bu duranların en yükseği, en olgunu olan kişilik varlığı da uymamazlık edemez. Uymamazlık edemez değil, belki öteki varlıklarda bulunmayan bir dende için gelen bir sezikle duyduğu için, öteki varlıklardan daha çok kişi varlığıdır ki bu dirim, bu yaşama turesine özünden bağlıdır.

Acun için öteki varlıkların dirimini yürütmesi, kendi çevresine uygun bir kılıkta salt gövde varlığını yaşatacak her türlü bağlantılara uyarak yaşamayı sağlamlaştırmaktır. Ve bu dirim görülüyor ki kişi dirimi yanında daha kolay, daha yalındır.

Kişi dirimi ise kişinin çevresini yapan topluluk dirimine sıkı sıkıya bağlılıkla olur. Teklerin yaşaması, onların bağlı oldukları topluluğın yaşamasıyla olur. Yoksa topluluk dirimini özünde yaşamayan, kendi varlığından salıksız topluca dirimden uzaklaşmış olan böyle tekler artık yaşamıyor demektir.

Evet, kişinin yaşaması onun kendini yaratan, büyüten, yetiştiren ona kişilik dirimini veren topluca çevreye uymasıyla olur. Yoksa salt gövde yapısının yiyip içmek gibi olup bitmeleriyle süreki kişice yaşama değildir, bir gövdece dirimdir. Böyle bir dirim kişi dirimi sayılmaz, canlı olan her duran bu biçim dirimi edinmiş ve özünden daha çok gövdesinin gidişine uyarak kendi varlığını yürütmüş olur. İşte kişice yaşamak böyle yalnız gövdesini yaşatmakla değil, kendi özünü, dışını değil, içini yaşatmakla olur ki bu da kişinin kendi varlığını, kendini yaratan topluluğun varlığına uydurmasıyla olur.

Demek ki kök yaşamak, kişinin bütün varlığıyla topluca çevrenin varlığına uyması, topluluk yürüyüşünü kendi dirimine uydurması, topluluk yaşamasını kendi tekçe varlığında yaşatmasıdır.

Bizim topluca varlığımıza bakacak olursak bizim topluca varlığımız Türk varlığı. Türk büyük varlığı olduğuna göre çevrenin teklerinin de kendi diliminde bu varlığı yaşatmaları, her türlü yaşatmaları bu varlığın diliminde aydınlatmaları ve böylece kişice yaşamayı edinmelerine yarar.

Yalnız eski Osmanlılıkta olduğu gibi kendi öz varlığımızı bırakıp bütün Osmanlılığın karmakarışık olan dilimini ve en çon Osmanlılığın en üst dilim olan Araplık dilimini kendi varlığımızda yaşatmamızla kişice varlığını yaşatmış olmayız.

Topluca çevreyi yapan dil, ahlak, hukuk... gibi bütün topluluk kuralları kendi kurallarını, türlerini Türklükten, Türk varlığından almaktadır ki topluca dilim bütün yüksekliğiyle, bütün yüceliğiyle kendini gösterir.

Yat türlerinin, artakalmış kuralların yargıcılığı altında ezilmekte ve böylece kendi varlığını kaybetmekte olan bir topluca çevre ne kendi varlığını yaşatmış, ne de ona bağlı olan teklere dilim vermiş olur. İşte eski Osmanlık bu böyle bir yokluk dilimi içinde bulundurulur, bizi varlık yaşatmasından geri bırakırdı.

Çünkü bir varlık olan Türk varlığına, Türk topluca varlığına bağlı olan teklere de artık kendi öz varlıklarını duyarak, her türlü yürüyüşte kendi Türklüklerinden ün alarak bütün varlıklarını «türkçe yaşatmak» ve bu son yare varlığa hiçbir yabancı bölüm, hiçbir yabancı gidiş katmaksızın kişice varlığını «türkçe yaşamak» vardır ki büyük Türk budunu varlığına karşı olan bağlantısını göstermiş olur.

Nitekim bugün artık güzel dilimizle söylemeye, yazmaya başlayınca diliminde derin bir sevinç duyuyoruz, dil işinde sanki yeniden kendimize geleneğimizden gelen bir sevinmenin, bir kendini bulmanın vereceği en güzel bir tat bizi sarıyor. Çünkü dilde artık «türkçe yaşıyoruz», yabancı sözleri atmış olarak salt kendi güzel türkçemizle kendi duygularımızı, düşüncelerimizi söylemekle dilimizi artık bütün bir «türkçe yaşamış» oluyoruz. İşte bunun gibi bütün öteki topluca varlıklarımızı da böyle Osmanlılığın yat türürlüğünden, hele Osmanlılığın üst bölümü olan Araplığın koyu karanlığından kurtarıp kendi yüksek, temiz, parlak türklüğümüzü edinecek bütün varlığımızı «türkçe yaşamış» oluruz.

Türk budunu kendine bağlı olan teklere kendi varlıklarını «türkçe yaşatma» diye herneyecek, yükselcektir.

Vakit:

Vakit. Mehmet Asım Beyin bir başyazısı, Cemal Umurî Külli İbrahim Necmi Beyle bir görüşme, Fazıl Ahmet [*] ve Hasan Reşit Beylerin şiirleri, Sadri Etem ve A. İsmet Beylerin her nazısı, bunlar dan başka dil yenileşme tarihimize genişçe bir bakışla layızam günû sayısını süsledi.

Bugün Dil Bayramı

Bugün bütün Türkler Dil Bayramını kutulayacak. Öz dilini yabancı sözlerden temizlemek yoluna girmiş olan büyük Türk budunu bu bayram gününde dil inkilâbına yeni bir hız vermek için uluseca söz bulgı edecek. Hiç şüphesiz harf inkilâbından daha yüksek bir amaç olan dil inkilâbının sade bir eğlence ve gönül işi olmadığını, bu işin Türk kurtuluş savaşının yeni bir yüzü olduğunu bilenler bilmiyenlere anlatacak.

Batı ülkelerinde her budun, kendi dilini sınır aşırı yemekte yaymağa çalışırken, bunun için yatellerde birçok mektepler açarken Türklerle kavuzluk eden eski önderler, Türk dilini yabancı sözlerle karıştırarak kendi ulusumuz için bile anlaşılmaz bir kıyafete sokmuşlar, osmanlıca adı altında, kendi ülkemizde yalnız okur yazarlar arasında anlaşılabilen ayrı bir dil yaratarak kendi soydaşlarımızın çokluğu ile okur yazarların aralarını açmışlar, bu iki yakalı soydaşların birbirleriyle tanışmalarını ve anlaşmalarını zorlaştırdıkça zorlaştırmışlar: Meselâ öz türkçe "dil," sözü varken bunu bir yakaya atarak yerine arapça "lisan,"ı koymuşlar, birçok öz türkçe sözleri bize unutturarak "millet," "kavm," gibi arapça sözlere alıştırmışlardır.

Dil dediğimiz aygıt, yalnız bir soydan olan insanların birbirleriyle anlaşmaları için yaratılmış bir açar değildir. Yalnız bir ilke içinde olduğu gibi bütün acun içinde de bir soydan gelme insanları birbirine yaklaştıran en kuvvetli bağ gene dildir. Onun için Türk dilini ancak birkaç bin veya birkaç yüz bin soydaş arasında konuşulan, gene onlar arasında okunan ve yazılan bir dil olmaktan kurtararak milyonlarca ve milyonlarca soydaşlarımızın birbirleriyle kolayca anlaşabilmelerine yol bulmak bir ulus yükümüdür.

Dil inkilâbının böyle bir ulus yükümü olduğunu düşünürken bu işin o kadar kolay bir şey olmadığını da unutmuyoruz. Fakat dil inkilâbının ilerdeki asıglarını göz önüne getirince bütün bu zorlukları yenmek için yüreğimizde büyük bir hız duyuyoruz. Bununla beraber dil inkilâbının

[*] Fazıl Ahmet Beyin bu şiiri Kurultayda da okundugundan geçen sayımızda ç kmıştır

... büyük olursa olsun daha on beş yıl önce Türk bu-
... için göğüs gerdigi ve başa çıktığı
... yanında hiç gibidir.

... büyük budunumuza önder olan
... savaşında da başlarımızın üstündedir.
... dil savaşındaki her türlü
... göstermek için bize inanç verir.

Mehmet Asım

İbrahim Necmi Bey anlatıyor

Gerçek dilin kâhî, Gazinin yüksek düşünüşünden parlamış ve bütün
... her şeyi aydınlığının içine almıştır.

Dr. Karaman'ın Umumi Kâtibi İbrahim Necmi Beyle konuştuk. Bize
... üzerinde yapılacak işleri
şöyle anlattı:

... yani öz dile akış pek çoktanberi baş-
lamıştır.

... sonra Kudatku Bilik'i yazan Yusuf Has Hacip
... diyerek nâlli türkçenin farsçadan
... On beşinci asırda Ali Şir Nevaî Muhakeme-
... kitabında gene türkçenin farsçadan daha geniş ve
daha ince olduğunu söylemiştir.

... resmi kayıtlarını farsça tutmasına karşı
Karaman'ın Mehmet Bey, bu kayıtların türkçe tutulmasını buyururken
gene Türk dili için çalışmıştır.

... ümmetleşmesinden sonra gene zaman
... kopuşan öz dil isteği, az çok kendini gös-
... işi, gazete ve kitap basmanın
... sonra kendini göstermiştir. Şinasi, Ziya Paşa,
Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci bu işe çok emek
... Necip Asım, Velet Çelebi, Ahmet
Hamet, bu yolda o zamanlar mufrıt bile sayılmışlardı.

... Ziya Gök Alp, Ömer Seyfettin yeniden bu yola
... bunların eskiden yeniden çalışmaları, hep düşünce
... bütün yazıcılara ve bütün okur
... bir inkılap atılışı halini alamamıştır.

Gerçek dilin kâhî Gazinin yüksek düşünüşünden parlamış, ve bütün
... her şeyi aydınlığının içine almıştır..

İbrahim Necmi Bey, bundan sonra dil heyetinin çalışmasından ko-

nuşmuş, çalışma biçimini anlatmış, yapılacak yeni işleri saymıştır. İbrahim Necmi Bey bütün bunları şu kelimelerle söylemiştir.

Seçim suallerine 200 bin kadar cevap gelmiştir. Bunlar elden geçirilecektir. Bunların tashiha ait yanlış, eksik cevaplarını da bu dahi tetkik ederek bir zeyl neşredeceğiz.

Gerek tertip yanlışları, gerek ilâve edilecek mütâaca varsa, ayrıca kendi görüşümüzde düzelmesi lâzım noktalarla arapça ve farsça kelimelerin karşılığı bu dergiye girmemiş ise tamamlanacak, arabi, farsî listesiyle konulacaktır.

Bundan sonra dergide bulunmayan yahut karşılığı kafi bulunmayan kelimelere karşılık bulmak seferberliği yapılacaktır. Bu hususta henüz bir şey kararlaşmamıştır. Karşılıklar kılavuzu şu şekilde olacaktır.

Dergiye gelen seçme cevapları, bizim kendi seçimlerimiz ve yaratılan karşılıklar. Buna, "osmanlıcadan türkçeye karşılıklar kılavuzu" ismi verilecektir.

Bir de türkçede söz yaratma yollarını gösterir bir kitap hazırlanacaktır. Bu kitabın ismi "ekler dergisi" dir. Bu kitabın hazırlanmasına başlanmıştır. Bunda türkçede bulunan bütün ekler ve bunların kelime yaratmada rolü gösterilecektir.

Böylece umumî dilin tasfiyesi için lâzım olan malzeme ortaya dokunmuş bulunacaktır.

Bundan başka Kurultayda da söylediğim gibi Anadoludan gelen yüz otuz binden fazla fişimiz vardır. Bunlar da "derleme dergisi" adı altında toplanacaktır.

Demek oluyor ki ekler dergisi, tarama dergisinin zeyli, karşılıklar kılavuzu olmak üzere üç kitap hazırlanacaktır..

İbrahim Necmi Bey sözlerini bitirirken, Dil Bayramı duygularını anlatmış, şunları söylemiştir:

— Bizim ihtisasımız sevinçten ibarettir. Bugünü millet kendisinin bayramı sayıyor. Çünkü dil bir cemiyetin, bir müessesenin malı değil, bütün Türklerin malıdır.

Dil Bayramında mecburî bir şey yoktur. Fakat görüyorsunuz ki hak bu bayrama karşı derin bir sevinç duymaktadır..

Dil Bayramı

26 Eylül, bugün dilin kurtuluş bayramıdır.

İrkinlik savaşının tarihini yazan el bugün için de şunu söylüyor:

Dil kurtuldu!

Dil bir budunun özü, varlığı, benliğidir. Her dil bir topluluk düşüncesi-

sinin acunu görüşün ta kendisidir. Yabancı dille konuşan, yabancı kafa ile düşünüyor demektir. Bir budun yabancı dille konuşup, yabancı kafa ile düşünmüyor. Böyle bir budun yeryüzünde yaşamak istese de onun yerini ölümler arasında sayılmaktır.

Bu Etiler böyle bir dirlik, böyle bir canlılığın dile gelmesidir. Kendisi güneş, kendi dille konuşmak, kendi kafasıyla düşünmek. Bu Etiler gibi bir ulka güneş gibi doğdu. Onun için 26 Eylül 1911 tarihinde İstanbul'da acunu yepyeni bir varlık gibi gördükleriydi.

Kendisi için değil, karamlık uküsâ, kendi içini yolan, kendi açık yürekliliğini sezenlerin harcıdır.

Bu Etiler 1911'den itibaren okur yazar, düşünürler böyle bir ülkeye gelmeye başladılar. Çünkü onların kafaları tipki imparatorluk Türkiye'sinde olduğu gibi yabancılar tarafından baskına uğratılmıştı.

Bu Etiler 1911'den itibaren toprakları bir yarı koloni olmuştu. Onun için 1911'den itibaren kafas da ergin bir kafa değildi. Bir yarı koloniydi.

Bu Etiler 1911'den itibaren bile arap, acem kültürü bu okur yazar, düşünür kafaları kendine tutsak etmişti.

Bu Etiler 1911'den itibaren kazanlıklar günlerinde bile bunların kafaları, öngörülerini baş eğen vâfelerin kâfirüne kole olmuştu.

Düğümlü sultan imparatorluk ataları, özenilerine nice nice tahtlar, taşlar geçirdiler.

Bu Etiler 1911'den itibaren tufaktan kurtaramadılar. Çünkü onların dilleri ve kafaları kendilerinin değildi.

Kendisi için arap ve acem soysalığı bir yarı koloni kurmuştu. Bu Etiler kafada, dışınca da yarı koloni o maktan kurtuluş günüdür.

Sadri Etem

Türk dilinin okanlığı

Bu Etiler 1911'den itibaren Yuvarak bir sayı ile, elimizdeki yazı örnekleriyle birlikte 1911'den itibaren dilimize girmeye başlamasından bugüne kadar 100 yıl geçmiştir. Bu sayıyı Kudatgu Bilik üzerine yapıyor. Bu sayıyı 1911'den itibaren ki dilimize önceden olsun; öyle ise bol davranarak bin yıl diyelim.

Kendisi için 1911'den itibaren sizlere göre, Türkçemiz, bütün düşündüklerimizden önceki yerden Arapça, farsça sözleri çıkardıktan sonra, artık 1911'den itibaren, kendimiz söz bulamazmışız. Türkçemizi zenginleten, zenginleten, bu Etiler 1911'den itibaren!

Peki öyle olsun! Ya bu diller daha önce gerçek göstermeden önce Türkler ne yapıyorlardı? Kenetleniyorlar mıydı? Yeksa göğün, bage- sı sosyal olmıyan bir budun gibi pek az sözünü vardı? Bütün söz- lüklerini anla'amazlar mıydı?

Öyle ise Orhon umagi kıyılarında yükselen dikli taşlardaki öz- türkçe yazılar, nasıl olmuş ta Cök Türklerin, Çin basketri altıda çek- tikleri büyük sınıtılan, eski yüksek çağlarının andeçlarını pek çokla- olarak anatalımıştır. Oguzu, Eriçnekörü anlatan yazılar, - bir beyet- nek için iki kostuk değneği sendiğimiz arapça ve farsçayı kullanıya- rak - neden okadar güzel yazılmışlardı?

Dahası var: Müslümanlık, hıristyanlık, yalud'k renklerle geniş- olan yarıdılış, büyük su taşkını yazılan ve büyük Göğünası Sumerler nasıl olmuş ta kendi türkçeleri ile yazmışlardı? O çağlardaki araplar daha tepu yaşamasını bilmiyorlar, kurum yapılanışlar, bagez, çöcüm- kişilerdi.

Araplar, Türk ellerine gücerek en'an nüsünan yapmaya başladık- ları çağarda kendi dilelerini genişliğini öge öge yonunuyorlardı. Kay- garlı Malnat adında bir Türk, türkçemizin erden dila zere n edün- ğünü göstermek için bundan sekiz yüz seksen altı yıl önce, kes'oca bir **Divanüllûgatit Türk yazmıştır.**

Binlerce yılının göğsünde saklanan pek değeri g'likler, yavaş ya- vaş kendilerini göstermeğe başlamışlardı. Artık gözümüz açınıp, yer- yüzünün dört bucağını pek güzel seçebiliyoruz.

Şimdi biz, yalnız Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini değil, ist'ne- günü de anıyoruz. Gözümüz örürde, bütün sosyal acunun gömüş geç- miş budunları kaynaşıyor. Onların, yazana ve bagez yolarında yonun- bilmek için, kullandıkları değneklerin Turan omantlarından alındığını görüyoruz. Konuştukları dilini demin demin araştırmaya bize pek yal'no- gemiyor. En eski Türk kaynaklarından ışıkıran sözlerin binlerce yıl geç- tikten sonra, gene o uruklarda açık izlerini buluyoruz. Sözde damız- zeng neştirer, kenüşuacak bir dil yapan arapça ve farsçada türkçeden alınmış nekadard çok sözler buluyoruz.

Bunu söyleyen yalnız biz değiliz. Batı bilgenlerinin yazdıkları bitik- lerde bunun birçok örneklerini gösteriyor. Yeksa bu, büyük bilgi çağ- larında uydurma sözlere, yer verilemez. Dil işinde re türü çağıştığımızı anlamak istiyen bütün batı bilgenlerinin büyük gözleri bize doğru açıl- mış duruyor. Araştırmalarda yaptığımız işleri hem beğeniyor, hem öğü- yorlar. Ben, bu yazımda onlardan da örnekler alıyorum. Bir Amerikalı- bilgen "Sumerliler,, adıyla yazdığı bitikte Samhlının Sumeri'e türkçe- sinden birçok sözler aldığını söylüyor. Gene batı ve arap tarihçileri

atapların soysallığı gene Sumer Türklerinden öğrendiklerini anlatıyorlar. Bunları "aruz vezni Türk veznidir," yazımda uzun uzun anlatacağım.

Düşünmelidir ki bizden sözlerimizi alan o soyların ve urukların dil-lerinde, bugünkü türkçemize tipatıp uyacak sözler aramak boştur. Bin-lerle yıl baskısının, ayrı ayrı yerlerdeki bunların, yerli soylar dilinin de karışmasının, konuşma biçimindeki ayrılıkların bir araya gelmesile olacak değişiklikleri de düşünmek gerektir. Kimisinin (o) seseline karşı, bir takımının başka sesel kullanması, (k) yerine (g), (d) yerine (c, t) gibi ündeşler koyması, yerlerini değiştirmesi bugünkü Türk boylarında da varken binlerle yıldan beri bu değişikliklerin ne denli çoğalacağı az bir düşünce ile belli olur. Bugün birçok soysal budunların dillerinde türkçemizin en belli başlı köklerini bulduğumuz gibi arada bütün sözle-imizi de görüyoruz.

Bundan şu çıkıyor ki güzel türkçemiz çok geniş, çok zengin olmakla kalmanış başka dillere de yaşamak, soysallık yolunda yükselmek için çok yardım etmiş verimli bir dil, bir ana dili olmuştur. Buna inanmak için elimizde sayısız tanıklar vardır.

Bir iki tanesini yazıyorum :

Fenikelileri, denizler boyunca kurdukları yurtları biliyoruz değil mi? Pek güzel. Elimde beş fransız bilgeninin yazdığı "ilk soysallıklar," bitiginde Fenikelilerin kurdukları yurtların, Fenikece adlarını görüyorum; işte bir kaçı: İspanyanın Atlas denizi kıyısında (on oba), şimdi Tanca yerinde (Tingiz), Sardonyanın sol kıyısı aşağısında (sol koy), Cezayir kıyılarında (Kart Ana), Tunus yerinde (Kart Ece), Tarablus kıyılarında (ocak) olduğu gibi Tarablus kıyılarına da (Sirt) adını vermişlerdir.

Demek ki Fenikeliler, kıyı kıyı giden gemilerle türkçemizi denizlerin büyük yönlerine yaymışlar. Yunanistandaki türkçe yer adlarını biliyoruz. Onları yeniden saymak gerek değil. Ben daha eskilerini sayacağım. Çok uzak çağlarda Fransanın birtakım yerlerine konmuş Türk adları vardır. Bunları da bize, gene batı bilgenleri öğretmiştir. Bayyak, beyyak, Biyaak, Ağnak, Sağnak gibi.

Bu kısa yazıda bundan artıklarını yazmak uyamıyor. Gün geçtikçe, yeni yeni araştırmalar, on bin yıldan beri Türkün ve türkçenin yurtlar ve budunlar üstünde yaptığı büyük işleri ortaya çıkarıyor. Öyle ki acunun dört bucağında soysallık yaratan, diller kuran tek bir soy, tek bir dil olduğu anlaşılıyor: Türk soyu, Türk dili!

Avrupayı baştan başa geçen, o ellerde yerleşen çok eski atalarımız, yaptıkları işlerin andacını binler ve binlerce yıl sonra gelecek torunlarına vermek için daha değerli bir iş yapmışlar. Bütün kasırgaların, bütün su

baskınlarının yıkıp sürükleyemeyeceği bir dikili taş gibi Avrupanın ortasında, yükselen dalgalara kendi atlarını vermişler, (Alp) demişler.

Ortaasyadan kalkarak, yüreklerinde en güçlü bir çıdam taşıyan Türk alpları, yurtlarından aldıkları soysallık tohumlarını Avrupada yeşertirken adlarını unutturmak istememişlerdir. Biz, o yüksek dağların üstünden yeryüzünün dört bucağına bakan Türk dilinin okanlığını gördükçe, göğsümüzü kabarta kabarta, büyük başbuğumuz, Gazimizin buyurduğu sözü, yine o dağları çınlatacak bir bağrıyla söylemeliyiz: "Türküm, ne mutlu bana !,,

A. İsmet

Öz dille bir denek

Yazan: Ergin[*]

Ergin! Söylemek çağıdır, durulmaz.
Durma sen de öz Türkçe bir deyim yaz!
Dil kurumu bayram yapıp dururken,
Böyle sessiz durabilir misin sen?
Şimdi ne yat duyguların bunu var,
Ne yabancı kütür benlik tırmalar.
Uzaklaştı bunaltıran her ezim,
Bizde yalnız içtengelen bir sezim.
Erdeğimiz bu çok uzak amaçtı;
Büyük Önder ona doğru yol açtı;
Birden yandı gece, söndü karanlık
Pırl pırl taşı yere okanlık
Acun gördü Atatü kü inandı.
"Büyük ulus,, ilk kütürü kurandı,
İlk olarak soysallığı sezendi,
Soysal dille söz terimi düzendi.
Dil, budunca benliğin gür sesidir
Gerçek benliğin hem ta kendisidir.
Nedenlü arıklanırsa dil o dek
Çıkar alana yal'ı ıklı özdek.
Hey Türk! böyle seslendikçe benliğin
İlk kütürel şar Eridu, Ereğin
Ozanları saz inletir sanırım.
Onu güvenli sözünde tanırım:
Kılgamışın, bağıtir Enkidunun,
Ulusluğu üstün eden budunun
Saçınca Enzu furata yaldızı,
Sumerin kürek çeken sevgi kızı,
Bu özel dilinle güldü ağladı.
Yine bu dille yürekler dağladı:

[*] Muş Mebusu Hasan Reşit Beyin bu yazıda kullandığı ad kı «Reşit» in karşılığıdır.

Nipurun ulusluk sever ozanı.
İriklerin ilk yazıyı yazanı;
Senin dilinle kural düzenledi.
Dilin ıs oldu bitik esenledi.
Büyük önderi iş başına geçince
Soysallaştık biz, genel erdenince
Yüce emek yarattı bu cumuru
İnanç, dirilik dolu, dolu onuru!
Yüz yılları kısa uzda devirdin,
Karanlığı yaltırığa çevirdin!
Yat ne varsa yurdumuzdan savuştu
En son budun öz dile de kavuştu!

Türk Dili Savaşında İleri Gelenlerimiz

Türkler; her yerede 11 inci asra kadar, kendi yazı ile gene kendi öz dillerini yazıyorlardı. Bu dille, bu yazılardır ki, medeniyetler yapıp yaydılar. Bu deviler edebiyatından elimizde yazılı çok eser kalmamışsa bu gerçekten yok demek değildir: bu eserlerin bin bir boğuşma, yerin gökün türlü belâsı ile yitirilip ortadan kaldırıldığına inanmalıdır. Bugün bile yazıya geçmemiş bir halk edebiyatı bulmuyor muyuz?

Böyle iken Türkler, müslüman olduktan sonra, başkalarında olduğu gibi bilgi, teknik adamlarında Arapça yazı dili olma itibarını kazandı.

Bu neden oluyordu?

Tarihin Arap medeniyeti adını alan sayfalarında yer yer işleri avuçlarının içine alanlar gene Türk soyundan gelme insanlar iken bu dil işinde yenilmeleri, dillerine arapça kelimeler karıştırmaları nedendi? Bu ayrıca incelenip araştırılmalıdır. Şurası açıktı ki, bu yerleşme din icabı değildi. Bunda bir gizli siyaset vardı. Din ile siyaset ikiz yürüyordu.

Yeni bir hayat felsefesinin heyeti mecmuası demek olan yeni bir medeniyet şartlarının dinin kendi kitabı ilâhî hükümlerin her kavme o kavmin dili ile tebliğ edileceğini açık söyleyip duruyordu, İbrahim suresinin 4 üncü âyeti Müslümanlara "Biz gönderdiğimiz Resulleri kendi kavmlerinin lisanı ile gönderdik ki, onlara hakkı beyan ve izhar ederler," demiyor mu idi?

Demek arapça lüzümü dinin özünden gelmiyordu; demek sayısını ancak Allah bilir dediğimiz Peygamberlerin her biri bir kavme hakkı bildirmek vazifesini almışsa bunu da o kavmin kendi dili ile bildirecekti.

Diyemez misiniz: Bir milletin yalavaçı, o milletin dilini konuşandır; bir dil konuşan bir millete gelen ve elbette kendi milletinin ve bu âyete dayanarak dilini de bilen bir yalavaç, gönderdiği millete ancak o milletin dilile hüküm tebliğ etmiş olacaktır. Bir Peygamberin bir millete gönderilebilmesi ve ona hak yolu gösterebilmesi o milletin dili ile konuşabilmesine bağlı olunca, peygamberlere düşen vazifeleri onların yerine kalarak yapanlarla bir milletin anlaşma vasıtası da gene o milletin dili olmak tabii olmaz mı idi?

Bu arapça, farsça kitaplar, bizzat dinin şu yukarıki akla uygun hükümüne aykırı idi; bakılırsa (Beni anlamak için de kendi dilinize sadık kalınız) diyen gene din idi. Büyük Gazinin buyurdıkları gibi bu bir din işi değil, dil işi idi.

Ya arapçayı sokan din ise, o kadar eksikliği ile, farsça neden arapça gibi aramıza sokuluyordu?

Bu, bir milleti bir dine çağırانların siyasetçe, iktisatça, türlü istekleri olmaktan, dini ona götüren bir yem gibi kullanmaktan, hâsılı din ile siyaseti ikiz tutmaktan ileri geliyordu. "Memleketin dahilinde iktidara sahip olanların gaflet ve dalâlet ve hatta hiyanet içinde bulunmalarından," ileri geliyordu.

Ne yazık!

İslâm kardeşliğine iik söz verenler batıl akidelerden sıyrıldıklarını söylemekle, hayata ve insanlara ka şı daha olgun, daha ileri bir kavrayışta oluuklarını anlatmakla kalmış olmuyorlar, gün geçtikçe, kendilerinin ilerleme, büyüme kabiliyetlerini de bilmeksizin kendi iyilik ve insanlık duygularına kurban ediyorlardı. Şöyle düşünelim:

Bütün milletler bir gün yeryüzünde tek bir cemiyet ailesinin azaları olmayı kabul etmişlerdir. Öyle bir cemiyet tek dille konuşur hale gelebilmek içinse tek bir cemiyet oluşundan daha çok bekliyeceklerdir; hem bu dil, öyle bir dil olacaktır ki, tabiatın yaşama kanunları onu besleyip arkalamış olsun.

Böyle bir dil birliği hayalinde arapça ne idi?. Arapça konuşanların tuttıkları yekûn nispeti ne idi?. Kaynağından uzaklara yayılma kudreti hangi bilgi, hangi teknik varlığından alınıyordu?

Bir millete kendi dilinden başka bir dil! Bu nasıl bir hulya ise, medeniyetin ilk dili olan ve eğer yeryüzünde bir dil olacaksa kendisine mukadder bulunan Türkçe için bir hakikat vardı:

Yaşamak için müstakil kalmak; müstakil kalmak için kendi edebiyatına sahip olmak.

Bir asır kadar süren bu kendini kaybediş devrinden ilk uyanan gene Garp Türkleri oldu:

Âşık Paşa — ki 1244 de Kırşehirde doğmuş, 1307 de ölmüştür — türkçeden ayrılışa bakınız Garipnamede nasıl sızlanır:

Türk diline kimseler bakmaz idi
Türlere hergez gönül akmaz idi.
Türk dahi bilmezdi bu dilleri;
İnce yolu, ol ulu menzilleri.

Âşık Paşa milletin yüreğindeki sızıyı söylüyordu. Nitekim Âşık Paşa çocukken, Osmanlı Devletinin kuruluşuna doğru, doğduğu yerin yakınlarında türkçenin hakkını koruyan bir de hükümet darbesi olmuştu: Karaman oğlu Mehmet Bey, Selçuk şehzadesi olduğunu iddia eden Gıyasettin Siyavuş namına Konyayı zaptettiği zaman, ilk işi “divan ve de gâh ve barigâhta, hükümet işlerinde, din işlerinde, saray işlerinde, türkçeden başka bir lisan kullanılmamasını kanun etmek olmuştu. Bundan başka yerlere türkçe zaten yabancıya ayak bastırmıyordu.

Hayrullah Efendi tarihinde, şehrin zap'ını, Konyadaki naip Eminüddin ile vezir Sahibin oğlu Bahaettinin katlini söyledikten sonra der ki:

«Badehu divan tertip olunup tahrirat ve evamirin cümlesi lisanı fars üzere yazıldığından lisanı türkî mahvolmak derecesine gelmiş idi. Binaenaleyh divanda kıraat olunacak evrakın mecmuu lisanı turkî üzere olup elsinei saire ile tekellüm olunması muhkem yasak oldu ve bu tarihe gelinceye kadar defterler ve sair hesaplar arabî ve farisî lisanında yazıldığından türkçe yazmakta zahmet çekilip her biri bir türlü imlâ ile defterlerini yazmakta idiler.»

Yabancı dili, yabancı dilin kelimelerini, yabancı dilin kaidelerini tutan işte hükümetlerin eli idi.

Acınacak şey! Bu kararı verenlerin hükümetleri bir yıl sürmediğinden karar hükümsüz kalmış, lâkin pek az bir zaman sonra da Selçuk Hükümeti bütün bütün inkıraz bulmuştu.

Yeni kurulan Osmanlı Devleti Türk diline daha vefalı olmadı. Farisî bir divan vücuda getirmiş olan birinci Selimin arapçayı umumî ve millî bir dil yapmak istediği rivayet olunmamış mıdır?

Şimdi uyanıklık öbür yanda Şaıkta idi; türkçenin Çağatay lehçesi, son zamanlarda Sultan Hüseyin Bahadırın da teşvikiyle artık edebiyatının kemaline eriyor, dünyanın en büyük ilim adamı Babür, Babürname-sini sade Türk dilıyla yazıyordu.

Ali Şirnevaî (1598—1659) Muhakemet-ül- lûgateyn adlı kitabında — ki Velet Çelebi Bey bundan otuz yedi yıl evvel bu kitabı Çağatay leh-

... bir günün içinde ...

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

[...]

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

... bu günün içinde ...

Yeni bir dünya yaratmak için... (faded text)

Yeni bir dünya yaratmak için... (faded text)

Mustafa Reşit Paşa

Mustafa Reşit Paşa (1804-1876) Osmanlı Devleti'nin... (faded text)

Akil Paşa

Akil Paşa (1795-1855) Osmanlı Devleti'nin... (faded text)

Şinasi

Şinasi (1826-1889) Osmanlı Devleti'nin... (faded text)

Şinasi'nin hayatı ve eserleri... (faded text)

Şinasi'nin hayatı ve eserleri... (faded text)

Namık Kemal

Namık Kemal (1806-1844) Osmanlı Devleti'nin... (faded text)

kâffei tesiri ilmiyesile kuvvet bulmuş bir lisanı galebei fesahatle mahvetmiş iken türkçemiz henüz elifbası bile olmıyan Arnavut ve Lâz lisanlarını, dahi unutturamamıştır. Münasebatı edebiyenin fikdanı cihetile meselâ bir Baharalı türkçe söylediği halde buradaki Türkler içinde bir Fransız kadar dilinden anlıyacak aşına bulamaz.

Onlar şöyle dursun İstanbulda okuyup yazma bilenlerden dahi belki onla birı sebki ma uf üzere yazılmış bir kâğıttan, hatta kâfili hukuk olan kanunu devletten bile istifadei merama kadir değildir. Çünkü edebiyatımıza şark ve garbın birkaç ecnebi lisanından müstear olan neşideler galebe ederek ittıradı ifadeye hâlel vermiş ve edavat ve tabirat ve ifadatı takrirden bütün bütün ayrılmış olan üslûp tahriri ise yabancı bir başka lisan hükmüne girmiştir. Bir surette ki eğer erbabı kalem yazdığını söylemekten, söylediğini yazmaktan haya eder. Halbuki bunda utanacak bir hal varsa tebiği efkâdan asıl olan lisana başka vekil olan kalem başka edep tasavvur etmektir.»

Ziya Paşa

Adana Halkevinin ölümü gününde mezarını ziyaretle kadirşinaslık gösterdiği Ziya Paşa (1817 — 1879) tam Şinasi mektebinin yetiştirmesidir.

«... Vakiâ şiir ve inşatta bu hale girmesi bu asrın yapması değildir. Acemler kabulü islâm-yetten sonra ulûmu şer'iyeyi tahsil için lisanı arabinin tahsiline düştükleri sırada kendi lisanlarının şiir ve inşasını dahi ona taklit ettikleri gibi, biz de bidayeti teessüsü Devleti Osmaniyede İran ulemasını celbe muhtaç olduğumuzdan onların terbiyesi üzere kendi lisanımızı bırakıp Acem şivesini taklit hatasına düşmüşüzdür ki, ulemai Rumun bu hususta ettikleri ihmal ve kusur affolunmaz bir hatadır; zira beniadem arasında medarı teatii efkâr lisandır. Bir milletin lisanı kavaidi mazbuta altında olmayıp ta her eline kalem alan kimsenin keyfine mütabaat eder ve hali tabisinden çıkarsa ol millet beyninde vasıtai muamelât bozulmuş demek olur.

«... Vah bize, yazık bize! Bu hale göre millette tabii hal üzere ne şiir, ne de inşa var demek olur.

Hayır! Bizim tabii olan şiir ve inşamız taşra halkı ile İstanbul ahalsinin avamı beyninde hâlâ durmaktadır. Bizim tabii inşamız mütercim kamusun ittihaz ettiği şivei kitabettir. Bunlara rağbet edilmediğinden oldukları halde kalmışlar, büyümemişlerdir. Hele bir kere rağbet o cihete dönsün, az vakit içinde ne şairler, ne kâtipler yetişir ki akıllara hayret verir.

Mustafa Celâlettin Paşa

Tanzimat devrinin dilde Türkçülük hareketinde bugüne en yakın söz söyleyen Mustafa Celâlettin Paşadır. Eski tabiri ile bu mesleğin piri bu zat olabilirdi. Mustafa Celâlettin Paşa bugün Avrupada yerleşmiş kavimler hangi ırktan iseler Türkleri o ırktan görüp söyleyenlerin ilkidir. Türk dilinin başka dillere yaptığı yardımlardan, Osmanlı idaresinde Türklük fikrine kıymet verilmemesinin zararlarından, müslüman olmıyan Osmanlı tebaasını ırk ve dil bağları ile Türk kütlesine bağlamanın lüzumundan Türk dilinin düzeltilip temizlenmesinden harflerin düzeltilmesi veya değiştirilmesinden, kadınların açılmasından, Batı medeniyetine girmenin ilk iş olduğundan Mustafa Celâlettin Paşanın (Eski ve yeni Türkler) adı ile 1869 da bastırıldığı eserde açık açık konuşulur.

Mustafa Celâlettin Paşa hernekadar ordu hizmetinde ise de aslında Lehli bir asilzade idi. 1848 ihtilâllerine karışarak memleketinden çıkmış 1849 da memleketimize sığınmıştı. Yazdığı bu mühim kitabın içi kızıl türkçe ise de kitabın dili çaresiz Fransızca idi. (Eski ve yeni Türkler) tetkik sahiplerince Türkiyede Türkçülüğün ilk bilgili sesi olarak kabul olunmuştur.

Mustafa Celâlettin Paşa vaktin erkânı harbiye mirivalarından Ömer Paşanın kızı ile evlenmiş, Karacaahmede bakan bir evde bir Türk ailesi kurmuştu. 1875 te Karadağ muharebesinde şehit düşmüştür.

Mustafa Celâlettin Paşanın oğlu, bugün bayramını yaptığımız Dil Cemiyetinin ilk reisi merhum Samih Rifat Beyin de kayın babası idi. Samih Rifat Beyin Türkçülük ilhamının bu yuvada feyiz bulduğuna inanılabilir.

Ahmet Vefik Paşa

Şecerei Türkiyeyi Çağatay lehçesinden ana dile çeviren Ahmet Vefik Paşanın yalnız (Lehçei Osmani) adı ile yazdığı lûgat kitabı dilde Türkçülüğün en değerli bir eseri idi. Burada aslı arapça, farsça olan sözler bir cilde ayrılmış öz türkçe kelimelerin teşkil ettiği koca cilt te bu kitabın yanına konulmuştu. Ahmet Vefik Paşa bununla Türk dilinin zenginliğini eserle göstermiş oluyordu.

Ahmet Cevdet Paşa

Ahmet Cevdet Paşa (1823 — 1894) dilimize türkçe demekten kaçmadı. Belki Kavaidi Osmaniyesi ile osmanlıca'yı türkçenin aynı kelime olarak kabul etti. Türk dilinin kaidelerini toplamak yolunda yararlıkları oldu. Kısası Embiya gibi eserlerle Türk diline sade örnekler kazandırdı.

Kütahyalı Abdurrahman Efendi

Bu tarihlerde Türk diline en değerli yardımı yapan bir de bu zat idi. 1842 ye doğru (Kıstasülbeyan) adı ile yazdığı (Türkçe gramer) — fiivaki kendisi gramer demiyorsa da gramerdeki birliği müdafaa ediyordu - türkçeye o güne, hatta bugüne kadar görülmemiş bir tetkik eseri veriyordu.

Süleyman Paşa

Nasıl Şıpkada Türk vatanını korumuş, Şıpka kahramanı olarak tanınmış nasıl memlekete meşrutiyet getirmek için kanunu esasiler hazırlayıp bunu öldürmeye çalışmış ise Türklüğü de bilerek öyle müdafaa eden ve onun için öyle çalışanların başında Süleyman Paşayı görürüz.

Askeri mekteplerin nazırlığında, Türkçülüğü askerî mekteplerine sokmaya çalıştı. Dîmızın sarfı üzerinde bir kitap yazdı, adını (Sarfı Türki) koydu.

Çin tarihindeki Hiyyong Nuların ilk dedelerimiz olduğunu, Oğuzhanın da o devleti kuran Mete olması lâzımgeldiğini ilk öğreten budur. Süleyman Paşa askerî mekteplere lâzım olan kitapların tercümesini mütehassıslara havale ettiği sırada tarihin tercüme suretile yazdırılamıyacağını düşünmüştür. Kendisi diyor ki:

“Avrupada yazılan bütün tarih kitapları, ya dinimize yahut milliyetimize ait iftiralarla doludur. Bu kitaplardan hiç birisi tercüme edilip okutulamaz. Bu sebebe binaen mekteplerimizde okunacak tarih kitabının telifini ben üzerime aldım..”

(Tahmi Edebiyatı Osmaniye) sahibi Recai zade Ekrem Beye şunları yazmıştı.

(Osmanî tabiri yalnız devletimizin adıdır. Milletimizin unvanı ise yalnız Türktür. Lisanımız da Türk lisanıdır; edebiyatımız da Türk edebiyatıdır.)

Kendisinin Avrupa usulünce (Mebaniyülinşa) eseri tanınmıştır.

Bunlar o güne göre çok yeni görüşlerdir. Süleyman Paşa (1838-1892) haksız bir hükümle Bağdada sürülmüş bir kahramandır. Darüşşafakanın müessislerindendir. Türk irfan ve edebiyatına kendisinden sonra hizmette devam eden oğlu Sami Bey de başka bir eseri idi.

Ahmet Mitat Efendi

Ahmet Mitat Efendi, (1844 — 1909) Türk matbuatının kırk ambarı yazılarında en çok Türkçülük eden ve dilde Türkçülüğe en eski inananlardan biridir. Şu mütaleayı, tarih koymasak, Selânikteki genç kalemlerden

aldığımızı hükmedebilirdiniz. Halbuki bu satırlar, o tarihten otuz yıl önce yazılmıştır.

«... Lisanımız Şinasi merhumun sadeleştirme sadeleştirme varmış olduğu derecenin yukarısına varır. Sözümüzü daha açıkça söyleyelim: İşaretler edatımızı (falan mezkûr) gibi Osmanlı lisanında kaidesi olmayan bir surette yazacağımıza (mezkûr falan) yazsak, ve (amali hayriye) diyeceğimize (hayırlı ameller) desek ve diğer cemilerde dahi hep bu sureti iltizam edersek müfredini öğrenebilmiş olduğunuz kelimelerin cemilerini hangi vezn tatbik edebileceği için hiç bir zihin yormağa mecbur olmazdı.

Hele türkçede güvercin ve örümcek durup dururken kebuter, ankebut gibi arapça ve farsça lûgatlar koyarak halkı ferhenk ve kamusta baş patlatmağa mecbur etmez idik.»

Buharalı Şeyh Süleyman Efendi

1882 (Lûgati Çağatay ve Türkii Osmani) yi «Mevatını asliyede istimal olunan lisanı manevilerine vukuf peyda etmeğe mail bulunan Osmanlı ekâbir ve eazım ve eşraf ve akvamına» hediye etmiş olan bir zattir. Özbekî tekkesinde şeyh idi.

Muallim Naci

Edebiyatta Türklüğünü apaçık söyleyenlerden biri de Muallim Nacidir.

Yegâne sevgilimizdir lisanı Osmanî,
Lisan muhabbeti her kavm için cibillidir;
Medarı terbiyet, insan için, taallümüdür;
Taallümün de medarı lisanı millidir,

«Türk teceddüt edebiyatı tarihi» diyor ki: «Naci Türkçeyi en iyi bilendi.»

Naci lisanımızın tedvini, türkçenin arabi ve farisinin esaretinden kurtulması hakkında da çok kıymetli kelimeleri serdetmiş, ortaya o zamana göre çok mühim prensipler koymuştu.

«İntikat» eserinde diyor ki: «Lisanımız varsa onda tasarruf etmeğe hakkımız vardır. Zaten kavaidi lisan dediğimiz şey neden ibaretti? Suveri istimalâtın gösterdiği nûmunelerin bir yere toplanmasından başka bir şey midir? Demek ki istimal kaideye değil, kaide istimal tâbi imiş. Hakikatte kaide istimali göstermiyor; istimal kaideyi meydana getiriyor. Bizde ise istimal var da, henüz kaide yok.»

Muallim Naci (1850 — 1894) «İrana mukallit olmuş eslâf, diye üzül-
müş, «Üslûbu beyanı eylesin sâf» dileğinde bulunmuştur. Naci yalnız
«Artık unutuldu tarzı dirin» diye eskilikten ayrılmak istemiyor, eskilikteki

yabancı tâbîliğinin kendisinden sıyrılıp çıkmak millî ruhu meydana koymak istiyordu. Onun için kendisini edebiyatı cedide ile yeni edebiyatı ced deye hasım gördü. Naci frenkîlik te istemiyordu. Frenk şivesine sapmanın millî duyguda uyandırdığı aksülamelî temsil eden Muallim Naci idi.

Şemsettin Sami

Şemsettin Sami (1846 — 1906) Türk dilinin hayranlarından ve başlıca müdafilerindendi. (Kamusu Türki) sini tetkik edenler metruk işareti yanında ihtyasını istediği nekadar türkçe kelimeler bulur. Aşağıdaki satırlar onun genç ruhlu müdafaalarından biridir :

... E hasıl mubalagasız ve mücerret gayreti milliye saikasile olmiyarak ağvarın dahtı tasdikile diyebiliriz ki lisanı millimiz olan türkçe dünyanın en güzel lisanı değil ise hele en güzel lisanlarından biri olduğunda asla şüphe yoktur.

... Lisanı osmanî üç lisandan yani arabî, ve farisî, ve türkçe lisanlarından mü ekkeptir demek âdet olmuştur. Bu tabir ekser kavait ve inşa kitaplarında ve buna mümasıl kitaplarda zikir ve tekrar olunuyor. Nekadar yanlış? Ne büyük hata! Üç lisandan mürekkep bir lisan! Dün-yada görülmemiş şey!

... Eslafımızın kıyıp düşüremedikleri o kârı kadim boyaların bir takımını biz pek çirkin görüp binayı edebiyatımızdan düşürürüz, bizim düşüremiyeceklerimizi ahlâfımız düşüreceklerdir. Yeni yetişen genç ediplerimizin bugün gözümüzün önünde o musanna allı pullu nakışları beğenmeyip düşürdüklerini görüyoruz. Bunların yerine as in teceddüdatına muvafık birtakım müzeyyenat ve sun'î lüzumunu en evvel ortaya koyan biz ihtiyarlar bu veçhile tahriplerini gördükçe acıaktan bir türlü kendimizi alamıyarak bilâihtiyar «amma bu kadar da olur mu? diye bağıriyoruz».

Kemal Paşa Zade Sait Bey

Vakit gazetesinin ilk devrinde onun başmuharriri. Bu adın ne iyi tahtıdır ki Türkçülük şiarından bir gün ayılmamış. Dilde Türkçülüğün marşını Sait Bey yazmış gibidir; ne demişti, hatırlatalım :

Arapça istiyen urbana gitsin,
Acemce istiyen İrana gitsin,
Frenkler Frengistana gitsin,
Ki biz Türküz, bize Türkî gerektir.

Ahmet Rasim

Muallim Naci nasıl yağmurdan kaçarken doluya tutulmamak tarafında idiye Ahmet Rasim (1866 — 1932) de öyle idi. Lûgatleri, sarflarile

hele eserleri ile Türkçülüğe gidenlerin yolunda onlara daima kuvvet oldu. 1899 da diyordu ki:

«1 — Avrupa edebiyatını bu derece terakkiye isal eden müessiratın tettebbū ve tetkiki ile onlar gibi düşünüp Türk gibi yazmalı.

2 — Bizde terakki etti denilen edebiyatın frenk, acem, arap, lâtin, yunan ve saireden dökülüp gelen enkazından yapılmı derme çatma bir şey bulunduğunu tarafeyn teslim eylediği cihetle evvelâ kendimize bir tariki mesai keşfederek o yolda çalışmalıyız.

3 — Müteaddit asarı daha şimdiden sizin ve bizim tahtı itirafımızda bulunan frenk mukallitliği ile beraber muhalefatı kudemadan olan acem ve arap taraftarlığını kimde görürsek derhal muahazei şedide ile onu ortadan izaleye bezli makderet eylemeliyiz; ta ki hissiyatı milliyeye bu yüzden bir hanel gelmesin.

4 -- Üstadı sahip kemalin tehzip ve islahı lisan hakkındaki mütaleatına bir desti makule vererek dilimizi düzeltmeğe ve imlâmızı imlâyâ getirmeğe çabalamalıyız.»

Mirza Feth Ali Ahundof

Türkçe ilerlemesi için hamleler yalnız Garpte değildi. Şarktan da bu hareketi sürüp götürecekt düşünceleler, teşebbüsler geliyordu. Mirza Feth Ali (1811 -- 1878) dilin ilerlemesi için alfabelerin düzeltmesini düşünenlerdendi. Bu yolda çalışmak için memleketinden kalkıp İstanbula da gelmiştir. Başından geçenleri yazarken diyor ki:

«1857 de İstanbulda, Tahranda birçok konuşmalar yaptık. Yazık, ileri gelenler elifbalarını değiştirecek gibi değiller!»

İsmail Gasprinski

(Dilde, fikirde ve işle birlik) için Kırım da Bahçesarayda çıkardığı (Tercüman) gazetesi, İstanbul türkçesini örnek tuttuğu kadar, bu türkçenin yazıda tabiiliğine kavuşması davalarında da en koygun örnek vermiş oluyordu.

İsmail Gasprinski (1841 — 1914) böylece Garp türkçesinin kendisini bulmasına yardım ediyordu.

Necip Asım Bey

Erzurum Mebusu Necip Asım Beyin Türkçülük davasında hâlâ devam edip gelen büyük hizmetini her zaman şükranla anacağız. Bizde ilk önce Türk tarihi yazan Kılısin bu Türk çocuğudur.

Velet Çelebi Bey

Kastamonu Mebusu Velet Çelebi Bey de Türkçülük davasının Meşrutiyete tekaddüm eden devresinde davaya sadakati ve hizmeti ile tanınmış; bugün de gene bu yolda çalışıp meyvalar veren ve saygı gören bir şahsiyettir.

Şeyh Cemalettin Efganî

Bu adı, Şimal Türklerinde Ziyaettin Fahriyi yetiştiren, bizde şair Mehmet Emin Beye Türkçülüğü ilk aşlıyan bir şahsiyet olarak anacağız.

Emin Beyin kendisi der ki, ona hakk dilinde, halk vezninde milliyeti için şairler yazmayı Şeyh tavsiye etmiştir. Şeyh Cemalettini Efganî 1836 da Efganistanda doğmuş, 1897 de İstanbulda ölmüştü.

Mehmet Emin Bey

“Ben bir Türküm!.. Şair Mehmet Emin Bey “Bütün Osmanlı şairleri arasında ilkin tam şuurlu bir surette dinin türkçe, milliyetinin Türk, millet ekseriyetinin halk olduğunu anlamış, bunu gur sesiyle haykırmıştır..”

Şu parça türkçede ne yapmak istediğini söylemiyor; fakat ne yapılabılır, onu gösteriyor:

(Silâh sesleri ve barut kokuları) adlı bir parçasından:

Gelin göçürme günü idi. Güvey taraflısı kızın köyüne yüz atlı ile gelmişler, alaca kumaşlarla donattıkları ata gelini bindirmişlerdi. Delikanlıların bir takımı gelinin sağında, solunda yürüyorlar, bol barutla doldurdukları karabinaları sıkıyorlardı. Bir takımı ekinleri biçilmiş tarlalarda at yarışınıyorlar, ucu demarlı değneklerle ci it oynuyorlardı. Alayın önünde davul zurna gelin göçürme havasını yanık, yanık çalıyordu. Gelin silâh sesleri, barut dumanları içinde gidiyordu.

Ben yolun bir kıyısında durarak gelin göçürmekten ziyade ateş talımı yapan bu alaya bakıyordum. Kendi kendime diyordum ki:

“Şu delikanlılar binicilikte, atıcılıkta, yiğitlikte, kavga işlerinde ne kadar yücedirler. Bu yüksek alınlı, demir pençeli, ceylan bakışlı, boğa gövdeli yiğitlerimizi görenler inanacaklardır ki bunların damarlarında Timuçinlerin kanları kaynamaktadır..”

“Arkamdan, omuzuma dokanan bir el beni düşüncemden ayırdı; bir ihtiyar köylü bana soruyor: “Efendi, nasıl düğünümüz iyi mi?”

— Evet babacığım, çok iyi! Hele gelinlerinizin böyle silâh sesleriyle, barut kokularıyla göçürülmesi çok güzel? Bu gelinleriniz de yarın asker ocağına gönderecekleri koç yiğitlerimizin anaları olacaklar. Bu dünyada

silâh kullanmayı bilmiyen bilekler zincirler altında çürür. Barut kokularına veda eden milletler vatanlarına, vatanlarının gül bahçelerine de veda ederler. Yiğit olmıyanlar için ne vatan, ne hürriyet hiç bir şey yoktur. Bundan dolaydır ki gelinlerinize silâh sesleri, gelmelerinize barut kokuları...

Fuat Raif Bey

Türkçede tasfiye fikrini ilk ileri süren, türkçeyi yabancı kelimelerden, ıstılah ve tabirlerden temizleyip türkçe köklerinden birçok kelimeler, ıstılahlar doğurtmak kabil olduğuna inanmış olan Fuat Raif Beydir. Köse Raif Paşanın oğludur.

Ziya Gök Alp Bey şu haksız hükümde bulunuyor:

*Tabii kelimeleri atarak onların yerine sun'î kelimeler ikamesine çalıştığı için, hakikî bir lisan yerine sun'î bir Türk esperantosunu vücuda getiriyordu. Memleketin ihtiyacı ise böyle bir yapma esperantoya değil, bildiği ve anladığı munis ve gayri sun'î kelimelerden mürekkep bir mefahime vasıtası idi. Bu sebepten dolayı İkdamdaki tasfiyecilik cehaletinden fayda yerine mazarrat husule geldi..

Ahmet Cevdet — Tevfik Nevzat

Dilde Türkçülük hizmetinde gazetelelerin, gazetecilerin hakkı.. Burada İstanbulun (İkdam) ını, İzmirin (Hizmet) ini hatırlamak elden gelmez.

1893 te çıkardığı gazetesini ilk defa olarak Türkçülüğün organı haline koyan, Türk diline ait neşriyata sayfalarını açan Ahmet Cevdet Bey olduğu gibi, öz türkçenin en ilmi, en doğru ve her zaman doğru müdafaasını yapan Mehmet Necibin (İzmirde), onun en eski arkadaşı olan Mehmet Şeref (Edirne Mebusu) nun yazılmasını basan da (Hizmet) ve onun sahibi Tevfik Nevzat (1865 — 1903) dir.

Ahmet Cevdetle Tevfik Nevzat, bu iki isim Türkçü gazetecilerin saygıları ile anılacaktır.

Mehmet Necip

Yukarda söylediğimiz gibi dilde Türkçülüğün bizde en bilgili, en doğru ve her zaman doğru müdafaasını yapan ve Meşrutiyetten sonra Selânik hareketinin asıl babası olan Mehmet Necip! Bu ad dil savaşının en sevdiği adlardandır. 34 yıl önce, 25 Teşrinievvel 1316 tarihli Ahenk gazetesinde, hâlâ aynı yolda durup dinlenmeden çalışan arkadaşı Mehmet Şerefe açık mektubundan şu satırları alıyoruz:

• Dedim ki, türkçe niçin yalnız başlı başına olmayıp ta öteki iki dile karışık olsun? Biz birçok istediğimiz ve düşündüğümüzü salt türkçesinin karşısına karşımladıkine anlatabiliyor, evlerde öyle arapçadan alınmış sözleri pek karıştırmaksızın konuşabiliyoruz da neye böyle konuşulduğu üzere yazılmakta bir yabancılik ve kabalık olsun.

Türkçesi, hem de pek yakışıklı türkçesi olan birçok lâkırdılarımız varken bunların yerine arapçadan alınmışlar konsun, kullanılsın?

Zaman:

Zaman gazetesinde Cemiyet Umumî Kâtibi İbrahim Necmi ve kendi yazılarından M. Turhan Beylerin şu yazılarını basmıştır.

Özlediğimiz yazı dili

Dil bayramı gününde «Zaman» okurlarına özlediğimiz Dil ana çizimlerini o dile yaklaşıp bir yazıyla kısaca anlatmak isterim:

Dil Bayramı, bir yasa ile bütün ülkemizi tutması buyurulmuş bayramlardan değildir. Birinci Dil Kurultayı, ilk toplandığı günü dilciler arasında bir bayram diye benimsenmiştir. Bu günde bayram edecek olan dilcilerle dilseverlerdir.

Böyle iken görüyoruz ki bütün ülke ayağa kalkmıştır. Bütün bir budun bugün bayram tutuyor.

Neden?

Şundan ki dil işi, birkaç dilinin, yahut birkaç yüz, birkaç bin dilseverin işi değildir; bütün ülkenin, bütün budunun, bütün Türk varlığının öz işidir.

Da demek, ulus demektir. Eski Avusturya-Macar İmparatorluğunu pay edenler, bunu yedi ülkeye değil, yedi dile ayırdılar. Nerede başka bir dil söylenirse orası başka bir ülke sayıldı. Bir dile konuşanlar varınca da birler. Aynı dil söyleyenler, bir bayrak altında yaşasa bile başka başka varlıklardır.

İşte dilin bu yüksek, ölçülmez değeri yüzündendir ki dil bayramını bütün Türkler, ortaklaşa bir sevinç olarak benimsemiş bulunuyorlar.

Gene bu yüzündendir ki dil işi, dâbirlerin kendi kendilerine üzerinde çalıştıkları bir bilim işi olmakla kalmıyor; bütün ülkenin, Türklüğü kurtaran, Türkiye işlerini çeviren ülke büyüklerinin candan savaştıkları büyük bir ulkü işi olarak kendini gösteriyor.

Dil işinde varmak istediğimiz uç nedir?

Bir sözle, yazı dilini bütün bir budunun anlayabileceği özlüğe erdirmektedir diyebiliriz.

Kültürce ileri sayılan yerle-in bu ileriliğini gösteren en canlı ölçü, okur yazarlar yüzdesidir. Bir yerde okuma yazma bilmez kişi kalmadığı gün, orası kültürce en ileri yer sayılır. Okur yazarlar yüzdesi düştükçe kültür varlığının ölçüsü de düşer.

Acı ile söylemek ezimi altındayız ki ülkemiz bu yüzden pek ileri değildir. Ancak bu suç, hiçbir yolda Avrupalıdan geri olmayan Türk soyunun suçu değildir. Onu yüz yıllarca bakımsız bırakan, bile bile istiyeye karanlıkta yaşatan, okutmayan, yazdırmayan zorba Osmanlı İmparatorluğundur.

Okumuş, yazmış, bilgili bir ulusa kendi zo balığını yutturamayacağını gören imparatorluk, kendisine karşı kalkınma gücü bırakmamak için koca bir budunu bilgisiz tutmağa çalışmıştır.

Türklük, yüz yıllarca altında ezildiği imparatorluğu başından attığı gün, bu engel ortadan kalkmıştır. İşte bugün o yüz yılların bıraktığı karamelliği kaldırmak savaşına girmiş bulunuyoruz.

Bunun için de tek bir yol vardır; okumayı, yazmayı kolaylaştırmak! kısa bir uz içinde çokluğu okutmak için bu kolaylığı elden geldiği kadar geniş tutmak gerektir.

Türk alfabesi, yazımızı okunmazlıktan kurtardı. Bu günkü alfabe ile okuma yazmayı öğrenmekten kolay ne vardır? Eski Arap yazısı gibi ses'leri belirsiz, bir sese birkaç yazı, bir yazıya birkaç yazı, bir yazıya birkaç ses veren her bir sözünü tek tek öğrenmek gereken bir yazı önünde değiliz. Şimdi usu yerinde her kişi beş on gün içinde yazmayı okumayı öğrenebilir.

Alfabemizden attığımız yabancılıkları şimdi de dilimizden atmak gerektir. Öyle bir yazı dili bulmalıyız ki okunduğu gibi her okuyan, her dinliyen onunla ne demek istediğimizi anlasın.

Bugün yazarlık bizde yazarları geçindirir bir iş olmaktan uzaktır. Kültür ülkeleri gibi bizde de roman, tiyatro, kitap yazmakla yaşamaları korur kişiyi zor buluyoruz.

Neden?

Şundan ki bizde okuyan azdır. On bin basan gazete, beş bin satılan kitap, elli kez oynanan tiyatro çok sevilmiş sayılıyor. İstedığımız bir bas-kının yüz bin, ikiyüz bin olması, bir oyunun yüzlerce oynanmasıdır. Bu da okurların, anladıkların çoğalmasıyla olur.

İmparatorluğun bir sürümü olarak yazılarımızı yalnız İstanbul seç-me bir takımına okutmak artık yetemez. Önümüzde koca bir Türk bu-dunu var. Türkiye sınırları içinde 18 milyon kişi öğrenmeğe susamıştır. Bunların hepsini doyuracak yazı gerektir.

Bunları doyuracak olan gazetelere, kitaplara bakınız: Bugün bile demek istediklerini bütün Türklere anlatacak yolda yazmıyorlar, yazamıyorlar.

İşte özlediğimiz dil, dediğimizi her okuyana, okuma bilmese bile her dileyene anlamak kolaylığını verecek dildir. Böyle bir dilden, bu yolda yazmaktan en çok kazanacak olan gene yazarlardır. Yalnız böylelikle yazarlık kendini kurtarmış yazarlara, yaşama yolunu açmış olacaktır. Şaşılacak iştir ki bunda en çok kazancı olan yazarlar içinde bile bu yola dökeni şimdilik pek az görünüyor.

Türk dilciliğinin bu büyük bayram gününde, bütün yazarları — biraz güç, alışıklarına biraz uymaz bile olsa — en önce kendilerini yoksulluktan kurtaracak olan bu öz dil savaşına çağırarak isterim.

Alışkanlık için bu işi güç gibi gösterir. İşte görüyorsunuz ki bu yazıya yabancı dilden söz katmadık, bunda güçlük de çekmiyoruz. Biraz çalışınca bu yol açılır, genişler, öz dilimizle öyle güzel, öyle kolay yazarsınız ki neden şimdiye değin böyle yazmadık diye kendi kendimize kızacağımız gelir.

Türk yazarları, Türk tılginleri! Haydin savaş! Haydin öz dil savaşına!

Bu savaşta her öz tü kçe sözü yeniden yazıya kazandırmak, Türke bir ülke kazandırmak gibi değerlidir!

Önümüzdeki yol gösterici, en korkunç ölüm günlerinde bize umut saçan, ışık veren, yüreğimizi pekleştiren Büyük Önderin kendisidir. Böyle bir yol gösterenimiz varken, bu savaşta da kazanacağımız besbelli değildir?

İbrahim Necmi

Dil Bayramı

Bugün dil bayramı. Her bayram gibi bu da içimize sevinç veriyor, gözümüze ışık getiriyor. Birkaç yıl sonra biz bu bayramı daha içten kutulayacağız. Dil işleri kısa bir uza içinde bitime erecek ve dil bayramı işte o bitimle yalçın bir yüz alacaktır.

Dil bayramı nereden doğdu?. Her bayram uzun bir yorgunluktan sonra kazanılır. Bu bayramı kazanmak için neler yapıldı, hangi yollar-dan geçildi, ne savaşlar geçirildi? Bunu hele bugün gözden geçirmek çok verimli bir iş olur.

Bütün okur yazarlarımız bilirler ki Türk dili Türklüğü unutmuş Türkler elinde bambaşka bir şey olmuştu. Yabancı deyimler, kurallar bu güzel dili anlaşmaz etmişti, enikonu çirkinleştirmişti. Yazıcılar türkçe diye yâd dil çiziktiriyorlardı, bitikler soyca anlaşılmaktan çok uzak bulunuyordu.

İstanbul bu dil turlüsünü pişiren, ortaya süren, her ağzın da ondan tatmasını isteyen bir özekti, bu özekte yaşayıp ün almak isteyenler o karışık dili bellemek ve kullanmak bun'unda bulunuyordu.

Beri taraftan öz Türkler, hele köylüler kendi anadillerini konuşmaktan geri kalmıyorlardı. İstanbulda üreyen bilgiçler, bitikler Rumelinde Anadoluda konuşulan güzel dile bıyık altından gülüyorlardı onu türkçe saymıyorlardı. Bilgisiz ağzı sanıp eğleniyorlardı.

Yalnız yazı için değil, ırlamak için de iki ölçü vardı. İstanbul içinde yabancı ölçü ile ağdalı, ağır deyimli türküler yazılıyordu. İstanbul dışında parmak ölçüsüyle kaya başılar, maniler düzülüyordu. İstanbullu ve taşralı ozanlar birbirinin dilini anlamazlardı. Bu Türkü ikiye bölüyordu, aralarına derin bir uçurum koyuyordu.

Budun içinde ikilik, arıklıktır. Bir kurumun düzenini bozmak için içine ikilik sokarlar. Bu düzene kapılan budunların ne düzeni kalır, ne gücü. Eski günlerde Türk, kendiliğinden gibi ikiye bölünüyordu ve bu ikilik dilde yüz göstermişti.

İş böyle olunca soyun eriklik bulması, yücelmesi, ister istemez güçleşecekti. Nitekim öyle oldu, bu büyük budun yıllar ve yıllar içinde sosyal bir yüceliş elde edemedi. Nasıl etsin ki dili baskı altında idi, yâd dillerden bu dile organlar örülmüştü.

Altmış, yetmiş yıl önce bu biçimsizliği sezenler oldu. Ahmet Vefik Paşa bu güzel sezinişi ilk taşıyanlardan biridir. İyi okumuş ve acun gi-dişini çok iyi kavramış olan bu olgun başlı Türk ilkin türkçenin İstanbulda konuşulup yazılan dil olmadığını anlatmak istedi, bitikler yazdı. O, yalnız dil işinde değil, bütün işlerde Türk özü güderdi, söz gelimi kendi kızı Avrupa biçimi bir terlik istemişken almamıştı, "evime Türk elinden çıkmıyan çevre bile giremez," diye bar bar hağırmişti.

Onun izinde yürüyenlerden biri sonraları Şipkada alplaşan Süleyman Paşa idi. O da Türkçülüğü yaymaya savaşıyordu. Oğuzhan, Oğuzhan diye masallarda anılan ünlü kişinin (Mete) olduğunu ilk söyleyen de odur.

İşte böyle başlıyan ve ulusluk sevgisine dayanan bu akış öteden beriden durdurulmak istenildise de kurumadı, kuraklaşmadı, yavaş ta olsa yürüdü, yaşadı, kol saldı, ayak saldı, bir gün güçlü bir düşünce oldu, o yüzle ortaya çıktı.

Yalnız Türk dilini kirden, pastan kurtarmak, hele onu arıklaştıran ikiliği gidermek isteyenler el birliği, gönül birliği yapamıyorlardı. Onar-ma işinde ayrı ayrı ve biraz da aykırı düşünceler taşıyorlardı. Diledik-leri iyi ve güzeldi, yalnız birleşip tek yön alamıyorlardı, başka başka yönlerden yürümeğe kalkışıyorlardı. Bunlardan bir bölüğü dil deyiminin

baştanbaşa Türk köküne dayanması gerek olduğunu söylüyordu. Onların düşüncesine göre dilimize karışan, köylülerce de benimsenip kullanılan bütün yabancı sözler toptan atılmalıydı, yerlerine öz türkçeleri getirilmeliydi.

Bunun için çagataycaya, özbekçeye, kırkızcaya, tatarcaya el uzatıl-
sın diyorlardı. Öbür bölük onlar gibi ileri gitmiyordu. Yabancı sözler-
den türkçede karşılığı olanları atarak ve Türk Kurallarını koruyarak bü-
yücek bir düzeltme, bir eleme yapmak istiyorlardı.

İş başında olanlar bu düşünceleri beğenmiyorlardı, Türklüğü çok sevenlere ve türkçeyi düzeltmek isteyenlere yan gözle bakıyorlardı. Seçkin tanınmış nice kişiler de ulusluk yolunda ağız açmaktan çekiniyorlardı. Türkçüler dahi kendilerine çeki düzen verip cumur yapamıyorlardı. Bu yüzden o büyük sav, yıllarca apşak yürüdü, bakımsız ipek kozası gibi baygındı içinde kaldı.

Bütün işlerin üzelden seçilme olum günü vardır, derler. Doğrudur. Tohumlar da toprağa atılır atılmaz ünemez, ışığını emdikten, suyunu içtikten sonra yavaş yavaş yeşerir, eriklik bulur. Bu iş de bütün budun için gerekli olmak ve tanılmak için bugünlerin kurulmasını bekledi. Bir çok yeniliklerden sonra sıra dil düzenine geldi, Büyük Önder yine öne geçti, Türk dilinin bir gömüç olduğunu haykırdı, o gömüçün saygı ve sevgi ile, ivmeden ortaya çıkarılmasını istedi.

1932 yılı Eylûlünün yirmi altıncı pazartesi günü açılan Birinci Dil Kurultayı işte bu buyruk üzerine kurulmuştu. O gündenbergi dil için, her dil seven Türk bütün gücüyle çalışmayı borç biliyor ve türkçemiz deyimile, kuralı ile özünü buluyor, gömüçlükten kurtuluyor, açığa çıkıyor.

Bugünü biz, işte o Kurultaydan dolayı bayram tanıyoruz ve kutluyoruz.

M. Turhan

Akşam:

Akşam'da Prof. Dr. Saim Ali Bey, bayram yazısı olarak «Türkçe nasıl Türk olur?» diye pek değerli bir yazı bastırmıştır. Bunu ve başka bir iki yazıyı da aşağıya alıyoruz:

Türkçe Nasıl Türk Olur?

Elbette Türk sözlerle olur.

Türkçe bugün Türk müdür? Eğer her Türk onu anlıyorsa Türktür; eğer Türklerin ancak yarısı anlıyorsa, yarıyarıya, hepsi anlıyorsa bitizine Türktür.

Her dilin bir temeli vardır, o da gramerdir sanınız. Bu doğru bir düşüncedir, yalnız bu düşünce dili kurtaramaz. Dili kurtarmak ancak her Türkün, hiç olmazsa, (orta yazı dilini) anlayabilecek kadar öz Türk sözlerinin yazıda kullanılması ile olur.

Gramer ile bir dili öteki dillerden ayırtediniz, bu bir bilgi işidir. Eğer yalnız onunla Türk kalmak istersek dileğimize hiç varamayız. Bütün zorumuz Türk sözlerini kullanmak, ötekilerini bırakmak olmalıdır.

Bugün her yerde herkes kendi anadili ile yazmağa, anadilinden kendi bilgi dilini kurmağa, bilgide çabuk anlaşımağa, yeni bilgileri kolay kazanmağa çalışıyor.

İster istemez Türkler de bu yolu tutacaklardır.

Bundan başka, şunu anlamak gerektir ki yeryüzünde budunseverlik bu kadar yükselirken, onu herkes başpolitika işi yaparken, bir de, bu kadar sıkıntılı, korkunç günler geçirdikten sonra, (Dil demek, Ben demektir) yarlığını ta içinden duymıyan adam bizden değildir.

Yazı dili diye ne gülünç şeyler okuduk! Bugün yazı dilinde Türklüğe doğru ne kadar yaklaştığımızı anlamak için pek yakın geçmişe bakmak, bir göz kırpmı kadar geriye bakmak yetiştir.

Bu yakın, hemen yirmi yıllık geçmişteki söz çatgılarını bugün ağzına almak isteyen var mıdır?

İçimizden kim çıkar da, ince söz diye: (Berfi zerrin), (Evtadı hasar) terimlerini canlandırmak ister? O yazı dili ile bugünküsünü karşılaştırsak aşılın dağların yucalığı belli olur.

Bugün değil yalnız gramer, düşünce de Türk, sözler de Türktür. Böyle olması hiçbir yönden yeniliğe bozrak olamaz.

Öyle, Gramer Türk, sözler dahi birleşik sözler koyu arapça, farsça, us-ülkü PARNASİYEN, adı (Yeni edebiyatı cedide) olan düşardında çalışacak kimse yoktur.

(Saati semenfâm), (Lerzei ruşen), (Bikri gülnikap) diye bütün Türklüğe söğüp sayacak yurttaş yoktur.

Yazı dili her kurunda başka olur. Bu dil onun gözgüsü sayılır.

Tapsak olan her şeyde tapsak olur, yazıda da öyle kalır. Yeniliğe geçerken herkes çekingen olur. Aymakçı bir kurunda aymağın sözleri yazı diline girer. Bunu yalnız bizde görmüyoruz, yalnız ben söylemiyorum, Asyada, Avrupada, candan aymakçı her türede böyledir.

Yazıda Türkler kaç yıldanberi bu yolun emekçisidirler. Yalnız bugün duru Türk olduk.

Ancak bugün. Çünkü, aymak ülküsü, bir de ildeki uyanıklık ancak bugün bitizlenmek yoluna girmiştir.

Bir aralık, bundan yetmiş yıl ilkin, turedilini biraz yenileştirdik, oldukça anlaşılır bir kapıdili doğdu. Babıalide bir (Terceme odası) açılmıştı. Epeyi yenilikler dile girmişti. Ancak yazıda yine bir virgül bulamazdınız. Odayı kuranlardan Erzurumlu Pertev paşası çabuk gözden düştü; o çağın sağışları bugünkü budun yankısına idik olamazdı. Paşa:

*Aşk odu bir yandan bağrımı dağlar,
Felek te bir yandan zincirin bağlar,
Durmaz gözüm durmaz kan ağlar,
Bilmezim çektiğim ne belâsıdır.*

Çığırında işliyordu. Salımları Mahmut Nedim Paşa gibi bir çoklarında bir dedirginlik uyandırdı. Bu çığırı bastırmak istediler. Çünkü her yenilik başka yenilikler çıkarır, ilerisi karanlık olur kaygısı daha birçok kafalarda yaşıyordu. Pertev Paşa soluğu valilikte aldı, İstanbuldan uzaklaştırıldı.

Bir de, çünkü, Mahmut Esat Beyin dediği gibi, yeni türkçe denilen bu bizim bugünkü yazı dili gerçekten en eski dildir. Herkesin birbirini anladığı altın çağların dili, en güzel, en soylu dildir. Bir de, her şeyden ilkin, Türkün salmanlık dilidir.

Aймаğın bağrından kopan türkçeyi basınçta kullanmak o dirliğe uyamazdı. Bir yurdun bütün işleri aймаğın elinde olmadıkça, aymakdili turedili orunlukdil olamaz.

Aymakdilinin olcayına irmesi her yurttaşın öz dilde sorgukulu olması ile kılarlık bulur. Ancak bu kulluğu taşıyanlar arasında, ancak aymakkulluğunun ayalandığı yerlerde büyüyüp yaşıyan bir dildir. Kendi işlerine el süren budunoğlu açık konuşur, yurt işini benimser, işinde gücünde, her bilgisinde öz dilile çalışmak ister.

Türk kişi kendine ımrak türesine kavuştuktan sonra, şimdiye kadar efendi diye karşıladığı, ünlediği, sanladığı bilginlerine, komşularına yüzünü çevirmiş bakıyor. Okur yazarlarından bir şey bekliyor; umutlanıyor, umudu çağında, olgun biliyor, sesinde uzun yılların ağıtları, sağıtları var.

Bana, bana, diyor. Kitap bana, yazı bana, ne yapar, ne düşünürseniz hep bana, diyor.

Nice yüzyıl ekmeğinizi verdim, siz de bana acundan uy vermez misiniz, diyor.

Bununla beraber, eğer yazı dilini bitizine türkleştirmekle Türk aймаğına karşı yalnız bir borç ödemiş olmakla kalsaydık Türk kişiden biraz çıdık, dayanık istiyebilirdik.

Şu var ki yabancı illerde bütün gözler bize bakıyor. Yabancı sınırlar içinde dilimiz için ters inanlar, devrek bakışlar var. Bunları düzeltmek

için koşmak, terkin çalışmak gerektir. Dilimiz için bu yanlış düşüncelerin katımızda bir değeri yok, dahi olamazsa da, zengin, engin, buyruklu bir dil yigesi olduğumuzu yabancılara tanıttırmak gerektir.

Buyruklu bir dilde, Hint - Avrupa dillerinin anaç dili, sanskrit kadar, belki daha eski bir dilde konuşmak, bunun böyle olduğunu bilgi ile göstermek sayınlı bir şeydir.

Daha düne kadar arapça, farsça olmasa bu dil ne yazılır, ne de söylenir, diyorlardı.

Saydık, kesmenini yaptık. Bu arap ve farsça ve bütün yabancı sözlerin sayıca 6 — 7 binden taşkın olmadığını anladık.

Bunların karşılıklarını Ulu Başkan Mustafa Kemal Türklerine sordu. Otuz bin Türk sözü ile aykutladılar.

Dediler ki: Sen bilginler bilgini, uz - barış başkanı, sen bilmesen sormazdın. Al sana bire beş! Yaz, bastır, Tanrı yolunu açık etsin, dediler.

Başkan o güne, (bayram olsun) dedi.

Başkan bu dile (beyribar olsun) dedi.

Ord. Profesör

Dr. Saim Ali

Dil işinde ordu

Bizim ordumuz işlerini sessizce görür. Bütün yaman ordular gibi iş yaparken bağırmağı o da kötü bir huy sayar. Savaşta bağırarak baskını güçleştirir, yatanı uyandırır. Yurtta iş yaparken bağırarak, öğünmiye yol açar ki ağır başlıların işi değildir.

Bunun içindir ki on yıldanberi ordumuzdaki dil işinde için için, arı gibi çalışmayı birçoğumuz bilmeyiz. Başbuğunun gösterdiği bu çığırda en çok yol almışlardan birisinin ordu olduğunu çoğumuz bilmiyoruz. Orduda öyle öz türkçe sözler bulunmuş, öyle benliğimize yakın adlar takılmıştır ki ne konuşmakta, ne de kullanmakta kimse güçlük çekmez.

Etin, ekmeğin adı bile türkçe olmıyan eski orduya karşılık şimdi «öncü, artçı, yancı» gibi bölünüş ve konuş adlarından tutunuz da «ışıldak, pırıldak» gibi en yeni savaş avadanlıklarının (aletlerinin) adına «yol kavuşağı, suların toplanma çizgisi» gibi toprak bilgisi adlarına kadar hepsi türkçeleşmiş, temizlenmiştir.

Hem doğrusunu isterseniz başka türlü de bu iş yürüyemez. Ordunun bütün yiğit erleri öz Türk değil midir? Köyünden gelen Türk yavrusunu kendi anlamıyacağı sözlerle yetiştirmeğe kalkışmak ne güç şeydir! Az olan askerlik çağının bir parçasını da yeni diller öğretmekle geçirmek yazık olmaz mı?

Hayır temiz Türk çocuğu, kendi yüreği gibi temiz bir dil ile yetiştirilmeli. dedelerinin güzel sözlerle konuşmalı ve savaş için böylece olgunlaştırılmalıdır. İyilik bundadır. Ötekisi bir yamalı bohça gibi işe yaramaz.

Bütün bunları ordunun büyükleri çoktan sezmiş, anlamış, küçükleri de hergün bunu saygı ile başarmakta bulunmuştur. Bizim en yüce huylarımızdan birisi de büyüklere karşı olan bu saygı değil midir? Böylece damız ve dileğimiz birleşti, birbirimizi daha iyi anladık ve daha çok sevdim, daha büyük işler görmeğe ant içtik.

M. Şevki

Yeni yol

Dil bayramı... Uzun senelerdenberi çok acılar içinde yaşayan Türkler işte bugünü de gördüler. Yabancı dillerin akınları altında tadını ve kendi başına varlığını elden kaçıran türkçe bundan sonra Büyük Önde in çok değerli öğütleriyle yeni bir yol tuttu. Bu yol onu en derin sevinçlere ve en geniş duygulara götürüyor.

Yabancı dillerin hiçbirine avuç açmadan kendi benliğimizin sıcak kaynaklarından fışkırmış türkçe sözlerle istediğimizi söylemek, Türk dilinin içinde Türk duygusunu, Türk görüşünü ve düşüncesini her şeyin üstüne çıkarmak...

Bunu boş bir özenme sananlar, böyle bir uğraşmanın ve didişmenin hiçbir verimi olmayacağını ileriye sürdüler. Kısa bir çalışmadan sonra attığımız adımları sayacak olurlarsa pek çok şaşıracaklardır.

Türk dilini bütün türkçe sözlerle örülmüş bir varlık yapmak: Bu artık uzak bir ülkü değildi. Bu şimdi hızla giden, arkasında derin bir iz, iz değil, geniş ve kocaman bir yol bırakan bir ilerleyiş, durmadan, dlenmeden bir yürüyüş olmuştur.

Önümüzde gelecek çağlar bizi kendine doğru büyük bir tadile çeken, bağlayan, düşüncelerimizi hep kendi üzerine tophyan bir geniş, çiçekli, yemyeşil ova gibi duruyor. Gözlerimiz, gönüllerimiz hep buraya dikilmiş. Ona elden geldiği kadar çabuk kavuşmak hepimizin içinde en yakıcı bir istek.

Şimdiye kadar bütün tuttuğunu koparan, Türkeline uzanan bütün yabancı elleri kıran, bütün dileklerini başa çıkaran Türk, ülkülerin en büyüğü ve en sevgilisi olan bu Türk dilinin yüksekliği savaşında da üstün gelecektir.

Son Posta :

Son Postada şu yazı çıkmıştır :

Okan bir dile doğru!

"Biz Türk ulusunun inançlı çocukları acun olumunun önüne durup çağırıyoruz; Biz senden güzel gideceğiz! Güzel gideceğiz!..

Yürü, Türk oğlu, yürü!.. Bizim acunlara ün salmış okan bir dilimiz, kurucu, koruyucu, uluğ bir önderimiz var.. Türk ulusu soysaldır; ıssız Türkelinin, ıssız Türk dilinin artık ısı var..

Bize bu asiğli yönü o verdi. Türkellerinin güvenli çocuğu, yürü!.. Bu Türk budununun bunudur; bu amaça varmak, dilimizi onarmak bizim irdemimiz, yükümüzümüzdür... Bu irdeme ereceğiz, yürü!..

Acuna ün vereceğiz, yürü!..,,

Türk dilinin alımlı dalgalanışı ve onarımındaki yeni ses, yeni çağırışı duymak için denediğim bu örneği okuyucularıma sunuyorum.

Ölü sandığımız sözlerin bugünkü azlık dilimize karışışı güzel bir düzen, bir dirilik yaratmıyor mu? Bu deyim, benliğinizde çok öz bir duyguya bir dokunaklık yapsa gerek...

Burada okuyucularıma kendi öz varlığında duyduğum, olabilir seyrek duyulan bir duyguyu da anmak isterim:

Almanyada okuma çağlarımdaydı. Bir yıl, bir buçuk yıl türkçe bir söz işitmemiştim. Yat el bu, yat acıyı duyan bilir. Bir gün birdenbire yanbaşımında türkçe bir söz işittim. Bu, bir sövme idi, öz türkçe, kaba, koyu bir sövme.

Genç benliğim nasıl titremişti. Bu koyu söğme, benim benliğime, can içime diriltici bir akar su gibi boşanmış, kararmış canımı birdenbire yaltırmıştı: Ben benliğimi duyan adamdım! Bugün yeni dilimiz önünde, hem söğme değil öğme bir dil önünde yine o derinleme ürperişi duyarız; derin benlik uyanışı!

Osmanlıcanın sakar ve götürü yatlığından yat kurtulana Türk kurumu, kendi benliğine, özlüğüne, özdeğine doğru gidiyor.

Akan ve okan bir dile doğru gidiyoruz. Çalımı, alımı yüksek, sınırlı uluğ, yonarılmış, soysal bir dile doğru gidiyoruz. Bu dilin en yüksek Avrupa dilinde üstün aybarlığı, tulgarlığı gönlümüzü titretmez mi?

Dil kurultayları bilgi bakımından Türk terimlerinin bir soysallık dili olup olmayacağını yokladılar, araştırdılar. Bu iş büyük bir büğvenle başarılmıştır. Şimdi dilimizin soysal türkü söyleyip söyleyemeyeceğini, güzellik, dirilik bakımından denemek gerektir, inanındayım.

Büyük Fransız ozanı (Paul Valéry) nin çok beyendiğim bir sözü vardır:

(Yokluk içinde sözlerle çoğalırız.) Biz de kendi öz dilimizin sözleri içinde çoğalacağız.

Yalnız çoğalmak değil, büyüyeceğiz.

Buna inancı, yaratıcı seçkinlerimizin okan dili işleyişi yaratacaktır. Öz dilimizin gömüçünde gümeç var. Bu balı tatan, kendi benliğinin vur-gunu olacaktır. Başta Cumur başkanı, Uluğ Önderimiz, Cumur kuralları, türeleri, eskiyi, geriyi, duranın duruşunu, inanmıyanın inanmayışını yeni doğanı, akarı ve okarı dilin dokunulmaz arıklığında boğacaktır.

H. M.

Haber:

Haber, şu kısa, canlı, özlü sözlerle Dil Bayramını kutluladı:

Türkler öz türkçe konuşup yazacak

Eğreti giyim kuşamla, bütün bir yaşayış uzunluğunca gezilmiyeceği gibi, eğreti dille de yüz yıllarca konuşup yazılamaz.

Arap, Acem sözlerle dolu olan osmanlıca, artık, bunlardan temizlenerek, yerlerine öz türkçenin zengin lâkırdıları canlanıyor. İşte, böyle bu uğurda iki yıl önce açılan Birinci Dil Kurultayının yıldönümüdür ve bugün, Dil Bayramıdır.

Büyük kurtarıcımızın önderliği ile dilimiz öz türkçeleşiyor. Şimdilik kulağınıza yabancı gelen sözlere pek yakında alışacaksınız. Eskiden, arabın, acemin binlerce çapraşık lâkırdısını bellemek için beynimizi patlatmaz mıydık? Öz türkçe sözleri ise, birkaç işitişte, zorlamaksızın öğreniyoruz. «Ü.kü» ile «verim» sözlerini bundan bir yıl önce bilmezdimiz; şimdi öğrendiniz. Gelecek yıl, yüzlerce yeni sözü, sezinmeksizin bellediğimizi görerek kendiniz de şaşacaksınız!

Halkevinde

Dil Bayramı Şenlikleri

Dil Bayramı günü, bütün Türkiyede, içten kopup gelen sevinçler kendini göstermiştir. Hele en çok Halkevlerinde yapılan toplanmalar, Türk gençliğinin Dil savaşına ne denli candan bağlı olduğunu belirtmiştir. Birçok Halkevleri telyazılarıyla Cemiyeti de kutlulamışlardır. Bunların her birine karşılıklar yazılmış, ayrıca C. H. F. na da bu kutlamalardan duyulan sevinç bildirilmiştir.

Ankara Halkevinde yapılan şenliklerde Uluğ Önderimiz Gazi Hz. ile Başvekil İsmet Paşa Hazretleri de bulunmuşlardır. İstanbul Halkevi bayramlaşmasında C. H. F. Umumi Kâtibi Recep Bf. ile Fırka Umumi İdare Heyeti, Cemiyet Başkanı Saffet Bf. bulunuyorlardı.

Ankara ve İstanbul Halkevlerinde söylenen sözleri, okunan parçaları aşağıya alıyoruz. Başka Halkevlerinden gelmekte olan yazıları da ileride ayrıca yazacağız.

Bu sevimli ve sevinçli bayramda Türklüğün iç duygularını gösteren coşkun ve anlayışlı görünüşler yapan Halkevleri ile Fırka teşkilâtına ve bütün Ulusa içten teşekkürler ederiz.

Ankara Halkevinde

Hakimiyeti Milliyeden:

Ankara Halkevindeki toplantıda, başta Ulu Gazimizle Başvekilimiz olduğu halde, dil savaşının ehemmiyetini eyice sezmiş pek çok kimseler ve bhusus gençler bulunmuşlardır.

“Tam saat 17 45 te istiklâl ve kurultay marşlarile toplantı açılmış ve ilk önce Türk Dili Tetkik Cemiyeti Azasından Aksaray Meb'usu Besim Atalay Bey bir nutuk söylemiş ve dil savaşının ne demek olduğunu, bazı noktaları hikâyelerle tebarüz ettirerek, anlatmıştır. [1]

«On dakikalık bir isirahatten sonra Hikmet Rıza Hanım halk türküleri söylemiş; İshak Refet Bey, öztürkçe şiirlerini okumuş; Hüseyin Namık Bey Türk dilinin öteki diller arasındaki yeri, geçirdiği istihaleleri, bundan sonra alması lâzım gelen mevkii gösteren bir konferansvermiş, Kâzım Nami Bey, “en büyüğümüz için,, adlı manzumesini okumuştur.

[1] Bu konferans yukarıda vardır.

“Bu nutuklar, konferanslar, şiirler ve şarkılar dinyleyicilerin ateşli alkışlarıyla sık sık kesilmitir.”

Bu nutuk ve şiirleri aşağıya koyuyoruz:

Hüseyin Namık Beyin konferansı

Türk dilini eskiden bir tasnife sokmak istiyen Avrupalı âlimler Ural-Altay dilleri arasında sayarlardı. Fakat Türk dilinin Ural-Altay dilleri arasında kendi orijinalitesini muhafaza etmekte olduğu sarih olarak göze çarpmakta idi. Bütün ilim âlemi meşeyini hiçbir dilden almamış olan Türk dilinin tamamiyle orijinal olduğunu görünce meseleye bu noktadan bakmağa başladılar. İşte bunun içindir ki; Macar darülfünunu Türkiyat Profesörü olan Nemeth Gyula bu hususta yazdığı bir makalede bütün Ural dillerini diğer Altay dilleriyle değil yalnız türkçe ile mukayese etmekte idi.

Türk dilinin monosilâbik bir dil olduğu bugün ilim âlemince kabul edilmiş bir hakıktır. İşte bu monosilâbik devirden sonra yavaş yavaş bazı sözler ek olmakta ve bu suretle monosilâbik evsaf kendiliğinden silinmekte idi.

Uzun asırlar bu temiz Türk dili safiyetini muhafaza etmekte idi. Bunu zamanımıza kalan Türk dili yadigârları sarahaten göstermektedir. Malûmdur ki, Türk dilinin en eski yadigârlarını Çin tarihleri muhafaza etmişlerdir. Bu tarihlerde türkçe bazı kelimelere rasgelmekteyiz ki, işte en eski türkçe sözler bunlardır. Bundan sonra Yenisey, Orhon, Ongin, Ihe-hüşotü, Tonyukuk, Talos Suci, Şine-usu ve saire gibi kitabelerle şarkî Türkistanda bulunmuş birçok Uygur eserleri Türk dilinin en kıymetli yadigârlarıdır.

Bu devirlerde zengin Türk dili bir tek dildi. Yani yazılan bir metin herkesin anladığı ve kullandığı türkçe idi.

İslâmiyet tesiri başladığı devirlere kadar bu hal yani bu temiz türkçe devam etmiş; bundan sonra Türk dili safiyetini kaybetmeye başlamıştır. Fakat sarih olarak biliyoruz ki ekseriyeti teşkil eden ve asıl Türk edebiyatı telâkki edilmesi icap eden evel halk edebiyatı namı verilen hakikî türkçe edebiyat ve hakikî Türk dili gene Türkler arasında devam etmekte idi. Bu hakikî Türk dili safiyetini o derece muhafaza etmişti ki, bundan yüzlerce sene evel söylenen bir şiir veya nesir parçası ile bugünkü dil arasında büyük bir fark gözükmemektedir. Fakat diğer musahabelerde sarih olarak misalleriyle gösterildiği gibi havas edebiyatı dediğimiz eski arapça ve acemceli edebiyat yazanın arzusuna bağlı bir dil idi. Onu yazan arapça veya acemceden istediği gibi kelimeler alır ve dili istediği gibi karıştırabilirdi. Artık mefhum değil

kelime oyunu başlamıştı. Her kim fazla arapça ve acemce kelime olarak eserini yazarsa onun eseri yüksek ve edebî bir dil ile yazılmış telâkki olunurdu.

Fakat Türk milleti aynı ülkede bütün bunlara bigâne kalmıştır. Bir ikilik, sarıh bir ayrılık vardı. Türk milleti duygusunu temiz türkçesile ifade ediyordu. Türk milletinin havas denilen bu başka zümre ile hiçbir alâkası yoktu. Dili ayrı, musikisi ayrı, an'anesi ayrı, hatta yaşayış tarzı dahi ayrı idi. Türk milleti asırlardanberi devam eden dilini, musikisini an'anesini kullanıp duruyordu. İşte bu sayededir ki, en eski Türk dili ile alâkamız kesilmemiş, Türk diline ecnebi dillerin hücumları yalnız küçük bir zümrenin arzusuna mütevakkıf olmuştu.

İşte bu sayededir ki, bugün millî dilimizi muhafaza etmiş bulunuyoruz. On birinci asırda tesbit edilmiş olan şu en eski Türk şiirine bakınız:

*Öbkem gelip uğradım
Arslanleyu gükredim
Alplar başın doğradım
İmdi beni kim tutar*

Aradan yani tesbit edildiği tarihten 900 sene geçmiş olmasına rağmen bu şiirin bugün dahi anlaşılmıyan bir tarafı yoktur.

Daha eski türkçeden sekizinci asra ait bir Türk metninden şu satırlara bakınız:

“Türk Oğuz Beyleri, budun esidin: Üze tenri basmasar, asra yer telinmeser. Türk budun elinin törünün kem artanı.”

Yani; Türk Oğuz Beyleri, kavmi işitin üstteki tanrı (gök) basmasa, aşağıdaki yer delinmese, Türk kavmi ölkeni türeni kim bozabilir? Bin iki yüz sene evel söylenen bu sözler Türkün ne derece milliyetperver, ne derece hakimiyetine bağlı olan bir millet olduğunu gösterebildiği gibi nekadar da temiz ve özlü bir dil kullandığını gösterebilir. Hiçbir milletin tarihinde tesadüf edemiyeceğimiz bu sözler her Türkün bugün dahi ezberliyebileceği ve tekrarlıyabileceği sözlerdir.

İslâmiyet Türkler arasına girmeye başladığı vakit yalnız dini değil, aynı zamanda dili de değiştirmeye başlamıştı. XI. inci asırda yazılmış olan Kutadgubilik te artık yavaş yavaş arapça ve acemcenin Türk diline girmeye başladığını görebiliriz. Bu devirlerden itibaren bu iki dil dilimiz içine o derece girmiş ve yazı dilimizi o derece bozmuştu ki bir metnin içinde türkçe kelimelerin adedi pek sayılı olarak kullanılmağa başlanmıştı.

Her mühim ve hayatî meselede bize büyük bir rehber olan Ulu Gazi

dil işimizi de üç sene evel ele aldığı vakit bu işin yürüyeceğine ve dilimizin artık en medeni diller arasına gireceğine kimsede tereddüt kalmamıştı.

Ben bu musahabemde büyük rehberin o zamandanberi irşadiyle yapılan işleri ve atılan adımları kısaca izaha çalışacağım. 11 temmuz 932 senesinde Büyük Gazinin irşatlarıyla kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti dil hareketimizin temeli olmuştur. Bu kıymetli cemiyet kurulduğu gündenberi dil inkılâbında atılması lâzımgelen bütün ilk adımları atmıştır. Dil inkılâbı yaparken evvela bugün Anadoluda kullanılan kelimeleri tesbit etmek icap ederdi. Elimizde nemiz var onu bilmek ondan sonra bunlara yapılabilecek tâveler üzerinde tetkik yapmak lâzımgelmekte idi. Türk Dili Tetkik Cemiyeti bu millî işe birçok vatandaşları da gönüllü yazarak kısa bir müddet zarfında 130,050 derlenmiş söz toplamağa muvaffak olmuştur. Bu rakam bu işin ne kadar esaslı tutulduğunu ve ne kadar hakiki gönülüsü bulunduğunu göstermeğe kâfidir. Halkın arasında kullanılan bu sözler bir taraftan derlenirken eski türkçe kitaplardaki öz türkçe sözleri de toplamak işini muvaffakiyetle başaran cemiyet bu yalnız isimlerini saymak dahi pek uzun olacak olan birçok eski ve mühim eserlerimizi gözden geçirmiş iki büyük cilt teşkil etmekte olan tarama dergisini neşretmiştir. Tarama dergisi yalnız büyük bir işin nasıl başarıldığını değil aynı zamanda ilmi metotlarla çalışmanın nasıl olabileceğini de gösteren güzel bir nümune kitabıdır. Bu yetmiyormuş gibi cemiyet çok dar bir zamanda bir de bunun aksini yani bu sefer de osmanlıca-dan türkçeye bir söz derleme kitabı daha neşretmiştir.

Türk dili tetkik cemiyetinin birçok neşriyatını, ilmi hareketlerini bir tarafa bırakarak yalnız yukardaki saydıklarımı nazarı dikkate alır isek dil inkılâbımızın temelinin atıldığına şüphe dahi edilemez.

Dil milli benliğin bir ifadesidir. Binaenaleyh her millet kendi benliğine sarıldığı vakit dilini temizlemeğe, zenginleştirmeye ve her türlü mef-hulmanı ifade edebilecek kabiliyete sokmağa çalışmaktadır. Yabancı bir kelimeyi dillerine sokmaktansa üç hatta dört sözü bir araya getirerek uzun bir gelime yapmağı tercih eden milletler arasında her sahada onlarla başbaşa yürümek istiyen bizlerin bu işe bir vatan borcu, milli vazife olarak sarılmamız icap etmektedir. Dilimizin temizlenmesi milli benliğimize dönmek demektir. İşte o vakit Türk milleti ile münevverleri arasındaki dil farkları kalkacak münevverin söylediğini halk ve halkın söylediğini münevver anlayacak ve neticede bizim de bir yüksek türkçe-miz vücuda gelecektir. Bu milli ve mukaddes dil seferberliğinde her Türkün bir vazifesi vardır. Bu milli vazifeye candan sarıldığımızı dil cemiyetine gönderilen derleme fişlerinin adedi sarih bir surette göstere-

bilir. Binaenaleyh her vatandaşın dört elle sarıldığı bu inkılâbımızın bugünkü bayramını muhterem dinleyicilerime tebrik eder ve gerek tarih, gerek dil sahasında bize millî varlığımızı, millî benliğimizi duyuran ve yolu gösteren Ulu Gazi'ye sonsuz saygılarımızı tekrarlarız.

Kâzım Nami Beyin okuduğu manzume:

EN BÜYÜĞÜMÜZ İÇİN

Onu sen de bilirsin; ama ben gibi değil:
Şaşıp kaldın öylemi bütün yaptıklarına?
Bu pek büyük işlerin gel karşısında eğil,
Düşün bir bu işlerden ne kalacak yarına.

Yıkılmış bir ülke ne, nedir ölmüş bir budun:
Bunu usun kavramaz çünkü görmediğin şey.
Sonra bu yerde bir yeni ülke kurulsun;
Bir budun kurulsun ki tanımasın hakan, bey.

Kırmızı başörtüsü çık rılsın başlardan,
Yerini tutsun onun avrupalı şapkası;
Bu ne büyük bir iştir kavramaz onu yaban;
İçinde yaşıyanın bile almaz kafası.

Kadınların atılsın ince ipek örtüsü;
Yüzleri birer güneş gibi gözü parlatsın;
Lâtin yazısı olsun dilimimizin örgüsü,
Arapların yazısı yerin dibine batsın.

Neye sayıp dökeyim? Bunların belli hepsi:
Yeryüzünün gözünü kamaştıran güneşler.
Dile kolay geliyor, değilmi, söylemesi?
Diyelim el öğünür ama bak aygı işler.

Yabancı; anlamazsın işlerin iç yüzünü,
Türkün yüreğine dek giremezsin, üzülme
Görmek istersen yalnız aç gönlünün gözünü
Ama gördüklerinden sakın korkup büzülme.

İstersen beni dinle, iyi aç kulağını:
Hep söyleyeceklerim büyüğün üzerine.
Bu bir güzel gelin ki açarsan duvağını.
Yüce bir erlik görür gözlerin yüz yerine.

Ulu Tanrı öğmüŝ te öyle yaratmış onu;
Demiŝ: « Sen olacaksın Türklere son yalavaç.
Onları yap acunun en ileri budunu;
Yürüsünler ülküye yollarına ışık saç.»

Karanlık önümüzü aydınlatan o oldu,
Otuz bin yıl önceyi yine o oldu bulan.
Onun gösterdiği yol tutulacak tek yoldu;
Ülküye varmak için gidiyoruz o yoldan.

Ne kadar uzak olsa ülküye varacağız;
Parmağının ucuyla o verdi bize hızı.
En çetin engelleri kolayca yaracağız;
El ele gideceğiz Türk erkeği Türk kız

Bilsen onu nasıl biz severiz içimizden;
Ayağının tozuna yüzümüzü koyarız.
Öl dese öleceğiz bir söz bile demeden,
Kızılca kanımızla eşiğini boyarız.

İshak Refet Beyin okuduğu manzumeler:

TÜRK DİLİ KURTULURKEN

— Konuşuklu —

- Türk dili kurtuluyor, Ne kutlu bir gün doğdu...
Bu gün,
Bayram, düğün..
Görülmedik bir gün bu.
— Türk dili kurtulur mu?
— Kurtarılmaz olur mu?
Türk dili kurtulacak, Türk dili kurtulacak..
Eli kurtaran ulu,
Dili de kurtardı bak..
Türk dili kurtuluyor;
Türk kendini buluyor;
Farsçasız arapçasız konuşmak nasıl olur?
— En güzel örnekleri köylülerde bulunur..
Bu dil suların dili; bu dil kuşların dili;
Türk kendine geliyor, bayram etsin Türk eli..

Her sözün Türkçesi var;

Düşündüğün ne kadar,

Nesne varsa Türkçesiyle anlatılır su gibi..

— Haydi anlat şunları yalnız Türkçe sözlerle;

— Söyle..

— “Hübup eder gibi reftarınız ne halettir,”

“Acep nesimi seherden mi aferidesiniz?,”

— Yürüyüşün eser gibi esinden mi yaratıldın

— Esin nedir?

— Nesim neyse esin odur;

— Nesimin türkçesidir;

Türk sözü Türk sesidir..

— Dur...

— Duruyorum kaçtığım yok, istediğin nedir söyle;

— Böyle,

Uydurmakla iş yürür mü?

— Yarasalar görür mü,

Günlükte güneşlikte.. Uydurma yok bitik var..

— Ne çıkar

— Göstereyim istersen örneklerle kurallar.

— Esine benzemesin..

Niçin yanlış mı esin?

Eger uydurma diye içinde varsa içgil,

Büyük bitik (Divanı Lûgat) önünde eğil..

— Adı bile Türk değil şu bitik dediğinin..

Araplara türkçeyi kolay öğretmek için,

Yazılmış bir bitiktir ne bakarsın adına?..

— Pek güzel “oragut,, mu diyeceğiz “kadına,,?”

— Hayır “kadın,, kadındır “oragut,, “avrat,, olmuş;

Senin sanıyorum ki sinirlerin bozulmuş;

Bir cümle yazamazsın arapçasız farsçasız..

— Deyişler yazıyorum istediğin kadar kız..

— Ben burada duruyorum bunu yürülürseniz..

— Aldanıyorsun kuzum, türkçe bir engin deniz;

Asıl uydurma diye osmanlıcaya derler

Türk bunu benimsemez beyler alay ederler;

Alay edilecek söz türkçe olmıyan sözdür;

Sözüm türkçe değilse özün yabancı özdür..

Türk dili kurtuluyor;

Türk kendini buluyor;

Türk kendine geliyor Türk kendine dönüyor
Arapçalar farsçalar birer, birer sönüyor;
Avrupa sözleri de Türk diline girmez;
Türkün bir tek sözüne yad elleri eremez..
Türk dili en değerli pırlantalardan kat kat,
Daha çok değerlidir, kıskanırım gözümünden...
O kadar geniş ki istediğin kadar at
Oynat ...
O öyle bir kılıç ki sığmaz hiç bir kına;
Yaradılıştanberi doymamıştır akına...
Onun sesinde eser sayısız fırtınalar...
En güzel çağlıyanlar onun sesinde akar...
Onun içinde gizli yıldırımlar, şimşekler...
Onun içinde yaşar ilk yazlar, kelebekler...
O kadar ince ki güneş telleri bile,
Onunla yarışamaz tutalım gelse dile...
O kadar derin ki deniz gölgede kalır...
O kadar yüce ki Himalaya alçalır,
Karşısında... bunu ben,
Kanımla seziyorum; içimde duyuyorum;
Bu derin sezgilere yazımla uyuyorum;
Türk dili kurtuluyor ne kutlu bir gün doğdu..
Bu dil suların dili; bu dil kuşların dili;
Türk dili kurtuluyor, bayram etsin Türk eli...
Türk kendine dönüyor; Türk kendini buluyor;
Türk kendine geliyor; Türk dili kurtuluyor...

DUMLUPINAR TÜRKÜLERİ

I

Dumlupınar, hey pınar, seziyor mu dağların,
Türk güneşi doğacak bu dağlarında yarın..
Dumlupınar, hey pınar... suyun ne kadar serin?..
Bu serinlik içime sınıyor derin, derin..
Dumlupınar, hey pınar,.. bak tan yeri ağardı?
Ormanlı dağlarını kızıl ışıklar sardı..
Dumlupınar, hey pınar... aşını dağlarındadır;
Bu doğacak güneşe üzenir, tana kalır.
Dumlupınar hey pınar... Gazidir Türk güneşi;

Bu kocalmış acunda onun hiç yoktur eşi..
Dumlupınar, hey pınar... işte titretti yeri:
“Ordular hedefiniz Akdenizdir ileri...”

II

Koşuyor ordular.. koşuyor ordular..
Yıldırımlaşarak coşuyor ordular..
Gökremiş sel gibi akıyor ordular..
Yağışı her yanda yakıyor ordular..
Dağları, belleri aşıyor ordular..
Taştıkça taşıyor... taşıyor ordular;
Aşılmaz dağları deliyor ordular;
Sevinin, sevinin geliyor ordular:

Analar, bacılar.. günümüz doğuyor;
Ordular durmadan yağışı boğuyor;
Bakınız bakınız kaçıyor yağılar..
Ağırlıklarını saçıyor yağılar..
Tüfeği, kılıcı atıyor yağılar..
Battıkça batıyor, batıyor yağılar..
Dost gelir kurtarır sanıyor yağılar;
Yanıyor yağılar... yanıyor yağılar..

Uçuyor ordular... koşuyor ordular..
Yıldırımlaşarak coşuyor ordular..
Gökremiş sel gibi akıyor ordular;
Yağının beyinde çakıyor ordular..
Dağları belleri aşıyor ordular;
Taştıkça taşıyor... taşıyor ordular..
Aşılmaz dağları deliyor ordular;
Geliyor ordular... geliyor ordular...

III

Size derim size... size,
Dağlar, dağlar... ulu dağlar..
Eğilin de gelin dize,
Orduların akını var,
Akdenize Akdenize

Gazi dedi bir ileri;
Hangi ordu kalır geri?..
Yıldırımından neferleri...
Ant içmişiz Gazimize,
Akdenize ...Akdenize...

Bütün Türklük bir uğurdan;
Bir atılış yapıyor san;
Kurtulamaz uçan, kaçan...
Koşuyoruz nurlu ize;
İlk hedefe "amaca,, Akdenize..

ANKARAYA TÜRKÜ

Yaşa Ankara... yaşa Ankara..
Kurtuluşların beşiği sensin,
Sen otak oldun sevgili yara;
Bu yücesure acun imrensin..
Varol Ankara... şen ol Ankara;
Güneşler saçtın karanlıklara..

Hep gözler sende, sende gönüller;
Sevginle dolu Türk yurdu yer, yer..
Samsundan çıkup Dumlupınara,
Yükselen güneş sende gülümser..
Var ol Ankara, şen ol Ankara..
Işıklar saldın karanlıklara..

Güneşin parlak, göklerin parlak..
Sende bulunur bu renkler ancak;
• Kışların bile benzer bahara;
Her günün güleç, kuşların şakrak..
Var ol Ankara... şen ol Ankara..
Güneşler saçtın karanlıklara..

Kurtuluş yeri, erden ocağı;
Sevgili bağı, inan kaynağı;
Sende sağalır en azgın yara;
Sende yükseldi Tü.kün bayrağı..
Yaşa Ankara... yaşa Aakara..
Güneşler saçtın karanlıklara..

İSTANBUL HALKEVİNDE

İstanbul Halkevinde yapılan şenlikler için Halkevi reisliğinin bildirişi şöyledir;

“26 Eylül saat (16) da Evimizde dil bayramı başlamıştır. Evin alt ve üst salonlarını ve Evin etrafındaki sokakları dolduran coşkun bir kalabalık içinde kutlulama devam etmiştir.

a) İlk önce seçme musikişinaslarımızın ve 30 genç kızın iştirakiyle istiklâl marşımız çalınmış ve söylenmiştir.

b) Bundan sonra Halkevi İdare Heyeti Başkanı sıfatiyle Ali Rıza Bey tarafından bir sureti bağlı açış sözü söylenmiştir.

c) Bundan sonra koro halinde dil kurultayı marşı söylenmiştir. Marş dinliyenlerin arzusu üzerine bir kerre daha söylenmiş ve sürekli surette alkışlanmıştır.

ç) — Bundan sonra Halkevi temsil komitesi azasından Refik Ahmet Bey Türk Dili inkılâbı hakkında bir sureti bağlı nutku söylemiştir.

d) — Bundan sonra Üniversite talebesinden Rüknettin bey (Tarih anlatıyor) başlıklı sureti bağlı coşkun bir hitabe söylemiş ve pek çok alkışlanmıştır.

e) — Bundan sonra tekrar kurultay marşı söylenmiştir.

f) — Bundan sonra Muallim Bedros Zeki bey tarafından Türk dili hakkında bir manzume ve avukat Teologos Efendi tarafından da bir hitabe söylenmiştir.

h) — Bunlar bittikten sonra seçme san'atkârlarımız tarafından musiki konseri verilmiştir.

Bütün bu kutlulama hareket ve sesleri Evimize bağlanmış olan radyo ile yurdun her tarafına da duyurulmuştur..”

Ali Rıza Beyin sözleri

Saygılı ve sevgili arkadaşlar;

Bugün yeryüzünün bütün budunlarını karşısında parmağı ağzında baktıran Türk değişim savaşının ana halkalarından biri olan dili özleştirme savaşımızın ikinci yıldönümüdür..

Bugün, yüzlerce yılın dilimize üşüşürdüğü yabancı söz ve kılıklarla anlayanı az, anlatanı az bir biçime soktuğu dilimizi, kendi özüne ulaştırma savaşının bayramıdır..

Bu bayram Türklüğe, Türk budununa benliğini duyuran Ulu Gazi'nin kendi öz dilimize kavuşmanın yolunu da gösterdiği günün bayramıdır.

O, bundan on beş yıl önce, Türk budununu kıyısına yuvarlandığı

ölüm kuyusunun tam karanlığına düşmek üzere iken, nasıl elinden tutarak kurtuluş yoluna soktu ise, bundan iki yıl önce de, Türk dilini, içine düştüğü melezlikten, karışıklıktan kurtararak kendi öz benliğine giden yola yönetti.

İşte biz bugün, uluğ önderimizin dil işini de eline alışının, Türk bilgilerini öz Türk dilini araştırıp bulma yolculuğuna çıkarışının ikinci yılını saygı ile anmak, ve kutlulamak için, yurdumuzun her bucağında olduğu gibi burada da toplanmış bulunuyoruz.

Bayramımız kutlu olsun arkadaşlar.

Her budun bayramı gibi, bu bayramın da, önümüzdeki savaş yıllarının daha verimli olması için yeni bir hız kaynağı olmasını yürekten dilerim

Her büyük budun işinin önderi olan Ulu Gazi'yi, bir kerre daha derin saygı ve engin bağlılıkla anarak, açış sözümü bitiriyorum.

Refik Ahmet Beyin sözleri

Saygıdeğer arkadaşlar;

Sizin gibi yüksek, değerli, seçme bir topluluğun karşısına çıkıp söz söylemek benim gücümün yeteceği bir iş, değildir; bunu bilirken gene buraya gelişim bugünkü yüce bayramın gönlüme verdiği tatlı taşkınlığa kapılışımdandır.

Hanımlar, Beyler;

Deyimimi sonunadek salt Türkçe sözlerle yürütemezsem umarım ki suçu bana bulmazsınız. Yılların dilime verdiği alışıklığa bulursunuz. Birinci, ikinci dil kurultaylarında yazganlık etmek onurunu kazanmış bir arkadaşınızım. Bu gün karşınızda söz söylemek gibi ünlü bir işi bana verenler sanırım ki bunu düşünmüş olacaktırlar. Yoksa, doğrusu ben ne bir dil bilgeniyim, ne de güzel söz söylemeyi bilen biriyim. Benim yalnız bir değerim vardır; her yerde, her gün her değerden üstün saydığım, böyle tutmağa çalıştığım, bir değerim vardır, o da Türk olmamdır, Türk dilini konuşur olmamdır. Dillerin en büyüğü, en sevimlisi, en güzeli olan Türk dilini, anamın, kız kardeşimin ve sevgilimin ağzında bana bir musiki gibi gelen Türk dilini konuşmak tatların en büyüğüdür, ünlerin en ulusudur. O Türk dili ki birkaç yıldır bir kat daha ince ve yüce olması için çalışılıyor.

Hanımlar, Beyler

Türk dilinin arınması işi, durup dururken, kendi kendisine ortaya çıkmış, tek başına bir iş değildir. Bunu daha iyi anlayabilmek için önce onun nasıl ve niçin doğduğunu araştırmalıyız. Bunu yapınca açıkça gö-

receğiz ki bir iki yıldır hız alan dil unarılması, bütûn acunun gözlerini kendi üstüne çeken büyük Türk inkılâbının belli başlı yönlerinden biridir, Türk davasının bir parçasıdır.

1914 - 1918 savaşıdan sonraki acı, acıklı günleri göz önüne getiriniz. Yeryüzünde Türk adının küçük değersiz bir şey gibi anılmağa başlanıldığı kara günlerimizi göz önüne getiriniz. Bir acun hartası ki içinde Türk ülkesi yoktur, bu ölüm yılının bir çoklarımıza umutsuzluk veren bir çoklarımıza utançtan yok olma duygusu veren kara günlerinden sonraki büyük mucize, bu gün bizim çağdakinden büyük, her çağdakinden ünlü ve güçlü olarak var oluşumuzdur.

Mustafa Kemal adının anıldığı yerde sevgi ve saygı içinde sarsıntılarla çarpınıp çirpiniyacak hangi ruh vardır? Mustafa Kemal denilen büyüklüğü, enginliği, yüksekliği yaratan Türk varlığı acun budunlarının varlıkları arasında gülümseme ile ve küçük görülmekle geçilecek birşey olamazdı. Acun tarihi, Türk budunu için 1913-1918 savaşıdan sonraki kara günleri yaptıkları arasına yazdığı için utancından ellerini yüzüne kapayıp ağlamaktadır, sonuna değin ağlıyacaktır. Kurtuluş savaşı, özbeylik savaşı denilen, yeryüzünde gelip geçmiş savaşların en ünlüsü, en ustacası olan büyük savaşı anlatmak benim bugünkü sözlerimin çerçevesi içinde değildir; ancak bu savaşlardır ki acun tarihinin gidişine başka bir yön verildi, Türk ulusu, acun ulusları, arasında yüz yıllardanberi yitirmiş gibi olduğu büyük ve ünlü yerine gene geçti, acun budunlarının işlerinden hiç birnin Türk ulusuna danışılmadan yapılmıyacağı düşüncesi acun işlerini yapıp çatanların kafasına iyice yerleşti. Son yıllardaki budunlar arası siyasalılık yaşayışını gözönüne getirmek bunu kolaylıkla anlamağa yeter de artar bile...

Türk davası, siyasa önünde kazanmıştır. Bu davanın ülke içindeki yaşayışa, düzene, kurallara ve tutuma dayanan yönleri vardır. Bugünkü yaşayışımızın osmanlılık çağındaki yaşayışımıza olan üstünlüğü, ileriliği bu davanın o yönler de kazanıldığını gösterir.

Budunlar arasındaki siyasalılık yeri sağlamaşan, ülke içinde yaşayışı ilerlemeden ilerlemeye yürüyen Türk topluluğunun bütün yönlerde sonunadek sayılır ve üstün olarak kalması için, hepimiz biliriz ki kültür değerimiz yüksek ve sayılır olmalıdır. O yüzden ki Türk davasını kültür yönünde de başarabilmek için 9 Ağustos 1928deki Sarayburnu deyimi ile başlayan yeni savaş açıldı; Türk kültürünün temelini temizlemek ve sağlamaştırmak:

Lâtin alfabesiden alınan yazı, bu yoldaki ilk adımdır; İşte o gündenbergi beş yıl oldu, bu aydınlık, verimli yolun üzerindeyiz. Türk dilinin yazılıp okunmasını kolaylaştıran en büyüğümüz, Türk dilinin ve Türk budunun

geriye doğru gidildikçe ucu bucağı bulunmayan değerli geçmişini araştırıp belirtmek ve ortaya koymak için Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini kurdu. Tarih yolundaki araştırmalardan alınan parlak verim, bugün göz kamaştırıcı değeriyle önümüzde duruyor.

Tarihi, İsanın doğuşundan binlerce yıl öncelere varan Türk soysallığının dil edebiyat ve sanat yollarında da değer biçilmez güzellikleri, büyüklükleri olduğunu bu yüzden öğrendik. Gene o Ulu Önderin gösterdiği yolda yürüyerek çalışmaya başlayan Türk Dili Tetkik Cemiyeti dilimizin acun dillerine ana olmuş yüce varlığını ortaya koydu. 26 Eylül 1932 de ilk toplantısını yapan Birinci Türk Dili Kurultayı, ilk araştırmalardan alınan büyük verimi bütün Türk ulusuna ve acun uluslarına bildirdi

Türk tarihinin bütün çağlarında görülüyor ki Türk ulusu, uluslar arasında birleşmeler ve kaynaşmalar doğurmuş, bu kaynaşmalar arasında da Türkdili bütün komşu dillere sözler vermiştir, bu arada da bu komşu dillerden sözler almıştır. Gene tarih yollarındaki çalışmalar bize gösteriyor ki büyük Türk topluluğu, yaratılmış toprak güçlükleri karşısında yaşama kolaylıklarını arayarak göçlerden göçlere ilerlerken kollara ayrılmıştır, ayrı ülkelerde ayrı soysallıklar, ayrı hakanlıklar kurulmuştur. Ayrı yerlerde yaşayan Türk topluluklarının dillerinde ortaya çıkan ayrılıklar büyük Türk dilinin söylenişine uzaklıkların, yaşanan yerlerin koydukları değişikliklerdir. İşin doğrusu, Mezopotamya yıkıntılarındaki araştırmalarla ortaya çıkan Sümer türkçesi Anadolu araştırmalarında karşılaştığımız dağları yüz yıllardan yüz yıllara yayanın yeni çay kıyılarında bulunan dikili taşlardaki Orhon yazısı ile yazılı türkçe daha sonraları yüz yıllardan yüz yıllara Patagının iki yanına, ışık, aydınlık, verim ve boluk dağıtan bir çağlıyan gibi akarak geçip giden Türk topluluklarının konuştukları türkçeler, büyük soysal bir dilin kollarından başka nedir? Bunları anarken türkçeler dedim, yanlış dedim. Bunların hepsi her çağda, her yanda ayrı güzellikler, zenginlikler alan, her görünüşü ve söylenişi ayrı güzel olan tek bir dildir, tek bir dilin ayrı yerlerdeki görünüşüdür. İsanın doğuşundan sonraki çağlarda orta Asyada yaşayan türklerin konuştukları dili yukarı yerlerin konuşması, aşağı yerlerin konuşması ve ikisi ortasındakilerin karışık konuşmaları olarak üç bölüğe ayrılır. Daha sonraki yüz yıllarda yukarı ülkelerin konuşmasına Hakaniye konuşması, aşağı ülkelerin konuşmasına da Oğuz konuşması adını veriyorlar. Gıtgıde Hakaniye konuşmasından bugün orta ve yukarı Asya Türkleri arasında gene konuşmakta olan ve tek bir adla Çağatayca diye anılan konuşmalar çıkıyor, Oğuz türkleri İrana ve Anadoluya doğru göç ederlerken bunlardan İrandan Kafkaslarda kalanların dili Azer türkçesi

adını alıyor, Anadolu'ya geçip oralardaki Türkler arasına dağılıp yerleşenlerin diline bugün Anadolu türkçesi adını veriyoruz. Bunca yerlere yayılan bir dilin türlü ülkelerdeki söyleniş biçimlerinde değişiklikler olacaktır. Ancak bizim Anadolu türkçesi dediğimiz bugünkü konuşmamızda bu değişikliğin yazı dilini ancak bir gözü kapalılık ve düşünmemelik yüzünden alınan Arap ve Fars sözlerle Arap ve Fars dil bilgisi kurallarıyla bir aralık büsbütün anlaşılmaz yaptığını hepimiz biliyorsunuz. Çağ, çağ bu yanlış işi düzeltmek isteyenler oldu, yazı dilini budun diline yaklaştırma yolunda gelmiş geçmiş çalışmalarını saygı ile anmak benim borcumdur.

Hanımlar, Beyler;

Osmanlıca denilen türeme dili Anadolu budunun konuştuğu dile yaklaştırmak isteyenler, iyi bir erikle çalışmışlarsa da dar bir çerçevede kalmışlardır. Biz Türk Ulusunun yeryüzünün her yanına yayılmış tek ve büyük bir varlık olduğunu anladıktan sonra Anadolu türkçesini konuşmayan Türkleri eskilerin düşündükleri gibi kendimizden ayrı, kendimizden başka sayamazdık.

Birinci Türk Dili Kurultayı, davası altını kalın çizgilerle çizerek belirtmiştir. Yeryüzünün her yanındaki Türklerinin konuştukları dil bir köktendir, birdir, bizim bugün konuştuğumuz dil yabancı sözlerle karışıktır. Siyasa yaşayışında başlı başına buyurukluğu, özbeyliği kazanan, ülke içinde toplu yaşama, düzen, kural ve tutum yollarında üstünlüğe doğru ilerleyen Türkün kültür yolunda da üstünlüğünü kazanmak için önce benliği yükselmiş, özbeyliği belirlenmiş bir dili olmalıdır. Bunun için yapılacak işler bugünkü dilimizde çağ çağ kullanılan yabancı dil bilgileri kurallarını bir tutuşta söküp atmaktır, bugünkü dilimizde kullanılan yabancı sözleri çıkarıp yerlerine Türk damgalı sözler koymaktır.

Bu yeni sözleri nereden alacağız? Bu yeni sözleri alacağımız zengin kaynaklar gözümüzün önündedir. Anadolu budun dili, köyde bentte konuşulan Anadolu türkçesi şarlıların konuşmaya konuşmaya unutmaya başladıkları Türk sözlerle doludur. Eski yeni Anadolu ozanlarının duygu yüksekliği ile, gönül çarpıntısı ile dolu güzel koşukları bin bir güzel Türk sözünü yüz yıllardan yüz yıllara geçirik getirmiştir. Türk dilinin öteki kolları türlü ince ve geniş deyimlerle doludur. Türk dilinin eski kollarıyla yazılmış bitikler, yazılı taşlar, sakladıkları zenginlikleri önümüze açıyorlar. Bunlar, yüz yılların silip yok etmeğe kıyamadıkları sözlerdir ki, bugün bizim elimizin altındadırlar, gözümüzün önündedirler.

Türk dilinin söz üretme kuralları da bütün açıklığı ile ortaya konmamıştır, bugün konuştuğumuz dilin öz Türkçe sözlerinden yeni sözler yapmak gerektir, dilimiz gibi söz üretme kolaylığı güçlü olan dil az bulundur.

İkinci Türk Dili Kurultayı bu yoldaki çalışmaların iki yıllık sayım işlerini gördü, çizilen yolda umursanarak yüründüğünü gördü. Siyasa yollarında kazanan, budunlar arası büyük bir kazanç gibi sayılmağa başlanılan Türk davasından sonra kültür yönündeki Türk davasının da budunlar arası bir yer aldığını ve bütün budunlarca umursanarak karşılandığını gördü, işe yeni bir hız verdi. Her yılın 26 Eylülü bu işin yeni bir güç kazanıp ileriye doğru atılacağı birgün olacaktır.

Ben, gönlünü Türk ulusunun büyük yarınını düşünmekten gelen tatlı coşkunluğa kaptırılmış biri olarak Türk kültürünün yarınki üstünlüğünden gelen sesi duyuyor gibiyim. Onun yer yüzündeki ana kültür yerini yüz yıllardan sonra gene alacağına inanıyorum. İçimdeki inanç beni büyük yapının temeli için çalışmağa çağırıyor. İçimdeki güçlü inanç, sizi büyük yapının temeline bir taş koymağa çağırıyor; yolumuz kutlu olsun, bayramımız kutlu olsun, arkadaşlar!

Rüknettin Fethi Beyin sözleri

Hakan kırk gün kırk gece sürecek bir Şölen kurulmasını buyurdu. Ak saçlı baş danişık dokuz kerre dizini yere vurdu çekildi.

Kırk gün otuz dokuz gece kımızlar içildi kopuzlar çaldı nice nice cenk oyunları oynandı. Savaş türküleri söylendi.

Artık herkes bir köşeye çekilmişti. Kopuzların iç hoplatan sesleri yerine ağulu bir hava esiyordu. Gözler dönmüş suratlar asılmış binbir güzelliğin toplandığı Türk kızlarının el şapırtıları kesilmişti.

Hakanın dileği yerine gelmişti.

O; dünyanın dört yanına ün salmış kurt yavrularının böyl içli ve tasalı olmalarını istiyordu. Ve tanrıdan üstün bir ses bekliyordu. Öyle bir ses ki: Ünde savaştan düne boğatırlar yorgunluklarını, hızda oğlunu eriten ak saçlı nineler kaygularını, içli nişanlılar sevgilerini bulacak; o her kesin dilediği ses gûya şölende doğacaktı.

Kırkinci gece yaklaşıyordu. Birden gök kızıştı alçaldı kanatları kızıl ışıklı bir kuş hakan otağında dokuz kerre döndü sonra bir sazlığa kondu ötmeğe başladı. Kopuzlar durdu. Türkücüler sesi kesti. Tasalı içli köşelerde büzülenler dirildi. Bu, ses ne bilinmez bir kaynakatan sızan ne tatlı ne cana yakın bir sestti.

Bu seste gün görmüş eski cenk erleri; ak saçlı nineler, nişanlılar, genç kızlar kendi içlerinin kaygularının devasını buldular.

Hakan sevinç içinde kendinden geçmişti. Birden kuş sesini kesti sazlıktan havalandı. Yine dokuz kerre otağı döndükten sonra kızıl gök-

lere doğru yükseldi, Hakan buyurdu. Kızıl kanatlı kuşun ardından dokuz ok attılar fakat iletemediler.

Hakanı yeniden kaygu bastı. Bu aralık ak saçlı baş danışık ağır adımlarla ilerledi kuşun konduğu sazı kesti. Üflemeğe başladı. Aynı üstün sesi yeniledi.

İşte Türklerin ilk uzanı bu baş danışıktır.

Uzanını bulan koca Türk dünyanın dört yanına akıyor. Bilgi, yenilik, yeğitlik dünyanın dört yanına uzanıyor.

İşte; çekik kaşlı Çin dilberlerinin arasındalar.

İşte; esrarlı Hindin dört bucağından denize iniyorlar.

İşte; Oral denen koca bir suyu atladılar Volkayı oyuncan ettiler.

İşte; Avrupanın göbeğinde atlılar cirit oynatıyorlar.

Büyük Romanın kapılarını şaha kalkmış bir atın demir nalları tokmaktadı. Ozan tempo tutuyor. Ozan her geçtiği diyarın masalına kopozile can verdi. "Yeniseyi,, yamaçlarında Orhunda yükselen işler ileri günler için iz kalıyor.

Türk islâmiyete girdi. Damarlara, buhurdanlardan süzülen öt ve amber kokuları yayılıyor. Dil çetrefilleşti şölenler unutuluyor. Dar sahalı islâmiyet Türkün omuzuna bindi. O da onunla dünyanın dört yanına akmağa başladı. Islâmiyet omuzlardan sıyrılıp içe giriyor.

Taşkent, Semerkant, Buhara ince ve güzel işleri, en derin bileşek yüreği oldu. Dil ahenk, tarih islâmlaştı. Gün batısına doğru akan bir medeniyet kolu var.

Konya, Bağdat ince işin kaynağı oluyor. Büyük San'atkârlar öz kafalarile öz Türk heyecanlarile islâm felsefesinin gömleğini giydiler. Koca Mevlâna Konyada Tahranın dilile konuşuyor. Fakat içli Ozan, inatçı Ozan, san'atkâr Ozan kaçıyor.

Hem ses nekadar da zayıfladı.

O; şimdi yırtık çarıklarile perişan saçları, ve nihayet kavruk ve yarık yüzüyle dağlar, tepeler aşılıyor, yeşil bir vadinin göbeğinde se ikli bir tekkede öz yurdunun hasretile kendinden geçmiş, öz heyecanlarını aksettirdiği halkın arasında - üne gire göre - bayağlaştı. Halk ve tekke zevki karıştı. Türk tekkeleşti. Tekke Türkleşti.

"Varuben ol tamuda evler yapasım gelir,,

İnce bir kolun izinde yürüyorum. Denize ulaşmak isteyen bir ince damar, sulak bir diyardan geçerken beyini kurban verdi. Gün batısına doğru uzanıyor. Geldikleri ve yeni sandıkları bu yerlerde hep atalarının izlerini, ince işlerini buldular. Fakat bu yerlerde kasırga var.

Sen ben ve yaban kasırgası

Yeni ince damar bu kasırğa içinde bir şimşek oldu. Sulak; bir kasabada "Sögüt" te Osman adlı bir bey çocuğu dokuz kerre havada sallandı.

Osman oğulları beylikten sultanlığa çadırdan saraya yükseliyorlar. Fakat bu yükselişte bir gaybetme var.

1453

Bir devri kapadım yeni bir devir açıyorum. Çadır saraylaştı. Hakan sultan oldu. Öt ve amber kokusuna şimdi Bizansın günlük kokusu karıştı.

Bağdat ve Konyadan sonra İstanbul ince işlerin, en derin bileşek yüreği oldu.

İstanbuldan sesler geliyor.

*"Ey payıbendi dâmiğehi kaydı namü nenk
Tâkey hevayı meşgalei dehri bî direnk,"*

İstanbuldan sesler geliyor.

Gidelim servi revanım yürü sâdâbâda

İstanbulda gök kubbeye doğru şhadet parmakları yükseliyor. Süleymaniye, Ayasofya bu yeni eser karşısında boyalarını döktü. Kubbesi yayvanlaştı. Utancından kızarıyor galiba.

İstanbul sarayı konuşuyor.

"Küşei dâmânı veliyyünnamı mâlişi rûyi zerdi sirişkâlûdei lûmarane ile hemrengi sahai behar kılıp arzıdaştei daii natüvanları budur ki.....

Halk konuşuyor.

*Köprüye gelince köprü yıkıldı
Beşyüz atlı birden suya döküldü.*

Ozan! nerdesin ozan!

Ozan şimdi davarlarını otlatan bir çobandır. Ozan hakanından çok uzak.... kırk ve tek telli sazile bir düğüne davetlendi. Ozan Zeynebe aşık bir köy delikanlısıdır.

*Zeynebim, Zeynebim allı zeynebim.
Üç köyün içinde birdir Zeynebim.*

İstanbul sarayı tarihlerine kavuk giydirdi. Beline zümrüt işlemeli bir hançer taktı. Osman oğullarını babalarını unutmadılar. Fakat dedelerini sakladılar.

Yavaş yavaş sesler zayıflar; sesler kesiliyor mu? Süleymaniye'nin yanına fotlucılara mahsus imaretler yapıldı.

Sesler, sesler, niçin bu kadar tatsızdır.

Ben tarih görmemek için gözlerimi kapıyorum. Ben tarih duymamak için kulaklarımı tıkadım.

Küçük Asyada kara bir bulut var. Fırtına var. Bu fırtına bir ölüm kasırgası halini aldı.

Tarih içinde babayeğit bir ses haykırıyor.

*Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yokmudur kurtaracak bahtı kara maderini*

Küçük Asyada; ben sen ve yaban fırtınası yaman esiyor.
Ben tarih korkuyorum.. korkuyorum acaba bir gün gelecek te bu ay yıldızlı bayrak.....

Oh! Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Ziya Gök Alp söylüyor.

Ben, sen yokuz biz varız
Mustafa Kemal tarihe karşılık veriyor.

Elbet bulunur kurtaracak bahtı siyah maderini

Gazi Mustafa Kemal söylüyor;

"Ey Türk gençliği! birinci vazifen Türk Cumhuriyetini Türk istiklâlini ilelebet „ fırtına kesildi.

Fırtınadan sonra 15 yıl geçti. Yeni bir günün çocukları büyük yarının temelini atıyorlar. İçten yanan bir ateş var.

Orhon, Semerkant, Taşkent, Konya, İstanbul ve Ankara,

Ozan yanımızda, Ozan canımızda.

Ben tarih yaşıyorum. Bir avucumda Orhon bir avucumda Ankara ve başımda kızıl saçlı ışıklı baş ben yaşıyorum.

IĞDIRDA DİL BAYRAMI

Yurdun uzak, sevimli bir kazasında da Dil Bayramı özden gelen bir sevinçle yapılmıştır. Iğdır (Halkevi) Reisi Ali Rıza Beyin o günkü söylevini işte aşağıya koyuyoruz.

Kaza kaymakamı M. Nedim Bey karşılık bir söylev vermiş ise de yazıya geçirilemediği için bize gönderilememiştir.

Ali Rıza Beyin Sözleri

Saygılı kardeşlerim;

İki yıl bundan önce 26 Eylülde açılan Birinci Türk Dili Kurultayının 2inci yıl dönümünü kutlulamak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Sözüm başlamazdan evvel, öz dilimizin düzeni ve güzelliği, Türk dil ve harsının yabancı dil ve harslara mağlûp olmasına mâni olmak için, ve netice itibarile milli şiarımız, Türk ırkını yaşatmak ve yükseltmek yolunda, ve bugün Türkiyede vazifesi Türk diline bakmak olan bir yüksek heyet kuruluşunun 2inci yıl dönümünü kutlulamak üzere bu milli bayrama büyük alâka göstermenizden ve bu aziz yuvaya her zaman olduğu gibi bu gün de bir kardeş gibi toplanmanızdan dolayı sizlere teşekkürü kendime bir borç bilirim.

Efendiler;

Bütün milletlerin hür ve müstakil olarak yaşamasını temin eden iki türlü kuvvet vardır. Bunlardan birisi ve başlıcası siyaset ve askerlik kuvveti, diğeri ise hars kuvvetidir. Biz Türkler varlığımızı harp ve siyaset kuvvetile korumak hususundaki kabiliyetimizle temeyyüz etmiş bir milletiz, ancak bazı seyrek devirler istisna edilirse, umumiyetle biz, son zamanlara kadar hars kuvvetile mücadeleyi ihmal etmişiz, Büyük Adamın tecellilerinden biri de milletin siyasî istiklâlini temin etmekle iktifa etmeyip, istiklâl mücadelesi biter bitmez, harsî, içtimaî ıslahlara başlamış olmasıdır.

Gelecekte beşeriyet hayatından belki harpler zail olur, belki iktisadî mücadele usulleri sulhî bir surette tanzim edilebilir, bunları ümit edebiliriz. Fakat milletler arasında bir mücadele baki kalacaktır, o da hars ve diller mücadelesidir. Milletler kendileri savaştan vazgeçseler dahi,

harslar, diller sessiz, gürültüsüz, güreşmekte devam edecek, birbirini yutmak, mağlûp etmek için savaşıacaktır. Hangi dil daha zengin, daha iyi işlenmiş, daha mükemmel, hangi hars daha millî, daha münkeşif, daha mefkûreli ise, o dil ve o hars yenecektir. Bütün milletlerde dil ıslahının derhal beliren neticeleri, millî ruhun inkişafı, yeni bir edebiyatın çiçek açması, millî harsın yükselmesi olmuştur. Yazı dilinin türkçeleştirilmesinin bizde de aynı neticelere ulaştırılacağında şüphe yoktur.

Türk ırkını yaşatmak, ırkın şuurlu münevverlerine düşen bir mukaddes vazifedir.

İrki yaşatmak için siyaset, iktisat, ilim ve sair sahalarda, büyük azimle, ferdin, yemişli olması için milletin bilgi seviyesini yükseltmek, ilim tahsilini kolaylaştırmak ve umumileştirmek lâzımdır, bunun için de işlenmiş bir millî dil lâzımdır.

Efendiler;

Cümhuriyetin kuruluşu: İmparatorluğun halkın bilgisizliği üzerine dayanan temellerini, yıkmıştı, halkımızın kendi mukadderatına hâkim olması, her şeyden önce bilgili olmasıyla mümkündü, Türk halkçılığını ve Türkiye Halk Cümhuriyetini kuran, Cümhuriyet Halk Fırkası ve onun Büyük Şefi, en başlı vazifelerinden biri de okuyup yazmayı kolaylaştırmak olduğunu, düşündü. Halka kolayca ve geniş ölçüde okuma yazma öğretmek için okuma yazmayı ve okunanları anlamayı kolaylaştırmak gerekti. İmparatorluğun yüz yıllarca süren an'aneleri, bu yolda mümkün olan kolaylıkları bile güçleştirmişti. Yazımız matbaalarda müretteplerin önlerine sayısız harf kasaları konulmasını mucip olacak kadar türlü şekiller altında yazıldığı gibi, doğru okumasını öğrenmek de her kelimeyi ayrı ayrı hoca ağzından doğruca bellemeğe mütevakkıf sayılacak kadar mihanilikten mahrum bir halde idi.

İlkönce bu bozuk, ve eskimiş makineyi düzeltmek gerekti.

Cümhuriyet idaresi büyük fikir inkılâplarına buradan başladı.

1928 sensinin Ağustos 9 uncu günü akşamı Sarayburnunda Büyük Gazi, dil inkılâbımızın başlangıcını kuran meşhur nutkunu söyledi, Büyük Şef bu nutukta başlıca şunları işaret etti.

“Arkadaşlar, bizim ahenkte, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir.

Asırlardanberi kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran anlaşıl-mayan ve anıyamadığımız, işaretlerden kendimizi kurtarmak, ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz, anladığımızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır, buna kat'iyetle eminim. Vatandaşlar çok söz uzun söz bir şey için söylenir, hakikati anlamıyanları, hakikate ge-

tirmek için, ben bu devirleri geçirdim, şimdi sözden ziyade iş zamanıdır, artık benim için hepimiz için çok söz söylemeğe ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lâzımdır.

Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz, son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır, yeni Türk harflerini çabuk öğrenmektir, her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala sandalcıya öğretiniz, bunu vatanperverlik, ve milliyetperverlik vazifesi biliniz.. Vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti ictimaiyesinin yüzde yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanların utanması lâzımdır, bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir, iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir, fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir, Türkün seciyesini anlamıyarak, kafasını birtakım zincirlerle saranlardır.

Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız, hataları tashih edeceğiz, hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim, en nihayet bir sene iki sene içinde bütün Türk heyeti ictimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir, milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.,

Büyük Gazinin bu büyük nutku dil, yazı, musiki, hulâsa kültür meseleleri üzerindeki inkılâbın temel taşı olmuştur.

İşte bu sayelerdedir ki dilimiz söylendiği gibi, yeni Türk harfleri, matbaa hayatını yepyeni bir tekâmüle erdirdi, mürettepler önlerindeki sayısız kasaların birdenbire azaldığını, sonra da adeta makineye döndüğünü gördüler, şimdi dilimiz söylendiği gibi yazılır, doğruca okunur bir yazı sahibi oldu, yeni Türk yazısı takarrür etmiş, 1929 yılı başından beri bütün resmî müesseselere, matbuata maledilmiş, eski yazı tarihe ve müzelere karışmıştı. Yeni harf sisteminin tabii icapları bundan sonra dil üzerinde daha geniş ölçüde çalışmalara meydan açıyordu.

İşte iki yıl önce bu gün toplanan Türk Dili Kurultayı da, Türk dilini, millî kültürümüzün eksiksiz bir ifade vasıtası haline getirmek, türkçemizi muasır medeniyetimizin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayacak bir mükemmelliğe erdirmek, ve bunun için bugün yazı dilinden türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak, halkçı bir idarenin istediği şekilde halk ile münevverler arasında biribirinden mahiyetçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak, ve temel unsurları öz türkçe olan millî bir dil yaratmak için bütün kuvvetile çalışmaktadır.

Öz dilini her şeyin üstünde tutan Türk, bir kelimesini bile anlama-

dığı yabancı dilleri bırakarak, bugün ibadetini de kendi diliyle yapmak kararını vermiş, ezan, kamet, hutpe bütün memlekette türkçe yapılmaya başlanmıştır.

Cihan sahnesinde bu kadar parlak işler görmüş, beşeriyet tarihinde bu kadar şerefli vazifeler ifa etmiş olan, şanlı ezeli Türklük ebediyyen yaşamak hakkını kazanmıştır. Bu necip ırkın beşeriyete söyleyeceği pek çok sözler, cihanda yapacağı pek çok şanlı işler vardır.

Bu asil ırk daha son sözünü söylememiş, son işini yapmamıştır, Türk ırkını yaşatmak, ırkın şuurlu münevverlerine düşen en mukaddes vazifedir. Öz dilimizi, öz tarihimizi bize CÜMHURİYET öğretti, varolsun onun büyük kurucusu aziz Şefimiz Mustafa Kemal!

Ne mutlu Mustafa Kemal gibi bir şefi olan Türk milletine.
